

Б и д л и о і ѿ е к а „ К а л е н д а р ”

кнѣиїа 104

На корицама:
Кивот Драгића Радосављевића
Цариград или Солун, 1792.
Ризница манастира Студенице

Фотографија и корице:
Мина и Симеон Илић

Copyright © 2021, Драгић Илић

Copyright © 2021, за српски језик, за Србију и Црну Гору, АГОРА

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама Закона о ауторским правима.

ДРАГИЋ ИЛИЋ

КАРАНТИНИЈА

4

*Породична хроника
из земље које нема*

Оцу Војиславу и деди Драјићу

ПРВА КЊИГА
МИЈАЈЛОВЕ БЕЛЕ ПЧЕЛЕ

*Зло је вријеме орла наћерало
да зимује међу кокошкама.*

SIR(δ)1

Ни сам не зна колико је у праву!

Знамо се годинама, али он је ипак странац за мене. Упознали смо се на послу, кад дођох у његову земљу да радим. Овде ми је најбољи пријатељ.

– Ти долазиш из земље с' надимком, упамти то! – био је категоричан вечерас.

Изашли смо до паба у нашем крају на пиво и ћаскали. Не знам ко је од нас двојице први поменуо имиџ земље у којој сам одрастао у савременом свету. Медији су учинили своје. Три деценије је стварана лоша слика о мојој земљи. И то је сада, као што је Стив лепо приметио, њен надимак овде.

После смо прешли на спортске теме. Увек причамо о фудбалу. Овог пута, нисмо причали о новом шефу. Значи да смо га *надиџрали*, како би Стив крстио наше превазилажење стресова са посла.

А онда смо се вратили оном *земља с' надимком*.

– То Вам је комплимент, sir! – насмејао се.

Кад је видео колико ми је нејасан, наручио је још по једно пиво. Правио је, како је знао да каже: „Интермецо усред интелектуалног нагласка”.

– Човек је, заправо, *земља с' надимком*! – појаснио је. – А данас постаје све више само *земља*! Тело и само тело! Без душе, духа животног, шарма – једном речју, *надимка*!

Седели смо после још дуго. Причали о свему и свачему – ту смо ненадмашни. На растанку ми рече:

– Sir, властито име је само биологија! Кум те не зна, а даје ти име! *Надимак* је, већ нешто друго! Чиста онтологија!

SIR(δ) 2

И ево мене, где ноћас мислим на претке.

Бели орао и бела орлица нису запамћени у нашој породици. Не зна се ко су они били, али се памти да је он био прота, а она протиница. И пре њих су наши преци били свештеници, прича се, још од пре Косовске битке. Зна се да су живели на Косову.

Не знају се ни имена њихових потомака, а мојих: сајкатава и сајкатаве, курајбера и курајбере, ожмикура и ожмикуре, парђупана и парђупане, сурдепача и сурдепаче...

Прво име које памтимо у лози је Радман. Он је мој сукурдов. Био је прота. Са Косова је у доба сеобе дошао у Врбницу. После њега знају се сви моји преци.

И курлебало Спасоје био је свештеник.

А курђуп Петар, кад је изродио децу и извео их на пут, а жена му умрла (мени она пада курђуна, не зна јој се име), се замонашио и обновио Велуће.

Аскурђел Вук, Мијајлов отац, био је војвода.

Курђел Мијајло, како ми је деда причао, био је ађутант српског војда у некој давној буни.

Курђела се звала Миа (то је прво женско име које памтимо у породичном стаблу). Умрла је млада.

Наврдеда Милан био је царски обавештајни официр.

Наврбада Ержика била је Чехиња. Остало је упамћено да је имала дар за писање и да је била новинарка.

Чукундеда Драги је исто био новинар, као и моја чукунбада Мила. Они нису имали деце, али је о њима и њиховим оцима и праоцима (све до Мијајла) у нашој кући остало највише прича иако су нам они, заправо, преци по побочној лози Поповића из Врбнице.

Живели смо у Тителу, па смо пред рат дошли у Београд.

По правој линији, порекло није ни спомињано у нашој кући, па те претке, нажалост, и не знам. А први о коме зна и цео свет, а не само ми његови потомци, јесте мој прадеда Душан. Он је наше старо презиме променио у Попов, јер је много путовао и живео по свету, па није са оним –ић на крају хтео да збуњује људе (нико то није могао лепо да изговори). Од Ержике је наследио све Миланове обавештајне везе. Био је троструки шпијун: радио за Британце, Немце и Краљевину Југославију. У Португалији се 1941. упознао са Јаном Флемингом, који је, десет година касније, на основу његовог lika створио јунака филма *Тајни аџенти 007*. Учествовао је у организовању потписивања Уговора о Европској заједници за угаљ и челик (Париски уговор), која је после прерасла у Европску економску заједницу и Европску унију.

Парабада Жаклина била је Францускиња.

Деду Дејана – Дина, ликовна критика је уврстила у добре сликаре (живео је најдуже у Александрији).

Бада Неда била је балерина. Она се вратила у Београд и повела децу са собом, јер није подносила Египат, а изгледа ни мужа.

Мој отац Мијајло (добио је име по моме курћелу), био је песник.

А мајка Смиља, преводилац. Од ње сам учио, од малена, стране језике.

Чини ми се, кад будем заспао, да ће ми свако од њих причати о надимцима, које су запамтили, из старог краја.

Биће то леп сан на језику земље *с' надимком*.

БЕЛАВА

Пред рат је све било другачије.

Састајали смо се овде, на почетку потока Ђурђелак. Било је то наше место. Једном је сишла у воду, босонога. Било је касно лето. Позвала ме је. Обувен сам јој се придружио. Насмејала се, па ме загрлила и пољубила. Био је то мој први пољубац, и њен.

– Погледај! – рекла је – ти си Стружњак, а ја Риљевинац – показала је на њих, притоке, поточиће који овде, у подножју велике планине, на свом ушћу граде наше место – Ђурђелак.

Тако је и било. Дошао је рат. Она је неуморно ријала – радила земљу са својим родитељима. Била је Риљевинац. А ја сам морао сваки дан да стругнем (променим своје место хајдуковања).

Једном су ме Немци затекли у родној кући. И док су они у дворишту опкољавали кућу нудећи ми смрт, ја сам ископао себи раку у пепелу угаслог огњишта наше старе оцаклије. Гроб сам спремио ту где сам имао најлепше тренутке у раном детињству: дуге зимске ноћи, пуцкетање ватре и мирис буковине док у дворишту падају крупне пахуље.

– Само да их буде што више до ујутру! – молио сам се.

Легао сам у своје гробно место, прекрио се пепелом тако да сламчица од суве зове из мојих уста извири по ваздух, пре него што су Швабе хрупиле у кућу.

– Само да нестану! – молио сам се у пепелу, дишући на сламку.

Други пут сам стругнуо иза куће и сакрио се у старом бунару. Потера је овога пута имала и пса трагача, који је лајао на сантрач. Прибио сам се уз камени зид, спустио се на дно бунара, који то лето није имао ни два метра воде, и опет дисао на сламку.

Сад, кад овде седим у мраку, на обали Ђурђелака, и чекам још мало па да одем на њену свадбу – имам утисак како опет дишем на сламку.

+ + +

Тихомир Милутиновић Белава из села Купци, крај Крушевца, хајдуковао је све до године 1946. Учесник је Другог топлчког устанка, који је у овом делу света вођен против нациста и комуниста.

Прве послератне јесени, убио је на сеоској свадби: младожењу, кума и старојка.

Његова сламка је престала да прима ваздух следећег пролећа, негде око Ђурђевдана.

МИЛЕ БРИЦА

Боље да сам остао у селу. Сад видим колико сам погрешно. Човек се ионако с' годинама враћа природи – жели свој мир.

А шта сам ја добио? Чланак у *Полицији*! О мом немиру пишу новине! А имао сам све. Деду који ме је као дечака свуда водио са собом. Лети би жирили свиње по планини. Наша колиба, како ми је деда приповедао, иако је била боса (није била патосана), имала је сламни шешир уместо крова и одећу од шареноликог јавора. У њој сам, лежећи крај деде, чуо најлепше приче о животу. Овде сам имао и своје прво стадо оваца и коза од глине. Деда је ископао глину из оближње јаруге. Био је необично вешт. Имао је дуге прсте. Од глине је вајао све.

– Голубићу! – тако ме је звао – кажи жељу!

– Ждребе!

Гледао сам како се глина ждреби међ' његовим прстима.

У јесен, кад смо на вашару продали свиње, деда ми је купио ждребе!

Али ја сам хтео да се школујем. Завршио сам пет разреда гимназије и курс Бранине академије у Београду. Био сам, неко време, банкарски чиновник у Смедереву. Кад сам отпуштен из службе, дођох овде – у Крушевац. Није било посла, па прихватих да радим код берберина Милосављевића. Ту ми од помоћи беше дедино вајарство. Сад од косе обликујем, кажу, најбоље фризура у граду и сви ме зову – Брица.

Управитељ основне школе у Паруновцу, Божидар Михаиловић, био је моја стална муштерија.

– Штета, Миле, што пропадаш! – каза ми прошле године – познајем неке људе, па ћу се побринути да добијеш службу!

Обрадовао ме је до неба!

– Миле, спреми документа! – рече кад дође следећи пут на шишање. – Замолио сам народног посланика Пешића да те

протежира! Само, он ових дана иде у Београд. Него, треба да човеку даш хиљаду динара за путне трошкове!

Зарадујем се још више! Нисам имао пара. Узајмим се код другара петсто динара, па замолим чика Божу, како сам га звао, да ме причека за остатак новца и предам му потребна документа.

После другог-трећег шишања усудих се да упитам, докле се стигло.

– Све је у реду! Налазио сам се са Пешићем и заједно смо написали молбе Министарству унутрашњих дела и Министарству финансија!

Како је време пролазило, радост ме је остављала! Замолим једног пријатеља да приупита народног посланика, могу ли чему да се надам.

– Мени тај случај уопште није познат! – рекне он.

Други пријатељ, убрзо, донесе ми исти одговор од господина Милутина Пешића и сумњу да је Михаиловић задржао новац у своју корист!

– Заузећу се за младића, само у том случају, ако одмах тужи суду управника школе! – поручио је посланик.

Нема више радости! Станем да бринем!

Уочи Светог Луке, ето ти Михаиловића на шишање:

– Шта брбљаш ти по вароши? – упита ме. – Ти си своју каријеру завршио! Налазио сам се са Пешићем и разговарао с њим, али је он одбио да те протежира! Нашао сам утицајнијег човека, али сада ћу да повучем документа од њега – нећу више да радим са балавцем, као што си ти! Ти си мени новац дао за банкет, кад добијеш службу! Тужи ме само, па ће глава да ти оде, као и онеме који те је подговорио да ме тужиш!

Оста ми само брига и ништа више!

Јуче ми дођоше на шишање и посланик и управитељ школе у пратњи господина Новице Алексића, школског надзорника.

Тражили су да све испричам, како је било. Станем да говорим како сам се зарадовао и како бринем... Кад заврших, посланик скочи са столице па се унесе у лице Михаиловићу:

– Зликовче! Подлаче! Зар да ми ти каљаш образ! Зликовац си ти и никтов, кад си могао овог јадника да опљачкаш!

Управитељ школе рипи на ноге, извади револвер па испали два метка на посланика!

Порезник, господин Славко Стојановић, који је чекао шишање, позва полицију.

Новинар, потписао се Б.И., данас је (1. новембар 1934) објавио у *Полицији*, на седмој страни, чланак: *Пуцњава у крушевачкој дерберници (Управитељ основне школе пуцао је јуче на посланика і. Милутина Пешића и једној дерберској помоћника, а после тога је хтео да изврши самоубиство)*. Ту је и посланикова фотографија, после једног шишања косе и фазонирања бркова код мене – Мила Брице!

ЛИНДЕ МИНДЕ

Ја сам, пре рата, завршио војну школу у „Обилићеву”. Професори су нам били Руси – избеглице. Озбиљни људи, али нису волели комунизам. Сад кад размислим, можда сам у инат њиховом ауторитету, знању, недодирљивости, и заволео комунизам.

Мој школски друг и цимер у интернатској спаваоници био је члан Комунистичке партије. Погинуо је за време рата. После је проглашен народним херојем, а „Обилићево” названо по њему. Али њега никада нисам ценио као човека! Кад год ми је он проповедао правду, имао сам утисак да више волим неправду у којој смо живели! Сад кад боље размислим, није то пре рата, за време краља, ни било тако лоше. Уз плату те следовао, ако си ожењен а жена ти не ради, и породични додатак. Истина, било је богаташа. Али ако ниси био љубоморан на њих, могао си мирно и лепо водити свој мали живот. Чак, ако си желео и много више од онога у чему си рођен, могло ти се и ту посрећити. Један мој друг из детињства, дете са села, постао је милионер! Студирао је права у Београду. Овде се у њега загледала колегиница, кћерка једног од најбогатијих људи у земљи, а унука и праунука „трулих богаташа”, како смо их звали. И тако је тај мој друг постао „трули мирација”, како је сам себе звао.

Добро, ни ја ту нисам лоше прош'о. Оженио сам се најбогатијом девојком из нашег села и од њеног мираза купио плац (више од тридесет ари) на крај града. После рата, кад се вратих из војне мисије у Немачкој, овде сам озидао планску кућу какву видех у месташцу крај Дрездена, а двориште уредио по узору на једно, више се не сећам које, швапско село. Имао сам најлепшу кућу у вароши. Људи су долазили само да је виде са пута. Било је то време кад сам побијао кочиће у Лучанима за

војну фабрику, како бисмо у њу сместили постројења што их дотерах као ратну одштету из Немачке.

Сећам се, сину сам тад довезао бициклу.

– Дај један круг, дај један круг! – моле деца мог Владимира на бициклу, док трче за њим.

Само сам једном био љут на сина. Опазио сам кад је застао, сишао са бицикла и хитро га усправио на задњи точак, а онда понудио деци предњи точак, који се још окретао:

– Ко ће први?

Дечаци су се отимали, ко ће бар завртети подигнути точак. Био је то њихов један круг!

Владимир, име сам му дао по Лењину, је чврсто држао гувернар у рукама и после рата исмевао оне који немају то што он има.

После Лучана био сам директор јавних предузећа у граду. Имао сам возача и службени ауто (који је користио и син кад се заситио бицикла). Успео сам да трајем на положају. Заобишле су ме све смене функционера у локалу. Скијао сам „велесламом, без оборених капија” – како су говорили моји радници, уз јутарњу кафу, кад су ме прозвали Линде Минде. И на њих сам био једном љут, кад су ми сина прозвали Шприцер! Није их срамота! Водио сам их десет дана у Швајцарску и тамо морао да црвеним због њих пред газдом хотела у коме смо одсели. Убацивали су наше петопарце уместо франака и испразнили хотелски аутомат за цигарете. Видео сам какви су то људи и сад кад одох у пензију – нема их нигде! А знају да се смеју Владимиру. Добро, он се није снаш’о у животу. Волео је спорт, свирао саксофон најбоље у граду, путовао по свету, развео се, па опет оженио, има једног сина... Сад њему моји радници из Бироа за пројектовање, који су постали успешни предузимачи и инвеститори па подижу стамбено-пословне зграде по граду, дају један круг да вози њихове луксузне аутомобиле.

Али није све изгубљено!

Мој унук, који расте уз маћеху, јутрос ми рече:

– Деда, поносим се тобом! И ја сам социјалиста!

БУЛКА

Але, волим народ.

Навикла сам с' људима. Толике године. Не могу само да седим у новој кући. Уосталом, она стара била је лепша. Ту су рођена моја деца. Успомене су велике остале у њој. А и шта јој је фалило? Але, била је једна од лепших кућа у Циган-мали.

И то разумем, сад је мог сина срамота да му мајка проси. И да има стару кућу. Обогадио се! Почео је са продајом капа и шалова на фудбалским утакмицама. Али се није дао. Радио је паметно и сад има конфекцију. Све шије: капе, шалове и дресове... Други купују од њега и продају по стадионима Југославије, али и иностранства (кад наши играју тамо).

Прво ме је звао да идем код њега у Београд, да презимим.

– Имам мајка парно грејање! – молио је да оставим кућу у којој сам га родила.

Кад је видео да ја одавде не идем ни мртва, променио је план. Тог дана била је богатољка. Била сам у селу. Он је добро знао за то, јер сам га као дете водила у прошњу на тај дан. Оти-мао се да иде са мном и носи крошњу. Народ га је волео и давао 'леба и с' 'леба. Лепо је певао. Домаћин куће га попне на столице, а он пева:

– Јесен се заљубила у село, а моја драга у мене!

Кад се замомчио, стаде да избегава народ. Видим ја, срамота га да проси! Бринула сам, од чега мисли он да живи? Стари су нам оставили име, сви знају за нас у околним селима. Навикли су да им дођемо. Кад им не одем на крсну славу у дво-риште, одем сутрадан јер знам да ме све моје чека спремно: и месо, и јаја, сир, пита, 'леба... И док сам ја била у селу, он је до-терао булдожер и порушио место где је рођен! Имала сам шта и да видим кад сам се вратила из села. Кад ми срце није стало!

Остала само ледина! Онда је озидео ову нову кућу, са парним грејањем! Купио ми је и телевизор.

Три пута годишње дође из Београда и исто ме моли:

– Мајка, немој више да идеш у село!

Ја га лажем да нећу. А чим он замакне својим колима за кривину, ја идем у народ.

– Булка, где си ти? – сви ме питају у селу.

Примају ме, никад боље. Знају да ми је био син и да ми он брани да дођем код њих. Сетим се свега, па с' народом певам његову песму, на мој начин:

– Јесен се заљубила у село, а мој син оставио мене!

Зна и син да га лажем, и секира се! Али то је јаче од мене.

Але, волим народ!

СТРИЦ

Нисам могао да ћутим.

А свега сам се и нагледао. Нас гимназијалце, после рата, послаше на радну акцију. Увече, кад се изморимо од рада (а радило се онда тврдо), бригадири нам причају о Совјетији.

– У Русији овце нису као ове наше. Њихове овце имају специјалне репове, који расту брзо. У репном делу свака овца носи меса и вуне кол’ко је тешка, и више! И чим им нарасту репови, управник колхоза нареди њихову сечу. Тако сваки месец Руси добијају овчетину и вуну, у изобиљу. А парадајз, тек што имају! Он ти расте као наш багрем!

Нисам издржао, питао сам те вечери:

– Колико Совјетски Савез има република?

Бригадир је ћутао.

Окрнуо сам се ка акцијашима и рекао им одговор, уз коментар:

– И то ће им доћи главе!

Одмах су почели да ме кажњавају!

После годину дана, пуче ми филм – реших да идем из Југославије. Више пута сам покушавао да илегално изађем из земље. Нисам успео! Граничари су ме хватали као дивљу звер и слали у кавез. Био сам по многим затворима! Зато ме сад сеоска деца, кад год задремам, бде са истим питањем:

– Стриц, колико има сати?

Знају да сам, губећи време по затворима, а часовник нисам имао, инстинктивно научио да мерим време. Увек знам колико је сати у „проширеном затвору” – како сам одавно почео да доживљавам Титову Југославију.

Кад је први пасош стигао у нашу Станицу милиције, позвали су мене.

– Стриц, добио си пасош број један код нас! – рекли су млади милицајци.

– Стриц кад је хтео да иде из земље, Ви чисте дали! Сад кад дајете, стриц никуд одавде не иде!

Нисам узео пасош! Остао сам овде да мерим време – до изласка са робије!

ПОТКИВАЧЕВИЋА СНАЈА

Није ми било лако!

Удали су ме у добру кућу, по њиховом мишљењу. Мајка се, додуше, мало противила очевом избору, али баба и деда су је још и осудили због тога.

– Знаш ли ти, ко су Поткивачевићи? – били су изричити свекар и свекрва.

Тако сам оставила своје и дошла овде. Мужа нисам ни знала. Била сам дете – имала сам седамнаест година, а он петнаест. Али тако је онда било правило: млада треба да је старија од младожење – да може да ради земљу и да рађа.

– Да трпи! – како би рекла моја мајка.

Поткивачевића је била пуна кућа, кад су ме удали. Не могу да кажем друкчије – само су ме два пута тукли.

Први пут, у трећи дан како дођох у њихову задругу, ударио ме девер. Мој Живота био је најмлађи од тројице браће. Били су живи и старци: свекар ми, свекрва и баба Руса.

– Ваља се тако, снајче! – рече, пошто ми одалами шамар.

– И мене су тако дочекали! – допуни га његова жена.

– Такав је ред! – благословила је његов посао свекрва.

Био је то најтежи ударац у мом животу. А како и не би, кад су они старином били поткивачи и ковачи. Имали су ручерде гвожђе да савију, коња да стегну и удаве! Отуда им и породични надимак.

Други пут ме истукла баба кад је требало да се породим! И то се ваљало!

– Ако ово дете преживи, ваља га чувати и кад се роди – биће радник и јунак! – рекла је свекрва и оставила ме да се пре-савијам од болова! Они порођајни, после су ми лако пали! То, што смо се онда порађале у штали, није било тако страшно као што данас изгледа. Животиње све предосећају, знају и воле.

Како су само лепо дочекале мог Вељка! Најбоља крава је одмах престала да даје млеко.

– Зна све, па чува за малог! – рекла је јетрвина стрина кад ме је породила.

Више ме нису тукли, а претили јесу!

После, нису могли и да су хтели, јер је Вељко порастао!

Сад је он најјачи у Поткивачевићима.

На вашару у Ђунису, пролетос, њему нико није мог'о да сломи руку.

Љуби га мајка!

ЕВРОПЕЈАЦ

Ја сам подигао, пре рата, хотел „Европу” у сред вароши. Зато су ме прозвали Европејац!

– Кад је подиг’о толики хотел и заклонио Споменик косовским јунацима, срам га било, није мог’о да га назове „Србија” – замерили су ми кумови мог надимка који су ме прогласили масоном и анационалистом (а био сам само ротаријанац).

Сећам се, први афиш сам штампао код Будимовића:

„Нов најмодерније уређен хотел *Европа* у Крушевцу. Централно-парно грејање; топла и хладна вода у свим одајама. Четрдесет укусно намештених соба са топлом и хладном водом. Купатила. Првокласни ресторан са домаћом и страном кујном. Хигијенски и модерно уређене дворане за биоскоп и забаве. Цене су у свему врло умерене и одговарају општим и месним приликама. Гаража. Телефон број 6.”

У то доба, имао сам градилишта широм Југославије и преко пет хиљада радника! Наше су биле железничке пруге, мостови, а радили смо и тунеле. Да сам онда био паметан, па да станем на лопту! Могао сам с’ тим парама сад мирно да живим на Циришском језеру, к’о човек! А ја сам новац слупао у хотел, у свом граду, који ми отеше после рата школски другови – комунисти. А и та Европа, где је сад да ми помогне?! Нема је нигде! К’о да живим у Африци! Колико сам само пара дао европским осигуравајућим заводима. Ајде, рек’о, да осигурам посао, некретнине, живот. Агенти осигуравајућих друштава су се отимали о мене. Био је престиж за њих, ко ће имати полису са мојим потписом.

Лепо сам се осигур’о – сад ми се отворише очи!

Помагао сам ја и комунисте! Глед’о сам, а ништа видео ни сам, да се и ту осигурам. Мада су им изгледи у краљевини да

дођу на власт били никакви. Они нису давали полису кад су узимали. Ништа нисмо потписивали, све је било на реч! Тек су после рата стали да потписују кад су све узаптили. А мене су приморали да пишем налог за отварање сефа у швајцарској банци. Била је то њихова полиса – да је не узех, не би главу сачувао на раменима! Тако се, после свега, осигурах за живот који сада водим!

Моји радници су прешли код њих, код нове власти, и тако се осигурали. А моја градилишта су препуна акцијаша, који тако осигуравају своје школарине и запослења!

Чујем да ми крече хотел. Не могу то да гледам.

– Није га буржуј одржавао како треба! Гледао је само да се обогати! – вели нови директор моје „Европе”.

Срам га било! Нисам хтео за време окупације да поставим скеле и кречим, у сред града, крај Споменика, док народ бедује!

После свега, сви су се лепо осигурали!

Нису добро прошли само моји кумови. Они су наставили да издевају надимке и новој власти: те Клонфер, те Абација, те Шибицар, те Ме(н)талски помоћник... Мало је то место, знали су добро све те људе од пре рата.

Не идем у родни град. Нећу да кумовима стајем на муку. Сресће ме неко од њих и позвати на улици, по надимку:

– Европејац!

Биће то довољно, сад кад су сви за Стаљина, да ми кума притворе и пошаљу на сигурно место!

КЕНТ

Нисам хтео да се вратим кући. Из једног заробљеништва није ми се ишло у друго! Из немачког логора нисам хтео да идем на Титоник!

Онда је најлакше било отићи у Америку или Аустралију, али ја изабрах Енглеску – да сам ближе куће. А поред тога, у проспекту којим се бившим логорашима нудио улазак у Британију, обећан је и бесплатан курс енглеског језика. Тек, кад ступих у ту земљу, објаснише ми шта сам потписао. Ситним словима, на тамо-њиховом, мени недовољно познатом језику, писала је обавеза трогодишњег рада у неком од рудника! Теже ми је пала ова слобода у руднику од концентрационог логора! Млад сам био, па некако преживех и то!

После је све ишло лакше. Запослио сам се у фабрици чоколаде, овде у Бирмингему. Газда ме заволео и дао стипендију. (Био је то добар човек. Кад смо зидали нашу цркву на Селиоуку – Нову Лазарицу, он нам је био жирант за кредит код банке). Тако сам завршио школе и стекао два доктората! У пензију сам отишао као трећи човек у компанији, која је пословала свуда по свету. И данас ме старе колеге са посла цене, а ови млади знају ко је мистер Кент (како су ме прозвали јер сам много пушио).

У Југославију нисам ишао! Нисам био ни на сахранама, кад ми помреше отац и мајка. Док је Тито био жив, нисам хтео ни да чујем да тамо моја нога крочи! После њега, код титића, још више ми се није ишло!

Све је прошло! Данас, хвала Богу, удајем кћерку! Касно смо је добили. Школовала се дуго, па је отегла са удајом. Сад, кад је сватови чекају да изађе из Нове Лазарице и баци бидермајер, размишљам ко је за све крив?

Знам да су то Енглези, као што свуда и причам! Издали су нас к'о малу љуту! Добро, крив је и Шваба – окупирао је земљу у којој сам рођен и послао ме у логор! Крив је и Броз, што је наставио окупацију Срба! Крив је и велики свет, Уједињене нације, што нас није узео у заштиту! Криви смо и ми, јер смо љуто Богу згрешили!

А највише ми је крив овај лепи Енглез, школован, углађен, добростојећи – што ми заведе кћерку јединицу и сад постаде зет!

ИВАН КОСАНЧИЋ

„На рјекама Вавилонских, тамо сједохом и плакахом... На водама Вавилонским, сјеђасмо и плакасмо” (Псал. 137, 1).

Кад се само сетим: тих дана Косанчићев венац је плакао! Било је то доба комунистичког (вавилонског) ропства!

Полиција је блокирала Бранков мост. Студенти нису могли даље! Остали су на обали реке и плакали.

Сузавац је чинио своје! Била је то филмска сцена за нас са друге обале – на Косанчићевом венцу!

Потрчали смо ка њима, али нам је, и са наше стране реке, полиција стала на пут. Одбили су нас од моста, тако да смо стајали на брегу, крај Споменика несврстаним земљама у Парку несврстаних земаља и – плакали. Сузавац је био јак. А онда су нас, по команди, засули нечим јачим! Није било ваздуха! Гушио сам се! Придигао ме је са земље непознати младић, ни данас не знам ко је то био, и изнео са бојишта.

У порти Саборне цркве, која се онда није закључавала, видели смо ране. Хватали ваздух. Молили се Богу, да отрови стану.

И данас ми засузе очи, кад се тога сетим!

Плаче ми се за генерацијом која је заустављена на обалама Саве и засута сузавцем!

Добро, ми смо још у пуној снази! Живот је пред нама! Наша деца студирају.

Сад, и они што су нас тровали заступају наше идеје! Наравно, они нам и даље „врше власт” – како зову свој посао. А сећање на наш Косовски бој са Косанчићевог венца само гледају да нам обесвете! После Мартовског погрома на Косову, наш Споменик несврстаним заоденули су двадесет и седам метара дугачком репликом, тамо-њиховог, кондома!

Девојка која ме је волела, рекла ми је оне студентске ноћи:
– Иване Косанчићу, ово је наш венац!

После сам завршио факултет. Остао сам у земљи. Оженио се. Постао отац. Радио за мале паре. Примао војне позиве. Сахранио родитеље.

Кад боље размислим – живео сам несврстан (нисам био члан ниједне партије) и лечио очи од коњујктивитиса!

А река је, сад видим, загладан у воду док стојим на нашем Брегу несврстаних, мирно текла даље!

„Кћери Вавилонска, крвници, благо ономе ко ти плати за дјело које си нама учинила!

Благо ономе који узме и разбије дјецу твоју о камен!”
(Псалм. 137, 8-9).

СОГОРАТ

Пребрзо је све то испало!

Док дланом о длан – све је било готово!

Кад би човек имао, бар трен, да се спреми за оно што ће га задесити, било би му лакше. Овако, никад се не зна шта носи дан, а шта ноћ!

Оно, јесте мајка сањала две ноћи пре тога свадбу и причала ми, уз јутарњу кафу, свој сан крајње забринута. Али ја у та предсказања никада нисам нешто посебно веровао. Зато, после дабине смрти, нисам ни сачувао „Вечити календар”. Неко ми је тражио да фотокопира, па га није ни вратио. Не бих се могао сетити ко је, да ме убијеш. Од недавно сам почео да забораваљам. Можда је и боље тако. Човек се не мора сећати свега. Уосталом, од кад знам за себе, ми имамо неку беду и неку несаташицу. Кад сам био дете, мајка је кувала „дивку” – сурогат кафу, јер праве није било у трговини. Нисам могао лепо да изговорим сурогат, па ми због тога остаде и надимак Согорат!

Сад, кад су ми се сложиле све коцкице у глави, размишљај да тај наш мали живот у СФРЈ и јесте био сурогат!

И моја женидба била је таква! Нисмо имали деце! Она је то тешко поднела. Живци су јој попустили! Водио сам је свуда по лекаrima и манастиримa. Пила је редовно лекове. Али се све више жалила на своје страхове. Знала је да дрхти као прут у мојим рукама.

Те ноћи је сањала да се породила! Као изашла је из болнице, а ја сам је сачекао са белим ружама. Беба је била једра – к’о дулек. Препричавала ми је сан уз јутарњу кафу, смејали смо се и били, на трен, срећни.

– Никад се не зна, можда ће и бити деце код нас! – прошапутао сам јој на уво и пољубио је у врат.

Онда сам изашао до пијаце. Срео сам школског друга и са њим попио још једну кафу, док смо читали јутарње новине.

Вест дана чекала ме код куће!

Жену сам нашао обешену!

Потрчао сам да јој врат ослободим од конопца!

Пожелео сам да је и ово сурогат, али она није давала знаке живота!

МУРА

Ето, докле смо дошли! Реч је изгубила значај!

А некад су људи пословали *на реч*. Новац се тако позајмљивао и враћао – окретао.

– Дао сам реч! – причао ми је покојни деда. – Била је светиња!

Тако смо преживели Турке – на часну реч.

А и ја се лепо сећам, кад сам био дете, да смо се клели:

– Часна пионирска реч!

Соцреализам се хранио нашом традицијом! То тада нисмо ни знали. Живели смо на стари начин, са новим идејама. Кад је званична идеологија стала гаснути, због свега и свачега, повукла је за собом и часну реч. Тако смо стигли доведе.

– Једно причам, друго радим, а треће ти мислим!

Оно, знао сам ја за ово и кад сам улазио у пос’о са њом. Још ми је пријатељ лепо рек’о каква је та њена фирма. Пре мене је она једном нашем познанику и кожу одрала са леђа. Није му остало пара ни за опанке. Али човек за себе мисли, да је баш посебан. Понадао сам се да сам изузетак, па ћу пословати са њом и добро проћи. Сад видим да сам, заправо, био наиван.

Требало је да ми неко каже кад сам започео онолику пословно-стамбену зграду да зидам:

– Пријатељу, не ради то, већ прави шталу!

Какав сам магарац испао, сад бих имао где бар главу да склоним. Овако, остадох на улици.

Нашла ми је добре *кредитне линије* – како их је звала. Јурио сам за новцем као да сам на хиподрому. Што ми неко тад не отвори очи, да рага на трке не иде! Убедила ме да се овде, у Словенији, боље послује.

– Они су у Европској унији! – говорила је – ту је лова!

Кад смо бирали место за изградњу, тражила је да буде крај реке.

– Европљани су романтични! – тврдила је – овде ће они радо живети, кад дођу са посла!

Нисам ни знао да се река зове Мура. Била је ту и једна клупа на обали. Мислио сам да сам изузетак и да мени говори истину! Било је романтично.

После је све ишло својим током. Зато се и осећам као Мура. Банкин новац је протекао мојим рачуном и завршио код њене грађевинске фирме. Станове нисам успео да продам, јер овде нико ништа не купује од нас. Ваљда се сећају, шта ли је, да смо им онда бојкотовали робу у нашим продавницама.

Она се одселила негде у Швајцарску!

Оставила ме је самог са хипотекама!

Јутрос ми поштар донесе писмо. Није се потписала. Послато је из Швајцарске. Умало опет не наседох, на те три речи из њеног писма:

– Муро, волим те!

ЦРНОГОРАЦ

Само да сутра положим и тај марксизам! Нема тежег испита на нашем факултету!

Професор је Црногорац! Он је као омладинац завршио политичку школу у Кумровцу. Зна тај шта ради! Сад га бирају за декана. Летос сам у Боки чуо да постоји једно пророчанство:

Кад свуда падне комунизам, сачекајте још тридесет година, па ће то исто бити и у Црној Гори!

И Римско царство је дуго испуштало душу.

Кад човек боље размисли и право је да се тоталитарци муче пред смрт. Народ лепо каже:

– И Бог бира!

Ја нисам ни знао кад сам бирао факултет за Црногорца. Тек после сам чуо за њега.

– Имаш ли неку везу? – питали су ме старији студенти, кад су ме плашили са њим.

Добро, бруцоша увек тако и дочекају на факултету.

– Видећеш ти кад дођеш у трећи разред – плашио ме је две године старији друг из детињства, кад сам пошао у школу.

Сејање страха код нас му дође обичајно право!

Кад су ми први пут показали Црногорца, нисам могао да верујем да је то тај човек о коме се толико говори – на све је личио осим на неко страшило (био је пресликани Гића четник из нашег села)! Близанац му не би био раван! За време рата, Гића је био интендант код Драже. Волео је да се хвали, па је и у Титово доба говорио како је Чича обожавао његов војнички пасуљ. Имао је карактеристичан ход, а кад га нико није гледао, он се није контролисао – једноставно је скакутао. После сам на Калемегдану, једно вече, видео Црногорца у шетњи – поскакивао је у ходу. Бива то код деце, кад су задовољна собом. Заиграју се, носи их машта, па тако и ходају – скакућу с' ноге на ногу.

Неретко сањаре како лете, па се тркају са птицама! Тешко ономе ко не поверује у њихов свет, јер таквог не припуштају да се игра са њима. Он им је досадан.

Ето, тако смо некако и ми студенти медицине досадни нашем професору марксизма, а и он нама!

МЕЛЕЗАР

Тешко је све то разумети!

Како живети даље? Прећи преко свега, било би можда најбоље. Али то значи и прихватити све њихове захтеве. И докле тако?

Одувек сам ја попуштао. Тако ме Бог дао, да претрпим и теглим. Мада, са годинама, моја кичма теже прима сваки терет. Сад су почела и деца да вичу за мном:

– Мелезар!

Знају и она да то нисам, али су чула од старијих мој надимак, па им се свидело да ме задевају.

Нисам имао ни осамнаест година кад сам се оженио. Моја Ружа била је најлепша девојка у селу. Није ми сметало то што је дете из мешовитог брака. Мајка јој је била Циганка. Журио сам да предухитрим просце из града. Ови из Циган мале је нису остављали на миру. Њима није било важно да ли је девојка пунолетна. Момци из села су је обожавали, али нису смели да загризу. Срамота их је било шта ће им ко рећи ако је узму за жену. Отац јој није био Циганин. Он је давно одлучио да га не води село, већ срце. Оженио се кад су Чергари овуда пролазили на путу за град.

Он ме и научио како се носи терет љубави у малој средини. Сви ти, као, дају право на слободу избора, а уствари су диктатори. Правник је код нас, заправо, ауторитарац. Негде сам читао да је и Анте Павелић био неки доктор правних наука.

Кад су нам се родила деца, надимак је остао и њима. Сад смо сви у кући Мелезари. Ја сам се давно помирио с тим, па и сам себе тако ословљавам пред другима.

– Побратими, Мелезар ће да попије још неку и иде даље, а Ви ћете сви надрљати што остајете овде на земљи – јуче сам рек'о мојим сељацима, пред продавницом.

Нисам им ништа објашњавао, а знам добро да ће им њихова суровост кад-тад доћи главе!

Сад кад се у мог сина заљубила Љиља, сви су устали на оружје за кућење! Најлепша је у селу, из најугледније куће, школовала се у граду, масаџика је, а нашла да се заљуби у Мелезара. Пријатеља су ми довели до на праг лудила. Није хтео ни да чује да му мој син буде зет! Сад нема куд – снајка је остала трудна. Али, он још тера своје. Условио је мог сина да живи код њих, да буде миграција!

Оно, јесте, они су најбогатији у крају. Ко ме ће да оставе толику имовину? Али и ми смо ваљда живи! Како прихватити такав захтев?

Све се у мени помешало!

И то, како је све брзо прошло! И како ме је син беспоговорно слушао кад је био мали! И жеља да наша кућа има наследника, а Ружа и ја унучиће! Мешавина свега сад већ у мени вапи:

– Мелезар, не дај се!

ПЕРТЛА

Небом, изнад наше куће, одувек се укрштају авионски трагови. Те беле пертле на небескоплавом своду волео сам да посматрам као дете.

Небеска ткања била су најлепша у сутон. Пред мојим очима, гаснуле би авионске пречице. А онда би долетали нови авиони. Цаклили су се, горе, ближе сунца и остављали свој млазни траг. Маштао сам како је лепо бити у њима. Био је то за мене неки далеки, небески, недостижан свет.

Као што ми је била далека помисао да ћу и ја једном напунити шездесету годину живота. Деца су ми купила авионску карту као рођендански поклон.

– Тата, бићемо овде, у дворишту, кад ти будеш горе! – смејали су се мојој треми пред први лет у животу.

Само ми је још ово сад требало – помислио сам.

Слушао сам од старијих људи, да човек кад напуни шездесету, и један дан, све бива другачије у његовом животу. Зато су деца (све она осећају и знају), одлучила да ме охрабре!

– За то горе има још времена – одговорио сам им – наши стари су сви били дуговечни!

Још је било шале пред лет. Седели смо у кафеу на аеродрому и уживали у свему. Све ружне слике из прошлости биле су заборављене, сећали смо се само оних лепих.

– Ми нисмо били голубари, тата! – рекла су деца – па да сатима гледамо у птичији лет. Ти си нас учио да мотримо у авионске беле пертле. Једно време смо те и звали Пертла.

Испратили су ме до пасошке контроле и признали:

– Био си у праву!

Уз гледање авионских путања, ја сам деци казивао да не одлете далеко од нашег дворишта, јер смо ми, као породица, снажно увезани осећањима као пертле на кожним ципелама.

– Наше пертле, децо, и наше небо никад не дајте да вам други везује!

И док су им другови стигли и до Новог Зеланда, моја деца су остала овде.

Пасошка контрола је била рутинска. У фришопу нисам ништа пазарио. Попио сам још једну кафу, успут, у кафеу. Конобар је био љубазан. Показао ми је где је излаз за мој лет.

Све се догодило на минут пред улазак у авион. Сећам се само тих белих пертли на небескоплавој позадини, а онда су уга-сла сва моја земаљска ткања! Срчани удар је био јак! Једва сам преживео!

Сад одмарам од свега, у свом дворишту, и гледам, горе, у беле трагове по небесима!

ЛИПА

Волео сам ту липу.

У пролеће би она, кад процвета пред нашом кућом, својим мирисом отварала прозор на мојој соби. Ех, блажени су били ти свети дани мог раног детињства!

Тада нисам ни знао да су наши преци липу држали за свето дрво. Кад би сватови долазили по младу, своје дарјаке би на-слањали уз њено стабло. У старој Херцеговини, младенци би, пре зоре, три пута ишли око цркве, а кум је више њихових гла-ва носио њену грану.

И овде их има. Кад ме стигне носталгија и забрине проток мојих година, као на филмској траци, седим на једној клупи под липом. А у овде уобичајено време за чај, моји пријатељи унапред знају који ја пијем – па због тога добих од њих и на-димак.

Јуче је то сазнала и она. Реч је о познаници мога друга са посла. Живи у Есексу. Упозна нас недавно. Код ње ме дирнула, на први поглед, њена невероватна сличност са мојом првом девојком. Наравно, то јој нећу никад рећи! Али почео сам да јој причам све друго. Јуче јој показах моју овдашњу липу. Седели смо на клупи, под њом, као да смо младенци у старом крају. Није ми се то давно десило. Причала ми је о својој мајци, детињству... Питала ме је кога имам код куће. Онда сам јој рекао да у мојој дечачкој соби, сваког пролећа, мирише цвет липе. А у кревету, крај прозора, спава једна девојчица. Моја мајка је до-недавно живела сама – са својим бољкама (најтежа је та што јој син живи далеко, у туђој земљи)! Успео сам да јој нађем герон-толошку домаћицу. Она је удовица и има кћеркицу. Прешле су да живе у нашој кући. Сад је све лакше. Плаћам јој само триста фунти месечно, а брине ми о мајци и држи чисту кућу. Преза-

довољни су, јер је то за њих добра месечна плата. А и наша кућа увек блиста!

– Волела бих да видим ту твоју липу из детињства! – рекла је.

После сам јој причао о осталим светим местима из мог дечаштва, која бисмо могли да посетимо. Некима од њих, због догађаја које сам јој описивао, од срца се смејала.

Приближила ми се на клупи. Имао сам утисак да њен парфем мирише на липе.

– Било би лепо да у твојем кревету, крај прозора са цветним дрветом, усни и једна усамљена девојчица, одавде – прошапутала је.

ЈУНАК

Кад год размишљао о мојим прецима, изгледају ми тако нестварно!

Знам да су постојали и били само моји, али краду ми се мисли да то више није тако. После свега, оставише ми у наследство те, само њихове, осмехе, гримасе, забринутости, љутње и слутње.

Нису ме тукли. Сећам се, једном је мој деда по оцу (носим његово име), спавао на подне тврдим сном. Ушуњао сам се у летњу кујну, пришао његовом кревету (кога је наследио од свога деде, и данас стоји у нашој старој кући), па га из све снаге распалио трском по носу. Гнев на лицу човека који се буди из дубоког сна, његове разрогачене очи и бес, посматрао сам из непосредне близине. Оног тренутка кад је био спреман на освету, угледао је мене:

– А ти си! – зачудио се. Мало се придигао на јастуку, да дође к себи од ударца.

– Где нађе тај буздован?

Чекао сам још коју секунду да чујем његову узречицу, коју је радо користио кад се играо са мном:

– Јуначе!

Није боље прошао ни деда Миле, мајчин отац. Кад је једне зиме одлазио кући са наше крсне славе, чекало га је изненађење. Наравно, он то није одмах ни приметио. Кол'ко је био попио свега и свачега, добро је успео да одржи равнотежу кад се обувао. Успут, кад су прсти стали да му мрзну (тако хладан Свети Јован се не памти у нашој кући) видео је колико је сати. Да му није било бабиног термоса са топлем водом (кога је она зими носила свуда са собом да јој чува крста), промрзли би му прсти, сигурно, до куће. Није морао да тражи кривца! Колико

је пута, он мени знао рећи, кад ме побеђује у „Не љути се човече”:

– Има да те плакнем!

Наточио сам топлу воду из бојлера, таман колико треба, и пред кућом, на сувомразици, плакнуо дедине опанке!

Најгоре је прошао ујак!

Он се највише и воли! – казивали су старији укућани.

Нисам више био ни тако мали, кад су ме родитељи оставили код њега и ујне да ме чувају. Некако сам успео, уз највеће напрезање, да се укачим на највиши стог сена у дворишту. Ујак је био у пуној снази. Имао је пуну шталу рогате стоке и безброј пашњака. Сена је увек било у дворишту, да се нађе за две године. Тражили су ме по свим барама у крају. Прочачкали су сваку чкаљу у реци. Дозивали по пољима и јаругама. Загледали у пољске бунаре. А ја сам седео на свом трону, на врху стога, без жеље да се јавим поданицима.

– Деца знају да буду цареви! – како би рекао један мој пријатељ.

Јавио сам им се пред мрак. Морао сам!

Пред спавање, ујак ми је, уместо успаванке, казивао где ме је све тражио са ујном.

Ето, сада стојим крај њихових гробова – Задушнице су!

Помишљам о свему! И да је већи број мојих дана овде, на земљи, плакнут! И да ће ме деда – имењак и тамо дочекати, као онда кад га пробудих:

– А, ти си!

А деда Миле и ујак, привидно намрштени, се огласити:

– Јуначе!

ЗЕЛЕНИ

Ко све није овде сек'о забране!

Пре два века, усред моје земље биле су непрегледне шуме. По њима се звала и област из које су изникле дунције и војевале за слободу. Али тих шума више нема.

У Великом рату секли су их у нашем селу сви радно способни мештани, који нису били интернирани у неки логор или послати на фронт. Столетни храстови, лужњаци, завршавали су у окупаторским стругарама. Између буна и ратова, сељаци су били још гори према њима. Усељеници, из Турске и Аустроугарске, крчили су их немилосрдно како би дошли до обрадиве земље. Преживели су једино записи. Ове свете самотњаке нису смели ни пипнути.

Имао сам седам година, после Другог рата, кад се читаво село слегло под запис. Била је литија или крстоноше – сеоска богомоља.

– Свето дрво! – рекао ми је отац – никад се на њега не пен-трај! Прљаве су наше ноге!

Чекали смо проту, али он не дође. Уместо њега, бану војним џипом народна милиција.

– Нема литија! – рекли су. – Знате добро да су забрањене!

– Ово је светиња! – иступио је пред њих младић са брадом.

– Е, попе, тебе и тражимо! – опколили су га. – Ајде, полази, таман да прота не буде сам у ћузи!

Нас су спровели до старе школе и затворили у њен подрум.

Гладне и жедне држали су нас до пола ноћи у подруму, па пустили кућама.

– Он је само радио свој пос'о! – тетка је после бранила свог мужа (командира милиције), кад смо јој се пожалили на његову суровост.

– За то прима плату! Шта мислите, од чега бисмо живели!
– Како га није страх од записа?
– И њега ће посећи, ускоро! Бунције, као ви, онда неће имати где да се окупљају!

Младић са брадом био је дуже од проте у затвору. После се иселио из наше земље и настанио овде, у Бирмингему. Био је члан одбора за изградњу наше цркве. Он је предложио, иако је било прескупо, да купимо порту у најлепшем делу града. Био је упоран, само због његовог назива – Сели Оук (здивљујући, чаробни храст)!

+ + +

Давно је то било. Мој унук је члан наших Зелених. Сад се он бори за наше шуме. Прича ми да свуда у свету постоји ова странка. Често је и у владајућој коалицији.

– А шта ми чекамо? – питао ме.

Ноћас ме пробуди ово његово питање!

И ево ме где размишљам о судбини моје Шумадије!

Тајна полиција је онда послала свог дрвосечу са Златибора, први и задњи пут смо га видели у нашем селу. Он је посекао запис, 'ладно, и – отишао.

Ми нисмо хтели ни гранчицу његову да узмемо и, не дај Боже, носимо кући за огрев! Сушио се он дуго, на мучилишту, и трулио годинама.

А са њим и моје родно село!

ЦРВЕНИ

Моји су сви били чланови Комунистичке партије.

Идеолошки је најдаље догурао мој отац – предавао је марксизам у гимназији. Политички је најбоље стајао стриц – био је дугогодишњи председник Општинске конференције Социјалистичког савеза радног народа Србије (ССРНС). Због тога су, према мени, сви људи у граду били сервилни. Док сам био ђак, моји школски другови су гледали да буду примећени од мог оца и положи марксизам, који је тада био обавезан предмет. После су настојали да се приближе моме стрицу, да би добили какав-такав посао.

А онда су дошле промене у мојој земљи. Они исти људи којима сам највише значео у току и после школовања, били су сада, одједном, моји подсмевачи. Прозвали су ме Црвени! Марксизам је укинут. Нису више морали да моле за оцену! И да не беше стрица, ко зна како бих прошао у животу. Можда бих, у нашој паланци, био нови Ђордано Бруно! Од ломаче нас је спасао стричев политички инстинкт! Он, додуше, никада није ни био комуниста, већ партијски функционер. Зато се тако добро и снашао. У ССРНС је упознао људе из свих сталежа.

Општинска конференција бројала је сто и пет делегата. Месне конференције ССРНС давале су по шездесет делегата. Веће месне заједнице давале су по два, а мање по једног свог представника у ово тело. Друштво-политичке организације имале су двадесет, а Општински комитет Савеза комуниста Србије (СКС) пет. По пет делегата имали су: Општинско синдикално веће, Општински одбор Савеза удружења бораца народно-ослободилачког рата (СУБНОР), Општинска конференција Савеза социјалистичке омладине (ССО). Друштвене организације, друштва и удружења грађана свега су имала два-

десет и два представника. Једног делегата давали су: СРВНС, Црвени крст, СОФК-а, Савет за социјално васпитање и бригу о деци, Удружење пензионера, Народна техника, пасионерске организације, Удружење здравствених радника, Удружење инжењера и техничара пољопривреде, Удружење машинских инжењера и техничара, Удружење правника, Удружење економиста, Културно-просветна заједница, Покрет горана, Удружење православних свештеника, Удружење ловачких организација, Стрељачки савез и остала струковна удружења. А по два делегата имале су хуманитарне организације и колективни чланови ССО. Свог представника имала је и НИРИО „Победа”, гарнизон ЈНА и Штаб територијалне одбране и цивилне заштите. Била је то права љотићевска (сталешка) скупина – да не кажем *свежањ љрућа*, јер би се онда могло тумачити да не мислим само на изворни облик латинске речи *fascio* и симбол централистичке власти у Римском царству!

Ови делегати и њихови настављачи данас су у свим партијама у граду. Било је и таквих периода када ни једна од тих странака није имала потребну већину да сама држи власт, па су најразноликији политички савези владали општином. Е, ту је мој стриц био незаменљиви вожд, као њихов стари председник.

Зато мене и мог сина више нико не зове Црвени. Сви ћуте и чекају шта ће даље све бити са нама. А добро знам да их мој отац није учио да буду овакви. Предавао им је нешто сасвим друго. А и стриц им је проналазио посао да буду људи!

Од недавно ми кумови мог надимка причају да су били Титови пионири, носили црвену мараму око врата и штафету у руци... Да се онда боље живело! Сервилни су према мени, као никад пре! Ваљда се и то учи са годинама! Не зову ме више Црвени! Сад сам за све њих господин Вељко Петровић!

На свему хвала стрицу, јер ме запосли у својој приватној банци, па ја одобравам најповољније кредите у вароши!

ТРАПА

Негде сам читао, колико хиљада мисли има човек у току једног дана!

Не бих изводио рачуницу о њиховом броју за све ове моје године!

Мислим о Трапи!

Јуче сам имао госта. Био је то мој друг из раног детињства. Он одавно живи у Аустралији. У родни град није долазио два наест година! Тражио је да одемо на Трапин гроб.

– Ау, па ово је сад архипелаг! – рекао је док смо тражили острвце са костима нашег друга.

Опазио је фотографију у порцелану Трапине мајке, умрла је исте године кад и он: – Ево га!

Трапа је био најслабији члан наше „црне тројке”.

То су знали и наши родитељи.

– Кад пођу у школу, овај мали, нек’ је жив и здрав, једини може да ишчупа ова два клипана! – чуо сам да је отац једном рекао мајци. – Не би упамтили ни шта имају за домаћи рад!

Али све је испало другачије. Тог дана смо хтели да ми учимо њега. Он је знао да плива, али не и да скаче у воду. Смејали смо се његовој трапавости и дали му надимак. Некако смо га убедили да покуша. Стао је на ивицу старог моста са кога смо скакали у реку. Бодрили смо га иза његових леђа.

– Ајде, Трапо! Рашири крила! Полети!

Закорачио је уназад, а ми нисмо дали да се предомисли – гурнули смо га са леђа, из све снаге, у смрт.

Онако слабашан и трапав, уместо у вир, ударио је главом посред бетонског темеља за стуб новог моста.

Да ли и он мисли на нас?

И колико тамо, у вечности, човек тек има мисли?!

ОСЛОБОДИЛАЦ

– Ослободилац! – чуо сам да је неко рекао иза мојих леђа. Окренуо сам се, али сви су се правили луди – као да ништа није било.

Тако ми и треба. Нек’ ме тако, сад поспрдно зову и оговарају на сва уста. Шта ми је требало да будем луд и ставим главу на пањ, онда, кад сам испред дунција ушао у тврђаву код Турака, да им кажем како могу мирно да иду из нашег града кући – после више од четири века! А знали су они добро да сам имао тајни састанак са књазом у Крагујевцу и припремао ђебану! Могли су да ми одрубе главу, кад ’оћеш!

То путовање код књазана нећу заборавити, јер сам се смрзео к’о никад у животу. Рани мразеви су ми одувек били најтежи. Док се не свикнем на зиму, знам да дрхтим и у најбољој заветрини. Тако сам се смрзао само као дете у манастиру Миљкову. Калуђери, код којих сам учио слова, знали су да сам зимогрожљив па су благословили да идем на спавање. Али, ја сам хтео, пошто-пото, да останем у цркви до краја Свеноћног бденија. Пред зору сам имао утисак да су моји табани извукли сву студ из каменог манастирског пода. Лечили су ме до пролећа. Тек кад сам се добро осунчао пред старом кућом (моји су онда живели у Баточини), осетио сам да сам живнуо.

На путу за Крагујевац, сећам се добро, заноћили смо у селској кући крај Каленића. Онде је живела и једна баба коју су сви поштовали као пророчицу. Казивала је, дрхтавим гласом, како иде нова буна! Тврдила је да је покојни вожд био већи пророк од ње!

– Знао је он добро шта га чека од његових! Преш’о је реку, а није мор’о, и главу је дао да је одеру и пошаљу у Стамбол!

Одмах сам увидео да говори права пророчица! Јер добро памтим, био сам писар моравског војводе Здравка, кад је Ка-

рађорђе подизао нишки шанац а ја лепо чуо једно његово про-
роштво! У одговору на тужбу, коју против мене поднесе моја
манастирска сабраћа (они ме поспрдно и прозваше Ослободи-
лац), и ово вождово пророчество сам записао у свом живото-
пису за конзисторију, па нек' остане сачувано – има ко ће све
читати, кад-те тад-те!

После свега, јасно је као дан, баба је све погодила.

– Кад све ослободиш, сине – рекла је те ноћи у Каленићу –
знај, да ће они које си ослободио гледати да ти дођу главе!

+ + +

„Дођоше Турци из Ниша на подворење Господару. Видео
сам уђоше под шатор. За мало време пробавише се. Какви је
разговор, не знам. Турке своим путем чесно испратише и бе-
збедно у Ниш одоше.

Вожд крену преко Бугар Мораве. Дођосмо у поље
тешичко. Поигра свог коња по пољу и од коња говори: „Овде
биће једна лепа завршена црква, а Ниш остаће нам здрав град
наш.”

Те су речи из свети уста исходиле. Заиста, као што данас
сведочим. Вожд пророчество што је прорекао све се со-
вершило као код Свети Пророка у прва времена.”

(*Мемоар Савин* – други, трећи и четврти стих, у: Архив
Србије, фонд Митрополије београдске, број 106)

ЋАЛЕ

Уживам!

Јесен је. Покошио сам траву. Седим у лигештулу, у свом дворишту, усред града. Гледам у пожутело лишће. Сваки дан је другачије. Сад ће и кафа.

Завршавам књигу коју читам са задовољством. Волим аутобиографије успешних људи. Избегавам да слушам тужне приче и сусрећем тужне људе. Избацио сам их из *исхране* – како моја млада жена (од скоро смо заједно) зове такве садржаје. Милутин Миланковић (његов живот сада читам), ми баш прија. Човек је волео бечку оперу... Знао је да живи! То што су његови били велепоседници у Даљу, није било довољно за овакву аутобиографију. Он се школовао, посветио науци, стремио много вишем од земаљског које наследи, па ме и не чуди да је написао *Небеску механику* и да се по њему зову и небеска тела! Једноставно, учио је сваког дана како ваља живети.

– Стани на лопту! – говорио је мој покојни отац – узми ваздух, разгледај терен, смири игру!

И све је био у праву!

Да су моји познаници, који су наследили иметак као и ја, знали за ово, сад би и њих Бог видео! Али они се, сви одреда, препласираше! Трчали су из кредита у кредит и нигде нису стигли!

Ја нисам ризиковао. Радио сам на ситно! Пекару коју сам наследио од предака, држим уредну и чисту. Старе пећи, на дрва, сервисирам и никада их не би мењао за ове нове. Колико су моји некада месили пецива, толико и ја месим. А од њихових рецепата и квалитета не одступам ни за јоту. Зато имам старе муштерије и ред пред пекарном, сваког јутра. Чувам породично име и посао и не радим ништа друго (има ко ради за мене)!

Он зна што живи! – сад причају по граду ови млади, што воле да седе по кафићима. Чујем зову ме – Ђале.

А, ево и кафе!

ЏОМБА

Ја им се, онда, нисам дао!

Било је то лудо време.

– Војска мора да се служи! – понављали су сви као папагаји.

– Ко не служи војску, тај није човек! – тврдили су радикали.

Они умеренији сматрали су милитарну обавезу – животном школом.

– Нека, нек’ виде регрути мало како је!

И тако су младићи, по војном распореду, слати у Словенију, Хрватску, Македонију...

Ја сам имао оваку рачуницу: моји су доста крварили гаће! Прадеду су у војсци закачили Балкански и Велики рат. Осам година није скидао војничке чизме! Препешачио је Балканско полуострво, уздуж и попреко! А стиг’о је и до севера Африке на лечење. Успут су многи његови другови оставили своје кости! Деда није ништа боље прошао у Другом рату и после њега. Ко год је ступио у наше село наоружан, тај је мобилисао, скупљао људе па их водио са собом. Само у Љотићевцима што није био! Таг дана, кад су они збрали регруте, деда је био у планини за дрва. А најгоре је прошао пред крај рата – тешко је рањен на Сремском фронту. Е, овај деда ме научи да не служим војску.

– Доста смо ми били прашинари и гуштери! Голубићу, ти буди само џомба!

Отац је био разочаран кад сам се, после педесет дана, вратио из војске. Крио ме је у граду код пријатеља, да ме сељаци не виде. Кад је требало да истекне мој војни рок, могао сам да дођем кући. Све се лепо завршило. Није ми било тешко кад седим пред продавницом, са мојим сељацима, да их пратим у причама из војске. Наравно, свак’ вели како је лепо прошао у

ЈНА, па и ја! А био сам довољно и гуштер да осетим атмосферу, па сам измишљао догађаје из касарне, као и они! И све би било у реду, да не дође рат! Почеше да стижу позиви!

– Куд’ ћу сад? – уплаших се.

Пријатељи из града, код којих сам се онда скривао, дођоше код нас да им вратимо радника! Сетим се једног даљег рођака, па ајд’ код њега у Швајцарску. Радио сам и зарадио. Лепо сам прош’о! Од Швајцараца сам научио да сваку паузу од рада искористим. Они тако живе. Викенд је, леп дан, ето мене на језеру. Тако сад живим и овде, код куће. Шетам шумама и боље упознајем географске одлике родног краја. Тамо сам стек’о превремену пензију, па је овде крцкам! Хвала Војно-лекарској комисији што ме онда ослободи војне обавезе и то трајно! Иначе, сад би’ и ја, ако би’ рат преживео, као задња беда слуш’о:

– Војска не мора да се служи! Нек’ служи ко ’оће!

А овако сам, хвала Богу, у мом селу цомба!

ДОЦА

Ево нас на Копаонику!

Имао сам нови фотоапарат. Као да је јуче било. Ја сам изабрао ово место, крај жичаре, за фотографисање. Види наша лица: осунчана, насмејана. Замолио сам учитеља скијања да нас услика.

А ово је Крф. Плажа Агиос Георгиос. Црвени песак. Стативе од трске за голиће. Син ме дрибла на плажи. Фотографисала нас је задовољна мајка.

Ево какви смо били нас двоје на веридби – деца. Гледамо у објектив и немамо појма шта нас све чека у животу.

Ово је са матуре. Имали смо једну лептир машину. Фотограф је био стрпљив. Тако је на матурском таблоу, уз годиште наше генерације, сачувана успомена (на сваком од нас) и на заједничку машину.

Покојно детињство, ево и њега, још се лепо види. Отац је повремено доводио фотографа у кућу. Био је то симпатичан човек. Имао је младеж посред носа. Увек је носио другачију капу на глави. У младости је био клоун. Видим и сад то његово затворено око како се отвара – изоштрио је објектив фотоапарата. Сад се његове обрве подижу, као позоришна завеса, а очи постају смешно разроке. Кроз нос, издужен и пегав, он дубоко испушта ваздух као да му унутра станује инсписијент.

– Птичица!

Завршено је још једно породично фотографисање.

Е, ово је Лондон. Катедрала Сент Паули. Наша купола на њиховој цркви.

– Највеће признање империјалне велесиле нашој уметности – кажем њој, док ме фотографише.

Карлов мост, у јесен. Ослоњени смо на његову камену ограду и смејемо се у објектив. Иза нас је Влтава с једном бро-

дицом, и опало лишће по Малој страни. Фотографише нас нашим апаратом љубазни туриста, младог азијатског лика са косим очима.

Подсети ме на нашег кућног фотографа из детињства, слично се намешта.

– Доцо, волим те – пришапну ми она на мосту и чврсто загрли.

+ + +

– Визита! – рече медицинска сестра и прену ме из разгледања пожутелих фотографија, које ми уплакана жена јуче донесе на одељење.

Ево ме, опет ту где јесам – први спрат Онколошког одељења, соба десет, у нашој болници!

ГЛИСТА

Нисам ја пре био овако дебео.

Слабојешан је био и мој брат. Мајка је муку мучила са нама. Угађала нам је храну, али никако није могла да нас подгоји.

– Вида је добра домаћица, свака част! – говорило се о њој у нашем крају – али деца су јој, брате, неухрањена! Онај старији је прави костур, а млађи к’о глиста!

Тако сам добио и надимак. Сад ми и унука зову, по мени, Љуба Глистин. И ко ће то да исправи! Тако је како је!

Све се преокренуло кад сам уписао куварску школу. Пријемни се није ни полагао. Било је места на упису колико хоћеш! Тад нико није хтео да иде у куваре. Мене су пре тога одбили на лекарском прегледу, те не одох у милицију. Куд’ ћу шта ћу, ајд’ у куваре! Мало ме било и срамота, на почетку. Нико у мојој фамилији није носио кецељу. Сви су били под опасачем, у чизмама, униформи – војна лица и полицајци. Није тачно, као што се причало, да сам пао на здравственом прегледу због недостатка килограма. Мени нису ни рекли неки разлог, једноставно су ме одбили. Куварску школу сам лако завршио. Ишло ми је то. После сам радио по нашим најбољим хотелима. Владалац је једном био наш гост. Толико му се засвидео мој ручак, да ме је одмах узео код себе на двор! Више нисам био Глиста. Свима је било јасно да ме морају ословљавати само властитим именом. Тако су ме звали, кад год би им нешто устребало у животу. А мог’о сам да помогнем. Ко све није ручао за владаревим столом. Кад се нека попије и стану да траже тоалет, ја их, у пролазу кад изађу из њега и стану пред велико огледало да се среде, приупитам да нема, случајно, каквог слободног радног места за једног мог незапошљеног земљака.

Успут сам и ја низао киле на мој кичмени стуб. На крају, нисам могао да се савијем и обујем. Био сам у бањи за

мршављење! Мучном муком сам успео, пред пензију, да сиђем испод сто и тридесет килограма!

Кад сам напустио дворску кујну, више нисам требао мојим земљацима. А и мој је унук злојешан до Бога! Ја му све најлепше спреим, али не вреди – он неће, па неће, да једе!

Опет нам се врати стари надимак, па и прошири! Тако нас сад, све у кући зову – Глистићи.

САМАЦ

Тако је, на крају, испало!

Нисам ни сањао да и то може бити.

– Синко, човек, кад би знао шта ће да га снађе у току дана, не би ујутру ни устајао из кревета! – лепо је говорила моја баба.

Али ја сам онда био млад. Имао сам утисак да је све другачије. А то, што су стари говорили, и нисам узимао за нешто баш битно. Скоро ми дође једна књига до руку, па ту нађох да лепо пише:

Човек кад је млад мисли да његови родитељи ништа не знају. Како стари, он полако увиђа да и они нешто знају. А кад помру, схвати да су били паметнији од њега!

Колико пута ми рече мати:

– Самац ћеш бити! Шта чекаш? Гвожђе се кује док је вруће!

А ја сам хтео прво да проживим, па после да се женим. Мислио сам да обезбедим услове, па после да стварам породицу. Зато сам трчао са једног на други посао, мислио да има времена, да сам боље организован и паметнији од свих који су се млади женили па водили мали живот – три на сат! Али како је време пролазило, тако сам и ја имао све тање живце. Никог нисам трпео!

Јуче сам и мајку испратио на старо гробље. Сад ми се, као бумеранг, све вратило: и шта је било и како сам испао овако глуп!

Зашто, макар на трен, не застадох у својој гордости па не послушних боље то што ми је саветовала?

Мог'о сам лепо да седнем за сто са њом, попијем кафу, поразговарам!

Овако, сад сам је скувао сам!

КАБАДАХИЈА

А шта би они сад били да им није било нас?

Ни њихови укућани не би их примећивали, а камоли народ!

Ми смо им оставили трон! Али они то не цене.

Онај ко прави кућу, мучи се, зноји, тај је не продаје. Зна ко је су муке биле да дође до ње. Наследник друкчије размишља! Њему иде лакше све у животу, па и продаја куће.

Наводно нас и даље поштују. Борачке пензије стижу нам на време. Кад неко од нас из СУБНОР-а умре, они пошаљу наоружане војнике за почасну паљбу. Борачкој организацији кад-кад уплате понеки динар. И то је све!

Ретко свраћам у партију. Јутрос ми један мали, док смо тамо пили кафу, прича о Сечи кнезова, дахијама и кабадахијама. Он зна како је то било, боље од мене, па вели:

– Турци су, на молбу Ваљеваца, дозволили неком Манојлу из Кличевца да на колима дотера тело кнеза Алексе Ненадовића породици, да га сахрани код цркве у Бранковини. А главу је метно Фочић више себе на чардак, јануарија 23. предвече 1804. године, лепо пише о свему прота Матија у *Мемоарима*. Али раја се није дала уплашити. Ту се наш'о неки Живан Јеротић (прота му никад није заборавио име), из села Близоња да је украде, метне у недра, склопи гуњ око себе и тако донесе породици. „Трећи дан одемо к цркви поставимо страже около, гроб мога оца откопамо, главу на тело наместимо, као што је на живом била и онда опет закопамо”.

Ето, тако су радиле кабадахије!

Мислим се, сад ми он држи часове из историје. А где је био кад смо је ми стварали! Срам га било! Зна ли он да сам ја све по наређењу радио! Знало се и у револуцији: ко коси, а ко воду носи. И нисам се штедео. Па нама је било лакше да породицама

предамо тела. Али наредба је била таква. Морали смо да чекамо док се копају раке, па тек онда да извршимо наређење.

Шта он мисли, да је човеку лако да гледа несрећника како сам себи копа раку?! Пре бих је ја ископао за њега, само да не стојим ту! Зноји се, стење, моли да предахне, тражи воду да пије, испуши цигару – а ти чекај да завршиш пос’о! Најлакше ти је да их стрељаш, па дозволиш да их породице носе одатле где знају.

Ми смо још морали и мртвима да им дајемо стражу, крај хумки! А кад падне мрак, ето ти њихових рођака са фењерима, будацама и ашовима, па прекопавају раке до зоре! Свак тражи свога члана! Ја сам им гледао кроз прсте. Склопим очи, таман мало и придремам на стражарском месту, а они нађу брата, оца, сестру, стрица, ујака... Били су ми захвални до неба! Један стари домаћин, и он се звао Живан Јеротић, хтео је да ми пољуби руку! Свитало је кад је пао на колена преда мном! Покушао је и ноге да ми љуби! Подигао сам га из све снаге са влажне земље, киша је падала сву ноћ. Он ми се наклонио, па сагао да са расквашене смонице узме свог блатњавог сина у наручије!

Стражу смо чували и од ових наших из партије! Сећам се, један наставник је извео гимназијалце чланове СКОЈ-а на Багдалу. Постројио их је у врсту.

– Шлицеве откопчавај! – командовао је.

И да их нисам разјурио са хумке, како је био луд (мислим да се звао Триша), он би командовао:

– Бури!

То је већ једном радио кад нисам ја био на стражи.

Са метком у цеви разјурио сам их низ брдо, ка граду. Он је у трку застао, па се окренуо ка мени.

– Срам те било! – раздрао се колико је могао више – нас јуриш, а почасну стражу дајеш тим попишаним издајничким гробовима!

Како нисам повукао обарач, и сад се чудим!

+ + +

Пола века, нико није смео да зуцне против нас. Поштовали су људи нашу одлучност. Знали су како ми извршавамо наређења и чувамо тековине револуције.

А сад нас не поштују ни ови наши – што издобијаше све на готово!

ДОК

Овде сам, месим хлеб, док причам преко скајпа. Три сата треба мојој мини-пекари да замеси и испече лебац са разним зрневљем.

Сарајево је имало пекара колико хоћеш! У нашем крају држали су је Горанци, а уз њу и посластичару. Ни таквих колача овде нема! Све је другачије! Увек сам уморан! Тамо бих и после ноћног дежурства, чини ми се, био одморнији.

Тог јутра, после мирне ноћи (није било порођаја), мало сам и придремао у болници. Кад сам отворио очи, био сам свеж.

Сетио сам се свега! Тако ми нешто дошло, да размишљам!

Моји су из Илића. Пре сто година, најписменији човек из наше куће написао је *Есѣеранѣску ірамаѣику*. Објавио је он и *Пуѣ кроз Босну и Херцеѣовину*, а писао је и песме. На нашем имању, у старо доба, крај извора Бабун, била је црквица Свете Руже. Неки потурица Темим, који је имао велике поседе по Илићима, порушио је ову богомољу па озидао месѣид. Ружа је била девојка кад јој се овде јавила Богородица. Прво цвеће, код нас, плело се у венчиће крај њеног извора, а са водом (у којој је било потопљених ружа) умивало. Зато је Хивзија Хасандедић записао: „на крајњој западној периферији Мостара има један месѣид, познат по имену Џамија на Бабуну, где су Мостарци у пролеће излазили и теферичили”.

Ја сам после студија имао лекарску праксу на Соколцу. Ту сам упознао моју Борку. После смо били седам година у Немачкој, тамо сам и постао гинеколог. А онда ме стигла моја носталгија! Кћеркице само што су биле пошле у школу, кад смо се вратили у Мостар.

– То више није онај мој град! – рекао сам жени после три месеца, па смо се вратили на Соколац.

Опет смо били на почетку!

Кад је требало да наша деца крену у средњу школу, нашли смо посао у Сарајеву. Најлепше године сам оставио у овом граду. Купили смо стан на Добрињи, имали викендицу на селу, летовали сваке године на мору, имали и Зимске олимпијске игре.

Тог јутра, после ноћног дежурства, свратио сам у пекару на врућ бурекаш и јогурт, купио миришљави хлеб.

– Добро јутро, док! – поздрављали су ме људи из краја.

Причао сам, кратко, са њима – свима сам порађао жене.

Било је то друго доба – без скајпа.

Изашао сам из пекаре на улицу и дивио се лепом дану. Нигде нисам журио (уобичајена јутарња шетња, ногу пред ногу). Још нешто чега овде нема! Посао ми је био пред кућом. Ауто ми није ни требао.

– Забрањено је овуд' ић'! – испречио се преда мном онижи, непознат човек под оружјем.

Заобишао сам га и наставио даље.

– Има снајпера! – заповедио је.

Корачао сам и даље кроз парк.

– Људи, овај је луд! – викао је.

Наставио сам свој ход по жици! Кад ме је снајперски х погодио у стомак, изгубио сам равнотежу и пао на земљу.

Био је то мој почетак рата. Завршио сам у болници. Моје колеге су ме закрпиле, а Армија БХ убрзо мобилисала и вратила у болницу. Спасио ме је, после годину дана, мој добри Швабо (колега са специјализације). Преко једне међународне хуманитарне организације успео је да нам издејствује, због мог даљег лечења, хитан излазак кроз тунел из града.

После смо преко Загреба стигли у Лондон, где смо тражили азил на путу за Сингапур – једини град камо смо могли ић' без визе. Швабо нас онда пребаци код њега у Немачку и нађе посао.

– Ето ти твоје носталгије! – рекла је жена – па се сликај са њоме!

Пожелео сам да одемо што даље од свега!

А онда је објављен програм за мешовите бракове из Босне који желе ић' у Америку. Тако дођосмо у Вашингтон!

Кћерке су ми овде удате. Имам унучиће, хвала Богу (у пролећ' их умивам са ружином водом). Купили смо стан. Зетови имају куће. Отишли смо у пензију. Имамо времена за одмор. Идемо на јогу, учимо шпански, свако вече пред спавање одгледамо леп филм...

Причам преко скајпа са мојим Сарајлијама, док месим хлеб по рецепту који ми тамо оста на ледини, кад су ме крвавог однели у моју болницу.

СТРЕЛА

Био сам брз као стрела!

Волео сам да трчим злаћаним житним пољима и остављам траг у њиви.

Устрашене јаребице излетале су преда мном из својих топлих гнездишта, а растерани фазани кликтали у ниском лету.

Покушавао сам да их стигнем.

Кад се уморим, лежао сам на полеглој пшеници и гледао у облаке.

Маштао сам како овде, усред жита, имам своју тврђаву.

Палчеве бих спајао са кажипрстима и прислањао на очи, био је то мој двоглед, па се усправљао на колена и осматрао таласање класја пшенице на ветру.

Пред жетву сам разгледао иду ли комбајни.

Одавно немам те лаке ноге!

Брзе су ми само руке.

Увезујем џакове на комбајну.

Гутам прашину, знојим се по цео дан на сунцу.

– Хлеб наш насушни! – понављам у себи, мислећи на своју децу (троје их имамо).

Стрела из мог детињства се стрмоглавила са неба на земљу.

Пала је пред комбајн, да је прегази усред злаћаног житног поља.

ШИПТАР

Ја се љутим кад ме зову по надимку!

Мој отац није био такав. Мислим да се јео у себи! И њега су овде сви звали – Шиптар!

Деда је одлучио да остави Косово и дође у Златаре. Њега нисам упамтио, али ми је баба причала:

– Он је, сине, и умро због тог несрећног надимка. Да смо остали на дедовини, поживео би дуже, његови су сви били дуговечни. *Ја, Шийшар?!*, било је задње што ми је пред смрт рек'о.

Баба ме је саветовала да се не дијем са децом кад стану да ме задевају. Али то је било јаче од мене.

– Шиптарче! – било је довољно да ми неко каже, па да вадим камен из џепа (од њега се нисам одвајао кад сиђем у село).

Једном је у госте, код бабе и деде, стигао мој вршњак из Београда. Играли смо се по цео дан. Али кад је чуо да имам шест сестара, одмах је рекао:

– Твој отац, бре, к'о неки Шиптар!

За мене је то било довољно да му се више никада и не јавим кад прође путем.

– Опрости Марко! Жао ми је! Ја сам јединац! – покушавао је да ми се извини, али цабе.

Сад га, понекад, видим у вестима. Државни је секретар. Јутрос прича о борби против беле куге! Није се женио, има педесет година! Али он је Србин, а ја нисам!

Сестре су ми се давно поудавале и отишле одавде, што су даље могле!

– Брацо, кад ћеш ти овамо? – упорне су и дан-данас. – Царевина је ово некад била. У Бечу те нико и не пита ко си и шта си.

А ја сам се заинатио па не мрдам нигде из села. У град одем, кад баш морам.

Више моје куће има један потес по имену Албанија. Овде често изађем до своје њиве, па ћутим, пушим и гледам у небо – кад ће киша.

А земља испуцала, као никад!

– Пашће! – шапну.

ПРОФА

– Тако, нек’ уђе у мој дневник и то да смо са вером у Бога ослободили Балкан од Турака!

Да прочитам још једном све – можда се прокрала нека словна грешка.

„Недеља, 11. август, Врање.

У вароши сам се нашао са господином Протићем и калуђером Валеријаном, професором у гимназији. Били смо у хотелу *Врање*, где дођоше и седоше за наш сто пуковник Миливоје Стојановић, командант Пука кнеза Лазара и доктор Рувидић. Разговарали смо о рату, о вери код војника и официра, о утицају рата на побожност. Причао је пуковник, а и ми, о доживљајима за време битака. О духу цара Лазара, који прати свој пук. Како је добро пролазио! О грому и другим случајевима! Како су поједини војници који су псовали гинули, итд!”

– Добро је, за паметног довољно!

Окрете неколико страница.

– А, ево га и Свети Сава!

Настави да чита:

„Свети Сава, понедељак, 14. јануар 1913, Мустафа Паша – Кади Кеј.

У пет сати ујутро стадоше кола пред кућом из којих изађе Илија и донесе карту од Пере и цедуљу од командира у којој вели за дивизијареву наредбу, да гоподин Протић и ја одемо у Кади Кеј до девет сати. Спремимо се, попијемо чај и у пола шест кренемо на пут, те стигосмо на време. Пошто смо попили чај код господина Зарије, дође наредба да се иде у цркву. Служио је архимандрит Мирон, а за певницом су била два

свештеника, господин Протић, неколико учитеља и богословаца, и господин Жабарац, глумац, мој ђак. У столовима су стајали господа Рашић и Зарија, два потпуковника, мајори. А у цркви, која је била дупке пуна, сви професори и учитељи наше дивизије. Служба је таква одслужена, какву ова црква никада није имала, нити ће имати. Господин Протић певао је *Кол славен наш Госѿод в сиоње*. На завршетку хор је отпевао химну Светом Сави, *Ускликнимо с љубављу!*

Из цркве одемо сви у гвоздену бараку, где је био постављен сто за све госте. Домаћин је био Пера, као најстарији. Гости су били бугарски учитељ и свештеник из Кади Кеја. Пошто је прочитана молитва, пресечен славски колач и отпевана химна Светом Сави, *Ускликнимо*, настало је послужење, а затим је декламовао глумац Жабарац *Сѿражу*. Певале су се разне песме, *Јадна Босно* и др. На молбу господина ђенерала и других, господин Протић отпева *Кол славен наш Госѿод в сиоње*. После овога наста ручак: риба с мајонезом, супа, говедина с реном, паприкаш и печење, вино с киселом водом, леб и погача.

За време ручка напио је врло лепу здравицу господин Рашић просвети, и њиховим радницима, која је много урадила код омладине на буђењу и развијању свести за оваква дела, која су осветила Косово, и заблагодарио јој на ранијем послу и сарадњи. Одговорио је господин Протић и архимандрит Мирон”.

– Тако, брате! Има ко ће то читати и после нас!

Окрете још неколико страница, па застаде и настави да чита:

„Четвртак, 14. март, Мустафа Паша.

Нашао сам се са пуковником Зечевићем који ми рече, да се Шукри Паша заиста предао Степи (нашој војсци) и да о томе имамо написмено, а да га је овај предао Иванову или Сивову (заборавио сам коме од ове двојице). Вели, да је било вредно видети борбу јер се таква не да видети, па и сад би требало видети положаје. Рече ми да се обратим Воји Живановићу, началнику, за одобрење.

Има рањених, преко хиљаду и двеста и мртвих, преко двеста! Официра, највише резервних, два или три команданта батаљона. Дејство наше артиљерије било је стравично! У Једрене ће моћи да се иде за пет дана. А што се тиче изласка тамошњих житеља, не знаде да ми каже кад ће бити”.

– Слава Богу! – прекрсти се, па затвори свој дневник.

+ + +

После више од осамдесет година, некако пред најновији рат на Косову, овај *Дневник* је нађен на једном тавану у Варварину и предат на чување Историјском архиву Крушевац.

Писан је мастилом (од 1. јануара до 21. августа 1913. године), сваког дана, у Мустафа Паши, Кади Кеју, Једрену, Пловдиву, Софији, на путу Пирот-Ниш, Куманову, Скопљу, Врањској Бањи, Нишу, на путу за Београд.

Аутор чита француски *Matin*.

Он је професор.

Пријатељ је са Бором Станковићем.

Његов син, Иван је официр и 21. августа постао је помоћник дивизијара у Битољу.

Писац је, заправо, хлебарник српске војске.

Свој радни дан, у ратном вихору, он започиње: „Устао сам у пет сати и обишао све пекарнице”, а завршава писањем!

ДАЉИНАЦ

Ништа ми није тешко!

Такав сам од малена. Мени не треба два пута говорити.

Био сам баш мали, отац риља башту, а ја идем све уз њега.

– Донеси ми чашу воде!

Ја трк у кућу.

– Кад мислим да си тамо, ти да си овде! – иза леђа чујем оца како се смеје мојој послушности.

Мајка само пожели:

– Тркни до продавнице, купи хлеб!

Ето мене и тамо.

– Иди, час, донеси креду из зборнице! – заповеди учитељица, а ја пут под ноге.

– Кад пре! – чуди се она, пред ђацима, како сам брзо стигао са кредом у руци.

– К’о да сам даљинац укључила!

Деца су се смејала и дала ми надимак, који ме прати и данас.

У војсци сам први добио значку *Примеран војник*. Ту сам, тек, слушао све од реда и чина! Командант касарне, кад му нешто усфали од куће – зна се кога шаље. Кад је гађање, ја скупљам чауре... Нудили су ми да се активирам и останем у ЈНА.

На факултету, исто.

– Иде ли неко, можда, до Народне библиотеке Србије? – пита професор пред пуним амфитеатром студената.

Кад подигнем руку, он наставља:

– Треба ми једна књига!

Једном професору, имао је највише радова на нашем факултету, постао сам курир.

– Вас сигурно шаље професор Јовановић! – веле библиоте-
кари чим ме угледају.

Кад сам се запослио, све је остало по старом. Директор ме
ценио, а колеге оговарале. Они што су од мене преписивали
домаће задатке у школи, били су најгори. Завидели су што ди-
ректор презише преписиваче, а цени ауторе!

У кући сам био и остао даљинац. И буквално – док није би-
ло даљинских управљача за телевизоре, жена се измисли:

– Ајд’ устани, промени ово молим те! Не могу то више да
гледам!

И ја сам, већ пред екраном.

Деца су ми била послушна, све на мене, док не поодрас-
тоше. Добро, и мајка је ту крива што их је штитила – да се не
замуче.

– Ти си Даљинац, а ја нећу то да будем! – одбруси ми ма-
лочас старији син.

Нисам могао да верујем шта чујем!

Ништа ми није тешко.

Такав сам од малена.

Ал’ ово, од сина, ме уби!

ЗЕБА

Ништа се не види!

Прислањам уво на смрзнуто стакло од прозора.

Напољу, чујем тупкање њених ножица по ледом окованој плеханој окапници.

Хучем у замрзнуто стакло. Круг се на прозору од мог то-
плог даха полако шири.

Сада је видим како дрхће и чека. Сваког јутра јој остављам
мрве, па ми сестра издену надимак по тој мојој птици.

Видокруг се шири на двориште под снегом.

Отварам прозор, осећам како хладан ваздух продире у то-
плу собу и остављам мрве крај ње.

Затварам прозор, па кроз одмрзли круг у стаклу разгледам
боје зебиног перја, док бира мрве.

Оне крупније, ситни ударом кљуна. Више не дрхти.
Кљуцка.

Ето, таква су била рана зимска јутра на прозору моје дечије
собе.

Одавно не прислањам уво на хладно стакло. Кад се приди-
гнем из кревета, не јурнем на прозор. Колико је ноћас напада-
ло, не пратим као некад.

Подглавим боље јастук, упалим телевизор и зурим у *Ју-
џарњи њројрам*: временска прогноза, стање на путевима, ква-
рови на дотрајалој мрежи Градске топлане, извештаји из
ски-центра...

Зеба не долази на мој прозор!

Ко ли је храни? – сине ми кроз главу – где ли сада дрхти?

Променим канал.

Гледам *Анимал џланет* и тражим њу!

Нигде је не видим.

Устајем и прислањам уво на хладан екран.

Унутра, у срцу ТВ пријемника, опет чујем, све ми се чини,
тупкање њених ножица по лед екрану.

ЛУДАК

Све сам им лепо рек'о, још онда, шта нас чека! Тако ми дошло, да им кажем! Ништа ми нису веровали. Мислили су да сам полудео!

Додуше, имали смо ми једног претка кога су сељаци прозвали Луди Милојко. А мене су онда крстили Лудак.

Није ми било лако! Сиђем у село да нешто купим и попијем пиво, а сви ме задевају:

– Ево, сад ће то све друг Лудак да нам објасни!

А могао сам и много горе да прођем! Било је озбиљних предлога на, тамо-њиховом партијском састанку, да ме пошаљу у апс! Спасио ме је школски друг. Рекао им је да сам се разболео.

– Другарице и другови, отишло му на психу! – био је изричит.

А наш'о се неко да то и потврди:

– Сељаци то добро знају, па су га прозвали Лудак!

Предлог једне другарице за моје хапшење (била је љута на мене јер сам више пута одбио да спавам са њом), је одбачен.

Тад сам видео колико је тачна народна изрека:

Боље бити мало луд, него ићи прав на суд!

Али требало је све то издржати! Најгоре сам прош'о са женом – подбунила је децу, како ја нисам знао да ћутим и да ћемо због мог дугачког језика, сад, сви бити кажњени. Старији син, само што беше регрутован па се плашио да ће добити најдаље место у земљи да служи војни рок.

– Мој друг ће, лепо, у аутојединицу, а ја ћу због оца у неку вукоједину, на мртву стражу – пожалио се код мајке.

Разумео ме само поп. Било му је, чак, драго да је имао ко да и то каже, свима.

– Сине, истина је горак лек! Понеси свој крст и ћути! Никад не заборављај, да је Христов био много тежи! – казао ми је после исповести.

И ћутао сам, годинама!

Хвала Богу, дочекао сам да сад о томе ћути цело село као заливено. Као да ништа није било. Сви се праве луди! А дође ми да им лепо кажем, као онда, пред продавницом, док пију пиво и бистре политику:

– Ко је овде луд?

Али ми их, после свега, некако дође и жао! Моји су, па такви су какви су!

А лепо сам им онда рек’о! Сећам се као да је било јуче. Уш’о сам у продавницу да попијем пиво и затек’о их како сви плачу!

– Шта је? Што плачете?

– Шта се правиш луд да не знаш! – брецнуо се на мене Риле, наставник.

Приш’о сам тезги и наручио пиће за све. Кад ме је Тица, трговац, згранут одбио, ја сам онда оно рек’о:

– Чувајте сузе, Броз је умро, а сад је ред на Југославију!

Сви су добро чули!

АЈНШТАЈН

И дан-данас ми је криво, кад се свега сетим.

Довољно је да чујем неку нашу песму, па да се осећања запенушају у мени. Јаве се сећања на њу – пукне пампур на срцу! Излију се слике свега што је онда било међу нама.

А били смо деца. Упознали смо се на ђачкој екскурзији, кад је њено подручно одељење путовало са нашим. Свидела ми се на први поглед! Бројали смо колико је још остало наших минута до завршетка путовања и расанка. Био је то мој први покушај да зауставим време.

– Ајнштајн! – (тако ме је звала због мојих успеха на школским такмичењима из физике) – ова три дана, никада нећу заборавити!

А ја сам из све снаге маштао о нашем заједничком животу!

Били су то чисти, младалачки мехови за распаљивање жара љубави!

Да ми је онда неко добронамерно саветовао да стишам све, да није добро толико волети, мислим да би се и он усијао као старо гвожђе крај наше ватре!

Скинула је свој прстен са руке и дала ми за успомену!

Свукао сам своју мајцу:

– Изволи, да спаваш у њој!

Прихватила је мој поклон *вреднији од злати*, како је казала, и заплакала.

Аутобус којим смо путовали улазио је у њено место. Сачекали су је родитељи и брат. Непомично сам седео на седишту и наставио даље свој пут.

Крај школске године био је после неколико дана. Мој отац је добио премештај. Одселили смо се у други крај земље.

Он је имао већу плату, мајка лепшу кухињу, сестра праву девојачку собу – а ја сам све изгубио!

МИЛАНКОВИЋ

Није се, онда, имало!

Моје детињство је протекло у сталној оскудици. Није било електричне струје и воде у кући. Бунар из дворишта знао је лети да пресуши. Мајка би износила на поток, био је чист, све што је било за прање.

Ноћу је двориштем владао потпуни мрак. Улична расвета, спољно светло на кући није постојало. Гледали смо, горе, у озвездани небески свод – као у биоскопско платно!

– Замисли жељу! – говорили смо кад небом опазимо злаћани траг звезде репатице.

– Оно је Северњача, сине – показивао ми је отац распоред небеских тела – а оно Кумовска слама, мој Милутине Миланковићу.

После би улазили у кућу без телевизора и разговарали пред спавање. А кад угасимо лампу на гас у соби где смо спавали (мајка, отац, сестре, брат и ја), остајало је да гори кандило. Упаљени жижак, са сплава што плови кандиловим уљем пред иконом крсне славе, светлуцао је у мраку. Изморени од дневних послова (копање по њивама, баштама и виноградима, кошење ливада...) тонули смо у сан.

– Била је то наша Небеска механика! – проговори за себе, па подеси телескоп и настави са својим послом у опсерваторији. Догодине иде у пензију.

ЗЛАТАРЧЕ

Моји преци су били златари!

Од малена су ме водили са собом на реку. Учили су ме где су добра места за испирање злата. Нека од њих нису знали ни сви чланови породице. Чувана су, у потаји, за црне дане!

Кад сам научио да читам злаћане трагове по речном кориту, могао сам их угледати и сам по боји песка. О забрањеним местима, одавно сам свик'о да ћутим ко заклан. Тако је и данас. Кад су ми их показали, рекли су ми и стару причу о њима.

У старо доба, живела су у нашој породичној задрузи три брата. Једног лета, они су одлучили да се поделе. Деоба имања била је брза и прецизна. Сви су били задовољни. Али село то није могло да прихвати. Сељаци су били љути к'о рисови! Инокосна породица је тада била преседан код њих. Нико није тако слободно живео.

– Златари су то! – завидно су говорили – њима се може!

У деоби су браћа поделила и наша места за испирање злата. Најмлађем од њих припала су ова што их и данас чувамо, за не дај Боже, и не испирамо.

Он се није женио. Злато га није занимало. Чим се ослободио породичне задруге и њених обавеза, могао је да живи како је хтео. Отпутовао је у далеки свет и није долазио годинама у село. Шта је све тамо радио и од чега је живео, није говорио кад се, једног дана, вратио кући. Село је тврдило (једва је дочекало да нам нешто тако нађе), како је био на робији! У доказ су рачунали то што се вратио без жене, деце и капитала. Али он се није обазирао на те приче. За њега је живот, тек почињао. Имао је четрдесет и неку годину и своја златна места у реци.

– Твоја су! – рекла су браћа – нетакнута! – и примили га, после толико година, као бибљијског блудног сина.

Вола угојеног чак су испекли на ражњу и поделили са мештанима.

Е, сад, ко је у селу први пронео глас – никад се није сазнало. Углавном, чуло се да је најмлађи брат, иако скитница, најбогатији од браће. Његове златне резерве нису диране. На ту вест, једна снаја (била је таква), је узнегодовала на девера:

– Боље да се ниси враћао!

– Ово више није моје родно место! – рекао је најмлађи брат и решио да се врати тамо одакле је и дошао.

Браћа су га молила да их не оставља.

– Како је нама што живимо овде? – убеђивали су га да не иде. – Сваког дана, годинама, ми трпимо глас оваквог јавног мњења и наших жена! – плакала су обојица. – И немамо куд да бежимо!

Није вредело! Најмлађи брат, видело се то добро по променама на његовом лицу, већ је погледом одлутао тамо одакле се беше вратио.

Кад је одлазио, оставио је своја златна места под клетвом:

– Кад помру сви у селу који зло мисле, тад нек се испира моје злато, слободно!

Ја чувам ову његову реч! Не дирам у ове златне резерве!

Само се један наш предак, после рата (био је комуниста и ниушта није веровао), наш'о паметан да чачка ова забрањена места. Умро је у трећи дан!

Додуше, мени је и најлакше да чекам. Наше село има живе још две куће, са два старца и једном бабом!

Али и они ме, кад дођем из града у село, не зову по властитом имену, већ искључиво по породичном надимку – Златарче!

ЧАРЛИ

Сад, кад би ме неко питао: шта ми је све ово требало, не знам шта бих му одговорио! Најбоље године сам изгубио. А пре сам био други човек.

Мог'о сам да идем где хоћу. Живео сам слободно. Али то нисам знао да ценим. Било је људи који су ми онда, кад сам се овде запослио, говорили:

– Шта ће ти то!

Мислио сам да ми завиде! Сад видим колико су били у праву. А шта је друго паметан човек, него неко ко зна да се не експонира. Водити мали живот, највећи је успех за човека. Нико те не препознаје на улици, осим људи који те знају из школе, комшилука, војске, посла... Живиш пет на сат и не обраћаш пажњу на оне који фијучу крај тебе к'о метак.

Овако, мене сви знају! Моја приватност, одавно, не постоји. Немам свог мира! То се пренело и на моју породицу. Деца ми одрастају са истим жигом. У малој средини, као што је наша, није добро бити јавна личност! Шкоди то! Ја сам смрт-лепак за најразличитија оговарања! Машта нашег човека је безмерна. Колико сам се само трачева наслушао о себи, мало је фалило да и сам насаднем на неке од њих! Док сам био млад, женили су ме, ни сам не знам колико пута, и разводили. Било је и драматичних мојих брачних бродолома. Причало се како је моја жена била толико разјарена кад ме је затекла са швалерком, да ју је везала за прву столицу и ошишала на нуларицу! А један суманути муж напунио је ауспук мога спачека са пурпеном! Једва сам спасавао живу главу и кад сам ушао у средње године живота. Био сам још више познат, па су настајале нове и нове приче о мом животу. Наравно, оне старе, архивирани, нису заборављане, већ само филоване, дорађиване, прекомпоноване. Да, баш тако, компоноване – паланка је била композитор

моје биографије. Властито име ми није никада ни помињано, већ искључиво надимак Чарли – по једној од првих мојих улога.

А сад, кад одлучих да се из свега овога повучем, мислим да ми је најгоре! Сви кажу да сам болестан! Нису, баш, јединствени око моје дијагнозе! Видим да ће на крају пасти компромис – како имам више болести!

Али ја сам се решио! Остављам посао, који ми је некада, на почетку каријере, толико значио. Направио сам брвнару на планини, крај језерца, за лето и викендицу на мору за зиму. Тамо ћу живети, како ја хоћу, далеко од света! Па, нек' причају из публике мало о неком другом на позорници!

Доста сам ја био главни глумац, четрдесет година, у овдашњем позоришту!

КАРАКОНЦУЛА

Тридесети спрат облакодера на Менхетну!

Њујорк светли, преда мном, у ноћи. Седим на мојој великој тераси препуној цвећа и пушим. Заваљен сам у удобну фотељу. Рука ми, кад-кад, крене сама по чашу са вискијем на сточићу, крај саксије једног од мојих бонсаи љубимаца. Гледам у та светла великога града.

Због њих сам и дошао овде из родног краја! – помислих.

И ево ме, на трен, у мраку из свог детињства. Светлавац свитну, преда мном, па угасну! Пратим га у стопу. Покушавам да одгонетнем његову путању лета. Свитну, опет, пред мојим носем.

– Овај је баш вешт! – кажем млађој сестри, која ми помаже у лову на свице тако што носи мајусну кутију за шибице испражњену до последњег палидрвца.

Свитну, у мраку, између нас двоје. Као да нас заслепе, не види се ни прст пред носом у нашем дворишту. Чекамо да свитне. Очи нам се привикавају на таму. Назирем стабла будимки из дворишта. Сестрин страх, који и ја носим, свитну у мени. Она није смела да изађе из куће, ја сам је убедио. Ухватио сам је за руку и повео у лов.

– Плашим се! – рекла је дрхтавим гласом, пре него што се светлавац појавио.

Све више ме стеже за десну руку, не пушта ме никако, а ја не могу само са левом да га ухватим.

Опет свитну, па угасну, сестрин страх који чувам у себи. Уплаших се, поново! Месец изрони из облака, па откри огромне јабукове гране над нама. Преплет њихових сенки по месечини јави још већи страх у мени. Не гасне! Расте! Силуета је то, већ, жива! Светлавац никако да свитне. Биоскоп моје

маште већ пушта прави хорор-филм! Будимкама се придружују и остала стабла из нашег великог дворишта. По месечини, добијају најстрашније облике! Авети нам, сад, спремају потеру!

– Караконцуле! – изустих сав престрашен, па пустих сестрину руку и потрчах у кућу. Она остаде у мраку да вришти!

Светлавац свитну крај ње!

Сад, угасну слика из раног детињства и свитну Њујорк пред мојим очима, а рука сама пође по чашу!

ГОЛУБИЋ

Данас је пет година од смрти мога деде!

Седим на обали нашег потока (врућина је измузла и задњу кап воде из њега), крај старе куће коју је он озидао.

Тако је некако – размишљам – и деда испарио одавде, као поток. Тежак рад по њивама, ливадама, виноградима... измузао је сву његову животну снагу!

Имао је преко седамдесет година, а још је обделавао своје имање! Увече би, кад дође из њиве, вукао уморне ноге у опанцима – број четрдесет седам. Сео би да вечера, а лактовима се ослањао о сто. Био је то сталак за изморено, некада снажно, његово тело. Прикупљао је снагу да се, као стари вук, одвуче до штале и намири стоку. Сушила се вода у њему – испаравала задња снага!

Ништа није боље изгледала ни његова притока – верна љуба. Моја баба није имала бора по лицу, ни кад је умрла. Била је то, благо погрбљена од рада, младолика старица. Она никада није ни видела козметичара!

Овај поток је зими знао да плави наше двориште. А у старо доба, био је тако силан да су наши преци морали живети горе, у брду, крај његовог извора. Тамо и данас имамо ливаде, а зна се и место где је била наша прастара кућа.

– Голубићу, свртиште твога аскурђела било је овде – показао ми је деда ово место кад сам одлазио из села да живим у граду.

Био сам млад. Радио сам све послове. Зној је, по сав дан, капao са мог лица. Вода у мени била је слана и непресушна као морска. Зато сам смело подигао своја једра и отпловио одавде, преко океана, у далеки свет.

Мој поток из детињства, сад видим, лети остаје без воде.
Увенуо је, као и моји стари крај њега. Измузло их је време.

Отворише ми се очи док седим на овој прежедној обали
и размишљам о свему, па добро знам – да је после њих сад ред
на моју сушу!

ДОБРИ

Одувек сам био штедљив!

Имао сам петнаест година кад ме отац испраћао тамо, преко реке, у Срем, у надничаре. Хранио сам дреш, по цео дан, тако да ми слама поједе тежињаве панталоне. А после жетве враћао сам се кући полуго. Прођем кроз варош и не свратим са зарађеним парама у посластичарницу. Дођем кући и све дам оцу!

– Добри, ајд’ само уђи у кафану, да поделимо паре! – молио ме је један човечуљак кад сам почео да радим, који је био положио целу плату у опкладу да ће мене довести у кафану на пиво.

Кад су сви у предузећу ишли на море, знало се ко не иде. Имали смо тамо и наше одмаралиште за раднике, али ја се нисам уписивао на списак за летовање у њему.

– Није то домаћински! – рек’о сам једном, кад су ме колеге са посла питале зашто не идем са њима.

После су они кренули и на зимовања. Фирма је на планини закупила хотел, на двадесет година, за своје самоуправљаче. Наравно, није ме било ни тамо.

Годишње одморе проводио сам у селу на породичном имању. Овде сам трошио свој муком зарађени новац. Куповао сам пољопривредну механизацију и унапређивао своје газдинство.

Нисам се ни модирао. Ови моји из фабрике закупе аутобус, па правац у Трст по гардеробу. После сви носе фармерке, осим мене. Онда су стигли модни каталози. Сви купују шта им је драго. Ја се нисам мењао!

Највише сам штедео на радном времену. Код мене није било забушавања. Опет је пала опклада због мене. Колега са посла, који је радо певао песму: „У што волим овај режим, пла-

та иде а ја лежим”, ме молио да застанем у радно време, направим паузу, попијем пиво и поделимо опкладу.

После је дошла криза код нас, па рат! Више се није ни могло уштедети пара!

Онда сам отиш’о у пензију. И хвала Богу, наставио да штедим. Живим, као увек, скромно. Радим на породичном имању, па зато свега и имам!

КИЦОШ

Не волим свој надимак!

Наследио сам га од деде. Оно, истина је, да на њега више личим него на оца. Имам исту нарав. Не знам да се наљутим. Весела сам. А и кицош јесам, признајем! Носим само маркирана одела. Данас, бар, тога има кол'ко хоћеш да купиш.

У граду се зна ко је мој брица и време кад долазим на фазонирање браде. По мојим ципелама и ручном сату, овде се мери шта је у моди. Стране модне магацине пратим годинама. Давно сам уочио да висока мода има своје законе. Један од њих је стално обнављање старих колекција. Имам нос за то. Могу да наслутим, који осуђени и превазиђени модни детаљ има бити рехабилитован. Зато га и први носим у граду. И није то никаква моја жеља за престижом, већ једноставно, тако ми нешто дође да се обучем. Има дана кад се спремам за излазак у град, па останем тако скоцкан да седим код куће. Све ми онда нешто дође другачије. Уживам у томе!

Највише ми смета кад ови што ме зову само по надимку, стану да ме копирају. Добро, јасно је то одавно мени, јер ми је деда причао о неком француском социологу који је тврдио да је човек, заправо, биће имитације. Али нервирају ме, брате! Смеју ми се иза леђа кад нешто зановим од гардеробе, а после пола године носе исто то.

– Види Кицоша – оговарају ме – како се само шепури!
Зато сам морао да допуним оног дединог мислиоца:
Човек је биће имитације и зависти!

Вечерас излазим у град.

Стојим пред огледалом, задовољан сам својом ношњом.

Настављам да размишљам: како то човек зна тако добро да оговара, издева надимке, уједа ближњег за срце, а не зна ни да се обуче?

КИРЕТА

У детињству сам скупљао јаја од птица.

Иглом сам бушио њихову љуску, горе и доле, а онда снажно издувавао напоље слузави птичији заматак. Узимао сам млаку воду у уста, па кроз исте отворе у љусци, уштрцавао је унутра да исперем, што боље, остатке птичије злаћане животне течности – како не би смрдела кад се засуши. Испрана јаја низао сам на конач и качио на зид у мојој соби, да их свако види. Поносио сам се својим пленом – од зебиних најразличитијих пегавих јајашаца, до истуфнаних јаја орла мишара.

Нисам се гадио слузи.

Мајка је покушавала да ме одврати од тога посла. Кад је видела да нема друге, стала је да ме плаши:

– Змија те може у гнезду сачекати! Дође и она по јаја!

Наставио сам да скупљам јаја, под страхом.

Најгоре је било са гнездом у стаблу. Прво бих га добро послушкивао, али само кад мајка-птица није унутра. Чекао сам је да одлепши из гнезда по храну. Био је то за мене први знак да змије нема унутра. Могао сам чути своје срце како тупка, док сам са прислоњеним ухом на стабло висио на грани дрвета, крај отвора за гнездо у њему. Шта се дешава унутра, да нема гује, никада нисам могао добро чути. Прво сам кроз отвор угуравао врбину грану да прегледам шта ме чека! Устрашено сам, потом, завлачио руку до лакта кроз рупу унутра, у гнездо. А колена су ми клецала на грани, више метара изнад земље, кад врховима прстију такнем у сламке, гранчице и топла јаја из гнездишта.

Тај страх кад рука понире унутра (у непознато), где је можда чека змија, и сад осећам док стављам рукавице пред интервенцију у болници. Сви су параметри испоштовани, ја сам

пажљиво вршио преглед ултразвуком, и захват може да почне. Млада пацијенткиња, може кћерка да ми буде, чека на столу. Медицинска сестра ми додаје кирету. Тупну ми срце, као онда пред новим гнездом!

– Докторе Кирета – чујем сестру – све је спремно за кире-тажу!

+ + +

кирета (фр. *curette, curer*) *мед.* гребалица, нарочита кашика на дугачкој дршци за чишћење материце.

ХАЦИ АЛЕКСА СТАМЕНКОВИЋ

Ноћас прелиставам своју архиву.

Овде су исечци из новина, записници са седница којима сам председавао, писма, фотографије... А шта ми је друго и остало после свега, него да се присећам како сам некада живео. Санкилоти су ми отели све: кућу и окућницу, локале у центру града, новац, злато...

Тражили су и моју архиву. Рек'о сам им да сам је спалио кад су Швабе улазиле у Крушевац, 1941. И ево, ноћас заваљачим руку у дрвени ковчег и извлачим папир по папир, к'о на лутрији. Читам шта ми дође под руку. Срећан добитак је за мене све ово!

Да видим, какав је ово чланак (требају ми наочаре). А да, *Полићика* – 15. јул 1931, страна 7:

„Ноћас је у Крушевцу, у главној, Кнез Михаиловој улици избио страховит пожар, који су приметили дежурни градски полицајци, око два часа ујутру, па су у знак узбуне испалили око сто револверских метака! Тиме је скоро цела варош била алармирана. На месту догађаја за релативно кратко време испунила се маса света, која је са узбуђењем посматрала пожар који је претио да уништи цео горњи крај вароши. Док су једни гасили ватру, други су разбијали врата од помодне трговине браће Стаменковић да не би ватра уништила робу која достиже вредност од преко милион динара. Роба је изношена на улицу. Од поменуте радње изгорео је само местимично кров. Око места пожара испуљао се преко целог дана свет да посматра гашење, које и даље траје. Пожар је углавном локализован, али таванске греде, које су претрпане циглама и цреповима, још горе. На гашењу се радило целог дана. Међутим, до вечерас у шест часова у томе се није успело, јер је рад на

гашењу материјала који гори под рушевинама отежан услед недостатка справа за гашење”.

После пожара посветио сам се цркви! Био сам потпредседник Црквеног управног одбора. Радњу смо издали закупцу, а он је крстио *Код Американца*.

Хаџилук ме је спасио, верујем! Пре пожара сам посетио Христов гроб, као председник Трговачког удружења. А и мој покојни отац био је је хаџија. После пута по Светој земљи, написао је књигу *Душевни дневник* и штампао је у књижари А. Малаћевећ и Ђ. Будимовећ, године 1888. у Крушевцу. Он је основао нашу трговинску радњу, шест година пре тога, и назвао је *Браћа Х. Сџаменковећ*.

А ево, преписа записника са седнице Црвеног одбора. Лепо пише, раћен у канцеларији Цркве Светог Ђорђа, 28. децембра 1936. године. Водио га је ђакон Живан Савић, суплент. Ја сам га потписао као потпредседник, јер сам водио ову седницу.

„По изјављеној жељи Његовог Преосвештенства епископа нишког господина др Јована да се Црква Лазарица, по сваку цену, има живописати до идућег Видовдана, те да ће се са обзиром на значај Цркве Лазарице заузети да се из централне касе црквене одреди извесна сума новца на име помоћи, као и да му је приликом освећења темеља за нову Гимназију у Крушевцу господин председник владе др Милан Стојадиновећ обећао из државних средстава паре на ту сврху, Одбор решава: да умоли Његово Преосвештенство да преузме потребне кораке код надлежних да се ова сума издејствује и, по могућству, одмах изузме и да се живопис у Цркви Лазарици изврши под надзором и упутством Друштва за чување и одржавање старина и осталих архитектонских споменика у нашој земљи”.

Ево и намесниковог пропратног акта за владику. Прота Радич Јосић пише:

„Уједно се молитe да упутите каквог живописца – уметника, сигурног и опробаног, који се најбоље може наћи преко Друштва за чување старина, по могућству г. Радојевића који ради живопис у Патријаршијској капели у Београду, да да идејну скицу живописа, па и план и предрачун ради израде овог живописа”.

Старешина Цркве Лазарице, прота Хранислав Поповић, ево шта пише 8. августа године 1939, министру правде.

„У овој години отпочета је обнова живописа у фрескама, која ће стајати по предрачуну преко двеста хиљада динара. Министарство правде у прошлој години доделило је цркви сто хиљада динара. Како поверено Вам министарство предвиђа буџетом знатне суме за рестаурацију старих споменика, и већ је у овој години ставило на распложење многим, то нам је част у име црквене општине Крушевац, стародревне престонице цара-мученика Лазара, умолити Вас Господине Министре, да благоизволите доделити и у овој години Цркви Лазарици сто хиљада динара за довршење живописа у фрескама, који је већ у раду, и тиме овековечите своје име у аналима ове старе светиње”.

Саже се испод стола, па узме нови документ.

Било је то пожутело *Решење министарства грађевина*, број 39808, од 18. октобра 1939. године:

„Предмет: Одређивање комисије за преглед скица за фреске Цркве Лазарице у Крушевцу.

Решењем господина Министра грађевина, од 10. марта 1939. године, број 8469, одобрено је да се рестаурација Цркве свете Лазарице у Крушевцу (израда нових фресака), изврши путем Режијског одбора у мешовитој режији, а под надзором Техничког одељка у Крушевцу и повременим надзором архитекте Момира Коруновића, генералног инспектора Министарства грађевина.

Режијски одбор је прикупио понуде од уметника који раде фрескопис и најбољи понуђач био је г. Живорад Настасијевић, академски сликар из Београда.

Пошто г. архитекта Коруновић није дозволио да се са радом почиње док стручна комисија не прегледа скице, које је г. Настасијевић припремио и послао Режијском одбору, а овај Техничком одељку, то Технички одељак доставља ове скице Министарству на надлежност. Сада г. Коруновић моли да се образује стручна комисија за преглед ових скица и да сем њега чланови комисије буду г. Урош Предић, академски сликар и академик и г. др Владимир Р. Петковић, редовни професор

Универзитета и академик из Београда. Трошкове за чланове комисије, по свом пристанку, сноси сам г. Настасијевић. Пошто су г. Предић и Петковић пристали да буду чланови комисије то са обзиром на изложено РЕШАВАМ да се образује стручна комисија за преглед скица за израду нових фресака у Цркви Лазарици у Крушевцу и да чланови исте буду г. Урош Предић, академски сликар и академик, г. др Владимир Р. Петковић, редовни професор Универзитета и академик и архитекта Момир Корунковић, генерални инспектор министарства грађевина, сви из Београда, с тим да трошкове за дневнице именованих чланова комисије сноси, по своме пристанку, г. Живорад Настасијевић, академски сликар из Београда, који је поднео скице.

Београд, 19. октобра 1939. године, Министар Грађевина др Крек, с. р.”

А ево, како је комисија оценила рад:

„Слике су израђене марљиво и савесно у духу наше средњовековне црквене уметности и потпуно одговарају светом месту коме су намењене”.

Ево, и владикиног писамца које ми даде, пред смрт, прота Радич. Мала је коверта, на длан да стане, у њеном левом горњем углу пише: „Православни епископ нишки”. На полеђини је поштански жиг: „20. V 1939, Крушевац”. Унутра је визит карта: „Јован, православни епископ нишки, Ниш”. Владика је писао црним мастилом. Ниш је прецртао и написао Београд.

„Драги прото, Анастасијевић, са којим сте погодили живопис, мени је непознат. Распитао сам се, да ли га ко од владика познаје и нисам могао добити никаквих обавештења. Цена од четристо динара по квадратном метру је врло висока. Зато буди обазрив. Зато треба све што сте радили послати Светом синоду на одобрење. Поздрав Јован, православни епископ нишки”.

Технички одељак при Среском начелству Моравске бановине, број 4995, 6. августа 1940. године пише Црквеној општини Крушевац:

„Одељку је част известити Црквену општину да академски сликар г. Живорад Настасијевић, чека већ неколико месеци на то да Црква Лазарица буде уступљена за израду светих слика у фреско малтеру на зидовима цркве. На тражење овог Одељка Управа цркве није дозволила да се црква испразни и на тај начин примила на себе сву моралну одговорност за неизвршење овог посла.

За овакав поступак црквена управа наводи тај разлог што је Црквени суд из Ниша, актом број 14611/39, забранио уступање цркве за ову сврху без одобрења црквених власти. Израда фресака на зидовима цркве врши се са државним новце, а не са црквеним, те црквена власт по томе нема шта да решава.

Пошто је црквена зграда својина црквене општине, то треба она да одлучи о томе да ли жели да уступи цркву за израду икона у фреско малтеру или не. Ако црквена општина не жели да се фреске израде на зидовима Цркве Лазарице нека по томе донесе потребну одлуку и да је достави овоме Одељку, како би Одељак тражио ликвидацију посла и раскид уговора”.

На седници сам био за то да се уметнику дозволи несметан рад, али сам прегласан.

Тако смо остали без фресака у Лазарици, али и без имена: Урош Предић, др Владимир Р. Петковић, Момир Коруповић, Живорад Настасијевић (најстарији од славне браће: песника Момчила, књижевника Славомира и композитора Светомира), који презиме понесе по своме ујаку Настасу Ђорђевићу, градитељу горњомилановачке Цркве Свете Тројице!

+ + +

Живорад Настасијевић, сликар најлепших пејзажа Београда, умро је 1966. године, а следеће је своју животну лутрију завршио и Хаџи Алекса Стаменковић.

СРГ

Будилник је, тог јутра, био најгласнији.

Пренуо ме из сна са надимцима на матерњем језику, послао у купатило, извукао на улицу и стрпао у метро.

На послу ме је, као сваког понедељка, сачекала хрпа папира.

– Ево, моје Земље с' надимком! – загрлио ме је, на паузи, Стив.

Успео је да ме насмеје.

А онда је почео да препричава свој чудни сан.

– Никада не усних ништа ни налик овоме! – треперио је његов узбуђени глас.

– Били су то неки чудни људи! Нешто су ми говорили, језик им је био налик твоме родноме, ни реч их нисам разумео!

Најежио сам се!

– Разумео сам их ја! Били су и код мене!

И ево нас, где данима препричавамо један другом тај чудесан сан. Стив даје описе тих људи:

– Једна крезуба жена, препланула у лицу, имала је наборано чело, испуцале дланове и испребијане нокте, увела ме је у поткивачницу. Показала ми је младића, може бити свог сина јер личи на њу, који је клепао секиру. Све време сам морао да је слушам, правећи се да је разумем, колико ми је било жао и ње и њеног сина како тешко живе.

Ја препознајем те ликове из сна, па додајем детаље на Стивову слику (типа: инспицијент у кловновском носу), а онда му причам шта су све они говорили. У паду или на паузи од посла зна се – он даје њихову слику, а ја тон!

– Срг за надимке, ето то су људи из твоје земље СРБ! – Стив је био изричит вечерас.

Зачудио сам се, откуд њему сад ово срг? И шта хоће да ми каже ново са тим турцизмом из мог језика који означава мотку за проветравање и сушење одела и постељине? Да ли он, уоште, зна шта значи та реч, да није уместо срг мислио рећи срд?

И као да је разумео мој заумни говор, он ми одговори:

– Све знам! Они који се овде боре против државе СРБ, желе да будете СРГ – да Вас опет врате Турцима!

И ево ме, где ноћас, пред спавање, прелиставам у глави чувено Источно питање јер на моје највеће изненађење, малочас, чух у вестима на моме језику, да је турски премијер у Призрену изјавио:

„Не заборавите, Турска је Косово, а Косово је Турска!”

Имам утисак, кад будем заспао, да ће нас опет сргати Турци!

Биће то ружан сан на језику *земље с’ надимком* – препун оријенталних туђица!

ДРУГА КЊИГА
МИЈАЈЛОВЕ БЕЛЕ ПЧЕЛЕ

*Зло је вријеме орла наћерало
да зимује међу кокошкама.*

ЦОНИ

Ковид-19 ме врати у Врбницу!

Овде имам времена, на претек, па седох и записах све о надимцима из мог сна. Тако су ми лепо остали у глави да се и сам чудим! Помало сам им нешто придодао, па се питам: постајем ли то писац?

И пре сам много пута помишљао, једном сам се био чак и спаковао, да оставим Лондон и дођем у прапостојбину.

На Косово, под овим условима, иако имам британски пасош, не могу још ићи.

Питао сам једног Косовца, који после рата дође у Крушевац, да ли се доле може купити кућа и како су Срби изгубили своју Свету земљу?

– Позову те у општину – рекао је – и понуде баснословне паре за откуп имања, да се селиш у ужу Србију. А онда емигрантима из Албаније (у нашем селу први је био неки Аљија, имао је деветоро деце – Тито му је био кум), поклоне кућу, окућницу и имање.

– Да ли је тај у општини био Србин?

– Србин!

– Комуниста?

– Ако ниси у партији, ниси могао бити тамо!

Врбничани су ме, иако с неповерењем, лепо дочекали. Успео сам да откупим наше старо двориште за мале паре, и сад зидам кућу моравку – ко некад што је била.

Још не могу да се привикнем на схватања локалаца. Највише се чудим да нико од њих не доживљава своју земљу друкчије, већ држе да она нема никаквог надимка. То што су велики медији, тамо где сам живео, њу прогласили свакаком,

па чак и кроз Савет безбедности покушали да је таквом огласе (тако би и било да не беше вета), њих се не дотиче.

Мораћу да се привикнем на живот у Земљи без надимка!

Овде немам шта да сањам, јер надимке сваког дана записујем на јави, после разговора са овим људима (понекад одем и до Историјског архива).

Наставио сам да их пишем, ушло ми у крв и по правој и побочној, а највише по линији душе.

Надимци су мало другачији од оних које сам снев'о, што ме и не чуди, јер је овде све баш тако посебно – па полако постајем и ја такав са њима и по свом стилу писања!

ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК

Мене нису волели.

– На мрзану кућа остаје! – казали су кад су ме испраћајали у свет.

Хранитељска породица у којој сам одрастао, једноставно била је таква.

– Не волимо ми ни себе, кад смо тебе морали да чувамо! – једном су ми, у љутини, и рекли.

Био сам остављен од свих.

Мајка је то учинили кад сам имао годину дана. Отац није желео ни да чује за мене. Очинство је, по њему, било спорно. Тада није било овог ДНК као данас.

– Седи на мравињак, па погоди ко те је ујео! – тврдио је пред сељацима.

Како је тада било мојој мајци, у том малом месту, не могу ни да замислим.

– Морала сам, онда, да те оставим у сиротишту! – рекла је кад сам напунио осамнаест година и из хранитељске породице дошао код ње, у Немачку. – Нисам те имала где!

Шваба (могао је отац да јој буде), за кога се удала, беше умро те године. Нису имали деце. Он није имао претходне бракове, а ни сестре ни брата, па је моја Добрила све наследила. У старо доба они су били племићи. Имање је после уједињења Немачке полако, али сигурно, стало да се тањи. Али још га је било на претек!

Тако сам ја догде стигао. Боље живим од већине староседелаца, а кол'ко видим – овде сви, кад напуне осамнаест, преживе оно што сам ја са годину дана. Зато размишљам: ако већ мајка мора једном да те остави, онда боље да то буде кад ништа не знаш.

Сад ми мајка сваког дана понавља како она никад није престајала да мисли на мене, како ме је носила у срцу (ма где била)... Чак, вели да ме је и тај њен добри Шваба волео, али ме није хтео овде.

– Знаш, око деце увек има неког посла – говорио је. – А ми волимо да путујемо, излазимо, живимо. Кад мене не буде, доведи сина, слободно.

После свега, испада да су ме сви волели на свој начин: и мајка, и Шваба, и хранитељи... а највише сељаци.

Ја сам, после мајке, једини наследник свега овога овде, па ме сви они воле још више.

АСТРОНОМ

Волим да гледам у облаке. Кад сам био мали, горе, на небу, од њих су ми се указивали најразличитији ликови како људи тако и животиња. И данас је тако. На трен, ето извајаног старца са брковима из комшилука, па вранца у касу... Промичу небеским сводом к'о моје године, овде на земљи. Студирао бих ја астрономију, сигурно (другови су ми и изденули надимак због мог избора факултета), само да мој наставник марксизма није био тако строг. Оборио ме на поправни, као за инат, кад су моји школски другови уписивали факултете. Нисам, тог лета, изашао на поправни испит, па нисам ни завршио гимназију!

– Он је непоправљив! – чуо сам да је школски марксиста рекао у зборници пред Наставничким већем.

– Не поштује ђачку клупу!

Био је у праву – сад признајем себи, док зурим горе, у облаке.

Једино је отац био срећан.

– Мој син нема ништа са комунизмом – рекао је пред пуном кафаном и платио пиће што остадох у малом месту где сам рођен (моји су овде староседеоци).

Сад, кад нам по закону о реституцији вратише дедовину, могу мирно да гледам у моје облаке и живим како хоћу. У нашој варошици, опет смо ми, Јовановићи, најбогатији.

Ево деде, исти он – помисли.

Указа се горе на небу, на часак.

Довољно, да са клупе на обрешку изнад вароши, где обично седи, скочи на ноге, поносан што живи на овом парчету земље – непоправљив.

ЈЕСЕЊИН

Није болело. Као да сам био под анестезијом. Човек отупи кад се разводи. Зубобоља је то! Корен полако трули, а ти и не примећујеш. Кад стане да болуцка, мислиш – поправићу га. За-лечи се све лепо, највише деце ради, па тераш даље. На крају, једва чекаш да се све заврши и тај проклети зуб извади.

Мени се посрећило, већ на првом рочишту. Свидела ми се судиница, опасно.

Отац је био изричит:

– Шта ће ти нови судија у животу! Слобода нема цену!

Била је разведена, сазнао сам исти дан.

– Она пада на песнике – рекао ми је друг, који је одлично познаје.

Ко је љубио тај не љуби више / На елог нико не запали – цитирао сам Јесењина, већ на следећем рочишту.

Друг је био у праву. Сад ми она признаје (три месеца смо заједно) да је тада обратила пажњу на мене. Другарици је су-традан, уз кафу, рекла да суди Јесењину.

ДУДА

Капље.

Тако некако сад изгледа мој сваки дан.

А лепо је Дуда говорио моме оцу, како му је на робији (лежао је петнаест година зато што је био четнички курир) најтежа казна била капкање воде. Затворе те у самицу, па вежу под буре пуно воде. А оно пушта кап по кап на теме главе. На почетку мислиш, како је то ништа. Али трећи дан, свака капљица удара у сам мозак.

– Ду-ду, да-да! К’о маљ, богами! – сећао се стари робијаш.

Кад сам дошао на привремени рад у Аустрију, после синих перипетија око папира, мислио сам да није ништа тешко оставити родни град. Кућа – пос’о – скајп (разговор са старим друштвом), све сам одлично поднео.

Живот треба прихватити – мислио сам.

Кад дође прва зима, стаде да капље време. Друге зиме, се-тио сам се Дуде. И тако, преживех овде десет година.

Остаје ми још пет, па да лепо уштеђевину носим кући – та-ман ће ми бити тамо да живим до пензије. А после ће она да капље за све што ми треба на слободи.

Само да прође ово ду-ду, има после да $\delta(\text{д})\text{уд}(\text{н})\text{е}$ да-да!

КРЕЗА

Како се све овако смањило? Не могу да верујем да стојим на истом месту! Одавде смо на санкама јурили доле, у подножје. Стрмина је то онда била. Страх да те ухвати. Буцко није смео ни једном да седне на санке и слети одавде доле, а како је само силно желео! Једном је он овде и плакао, а ми се смејали. Сад би се и он свему смејао. А највише нама, што остадо смо да кукамо овде где смо рођени, а он оде у далеки свет. Тамо сад он скија на води, сурфује на великим таласима... Има кућу на обали. Одавно је скинуо вишак килограма, па изгледа млађе од свих нас.

Летос је Крци послао паре да намести зубе. И то имплантате, није хтео да чује за друге.

– Све друго нису зуби – рекао је – већ тарабе!

Крца се мало снебивао, велике су паре то за нас. Његова жена запретила је разводом, а син да ће отићи у иностранство.

– Имаш да се смејеш, као некад – Буцко је долио уље на ватру – кад смо били деца, а не да стављаш руку на крезуба уста.

На крају је Крца подвикнуо у кући, чуло се и у комшилуку:

– Ма, ја сам бре Крца! Креза нек буде неко други!

НЕСАЛОМИВИ

– Занзибар – каже, док ми показује видео снимак у свом мобилном телефону.

Јато рибица је то, с крљуштима као да су зебре и међ’ њима његова кћерка. Под водом је снима њен дечко.

– Сиријац – вели. – Поклонио ми је овај сат кад су први пут заједно били код нас.

Подиже руку са сатом, па прстом пређе по екрану и пусти нови филм.

Камерман је сад у туристичком минибусу са гласном музиком. Крај пута промичу недовршене кућице од цигала, усред поља са бананама.

– Буба је остала у авио-компанији кад су је многи напустили због ковида. Цене је на послу. Она им дође као мултипрактик. До Париза лети економском, па се у Катар врати бизнис класом. Ја сам јој рекао да иде на све курсеве у фирми. Четири године је тамо. Од Божића није долазила кући.

Рука са сатом се хитро покрену, а кажипрст пређе екраном.

Гледамо хотелску терасу са нешто цвећа, а под њом рајски врт (палме крај базена и море у даљини).

– Бубица, сад снима – коментаторски наставља отац да прича о својој стјуардеси.

– Уплатила је Сејшеле – екран угасну, а он спусти руке на сто.

А био је Несаломиви – прође ми мисао кроз главу – у оба-рању руке, некада кад смо били млади, није било тога ко би њему положио руку на сто.

ТУПСИЋ

Врућина. И тако данима.

Градски асфалт је смекшао на сунцу, па смрдуцка на нафту. Клима уређај не гасим. Сваки час се туширам у дворишту, па бежим у хлад. Рачунам да је и то боље од седења у затвореном простору.

Дишем на шкрге.

Глупсон, прави! – тако мислим о себи.

Како сам био глуп. Сад ми дошло да видим. А могао сам лепо да останем горе – у планинском селу са језерцом. Био сам млад. Нисам видео даље од носа, па запуцао у метрополу. Како сам само гордо корачао овим асфалтом и прихватио све: два посла, кредитне, три пута живот у конкубинату, децу извео на пут... На крају, дојури пензија по своје: остадох без радне обавезе, кредитне способности, уштеђевине, треће жене (нашла је девизног пензионера, преко фејса), а деца отидоше у иностранство.

А мислио сам да се овде, у граду, лако ослободих породичног надимка из села. Мог су деду прозвали, кад је био мали, Тупсон. А мене, откад знам за себе, крстили Тупсић.

Немам ваздуха. Све теже дишем.

АЈДУК

Ђурђево данак, хајдучки састанак;
Митров данак, хајдучки растанак.

– 'Ајте Срби на уранак! – пробудили су нас војници НДХ, тог јутра у затвору (соба број четири) и стражарно спровели на железничку станицу.

Ђурђевдан је – први сам запевао, па онда прихватили моји Ајдуковићи и сви остали у дупке пуном теретном вагону (ниси имао ни иглу где да спустиш), на коме је писало „Осам коња четрдесет војника”.

Сарајевске усташе нису могле да верују својим ушима, а песма се као дланом о длан пренела на све вагоне, километарски дуге композиције на ускотрачној прузи, са путницима за Јасеновац.

У Славонском Броду преместили су нас у широкотрачне вагоне да продужимо пут даље. Опет ниси имао где ни пљунути, а камоли вршити нужду. Из тог несносног смрада на ваздух смо изашли тек на железничкој станици у Јасеновцу.

– У галоп – натерани смо да трчимо до логора.

Ко год је у трку пао, одмах је ликвидиран.

Пред логором су нас дочекали есесовци и тотовци (инжењерци). Они унутра, полумртви логораши, једном ногом већ у влажној земљи, мочварној, њима нису требали. Нас Ајдуковиће су прве постројили пред логором. Стајали смо у ставу мирно, а есесовац у војничким чизмама прилазио нам је са леђа па из све снаге шутирао у потколеницу. Они који нису пали од силног ударца, одвајани су у страну и распоређивани у бараке којима су управљали Немци.

Пали су завршили у Јасеновцу. А ми у Новој Европи, на бауштеле у Норвешкој (раздијали смо стене на стратешком путу од Нарвика према Хамерфесту и граници са Русијом).

Овде сам, следеће године, 1943, певао исту песму.

А ја немам никог свог – отпева старачким гласом у гарсоњери с погледом на Саву коју изнајми после бежаније из Сарајева, на Митровдан, кад дође у Београд.

МИРОЛА

Кафеџика ме упропасти.

Мало је наше место. Овде и зидови имају уши. Све се са-зна, кад-тад.

Нико ми ништа не каже, али видим како ме гледају (сме-јуље им се очи).

Данас сам и њој рекао да у њену кафану више не долазим. Била је упорна, па сам пристао да се састајемо где знамо и уме-мо. И даље ме убеђује да није са мном због пара, да ме воли... Имам утисак да сам загазио до пола труле даске па сад нема на-зад, а напред је још горе. Има да пукне под нама, осећам то.

– Мирола – тако ме само она зове, кад смо сами, и не сумња у наш пад.

Она нема шта да изгуби (добро, муж јој је свиреп кад по-пије – то сви знају), а ја све: службу, добре приходе, кућа се на жену води, а о деци тек не смем ни да помислим. Још ако ме новинари дохвате, спаса ми нема.

А све је почело безазлено. Попио сам неки шприцер, печење је било вруће, а у кафани није било гостију.

– Мирола, 'оћеш нешто слатко? – рекла је на крају.

Оставио сам јој све што сам имао у џепу, кад сам полазио кући.

И сад, кадгод је позовем, она ми се обрадује као нико.

– Миролице – тепа ми – ништа не брини!

Љ. И.

Овде сад нико не живи.

Била је то онда једна од пет зиданих кућа у селу.

Прадеда је седам дана пек'о циглу за њу.

Те године, била је Крвава литија.

Имао је окућницу, три хектара.

На његовом надгробном споменику, крај цркве, на сеоском гробљу, пише да је умро 1941.

Имао је три сина.

На опекама, којима је поплочан под у дневном боравку, стоји утиснуто Љ. И.

И то је све што знам о њему!

ВЕШТИЦА

– Откуп нама треба! – слушала је стечајног управника – али треба наћи партнера! – наставио је он и даље да прича на седници Управног одбора. – Докапитализацију...

Више није пратила шта говори, већ је била тамо – на сеоском гробљу, где су њу онда откупљивали (а да је ништа нису питали).

Имала је шест година кад се разболела. Није јој било лека. Једноставно, није могла на ноге. А онда је баба донела на дедин гроб. С друге стране раке стајао је десетогодишњак из њиховог села са мајком (бабу није имао).

– Ево синко! – рекла је мати и извадила узенгију из торбе.

А он је хитро откључао и положио, између посестриме и себе, на сред гроба.

– Не окрећи се, само гледај преда се! – рекла је баба, па је узела за руку и повела кући.

Девојчица се беше претворила у уво. И њена најситнија, најлакша кост (због свог облика прозвана узенгија) из средњег уха, примала је бабине звучне савете беспоговорно; па их тако откупљене као титраје (вибрације) слала даље у унутрашње ухо и дубину душе.

Побратим је био здрав као дрен (ликвидан)! – сину јој кроз главу, па се прену из својих мисли и врати ту где је – на седницу.

А била је она на седници, као преводилац, и кад су стигли Американци. Вођи су понудили докапитализацију полутрулих социјалистичких предузећа (вишак радника-мањак пара).

– Ви ћете бити прва земља транзиције, после иду Чеси – рекли су, самоуверено.

Био је то нови дил. Владалац је пружио руку, сав срећан.

Она није била ту, кад је вођа окренуо чезе! Американци су већ били код куће кад је он, одједном, одбио дил! Али је чула да се умешала његова жена. За њу је била спорна промена власничке структуре (залагала се за самоуправљање, по сваку цену). Странци су били спремни на отпис кредита и докапитализацију, али да се фирме на њих воде.

– Неће нас они откупљивати! – рекла је љутито. – Ни за живу главу! Ми, из Савеза комуниста покрета за Југославију, а добро знаш колико је генерала ту који су једном за свагда откупљени на Дедињу, у Кући цвећа, нећемо то дозволити.

Ни за живу главу! (поновила је, срдито).

ГИЋА ТРК

– Трк!

Иди до продавнице.

Ево ти паре! Пази да ти врате кусур!

Знаш пошто је хлеб и млеко, други пут те шаљем!

Сваком да си, успут, рек’о добар дан!

И баба Кици, нема везе што је она глува – ти ради своје!

Пази, ако је Симинова капија отворена, они знају да пусте оно кучиште са ланца!

Чекај да ти дам чисту кошуљу, не можеш такав у народ!

Ако те неко задиркује, било шта па и за мене, нека њега, ти ћути па ми кажи кад се вратиш ко је тај!

И немој да се мајеш, одма’ кући!

Нисам те као мајка пустила на фудбал, ти сад идеш у на-
бавку, озбиљно је то...

После ме приметио Жоља, поштар:

– Ево Гићо, носи то Доси и Кеву и на оне две куће до њих!

Трчао сам са примљеном поштом и тако улазио у свет одраслих!

Сад гледам, док пијем кафу у кафићу крај основне школе,
па ми све жао ове деце под маскама, и што нема више оног
шрк!

ДИСКО

– Они су се заклели да се не врате у земљу! – почиње причу о свом деди. – И да се никад не јаве ни да су живи, ако им је кућа постала комунистичка!

Слушам даље све што се зна о Ђурђевић Димитрију, званом Диско (из неког села крај Љубостиње), Дражином оперативцу.

Шездесет и неке стигло је писмо из Швајцарске. Била је ту и његова адреса на полеђини. Сестра је толико плакала, па њен муж није имао куд – обукао је нови гуњ и чакшире, обуо пресне опанке (шиљкане), приметну печено прасе на леђа, флашу ракије затворену са шишарком угурао у торбу са осталим стварима, па пронашао адресу са полеђине писма. Био је то неки четнички клуб у планинској варошици у италијанском делу Швајцарске (атаром је силазила на језеро Лугано). Једва је извукао живу главу! А прасе му је узапђено са све љутом! Није добио никакву потврду, а комунисти су је давали кад су отимали после рата (као вратиће ти држава чим се усправи на ноге, не брини ништа)! Био је сумњиво лице!

– Нас си наш’о да фарбаш! Удба нам такве као ти – наивце са шајкачама, стално убацује у наше редове! – викали су из свег гласа на зета свог ратног друга. – Не куни се, случајно, остаћеш и без гуња и опанака! Бос има да им се вратиш!

После пола године стигло је друго писмо:

„Шуро, видео сам те у кафани преко пута нашег клуба кад си сав знојав и престрашен тражио воду и шећер да доћеш себи...

Хвала ти за прасе и пиће, поздрави ми моју Раду и децу.”

Трећи пут је послао пакет са пет кила кафе, кад се код нас пила *дивка*.

– Адреса пошилаоца је непозната – утврдио је мој отац који је радио за КОС, кад су ови његови са посла све ишчаккали не би ли деду пронашли.

Последњи пут, он се јавио кад је била прослава шест векова Косовске битке у манастиру.

Комшија је приметио да неко с пута снима нашу кућу (ми смо били код тетке на слави). У колима је седео старац са тамним наочарама, а два средовечна човека су све снимала неком малом видео камером. Комшију су питали за све нас, па нешто и записивали у нотес од онога што им је одговорено.

– Ко сте ви? – успео је да приупита странце, а они су нешто промрморили себи у браду па сели у кола и отишли пут манастира.

– Гледао сам после љубостињску Књигу приложника, било је пуно имена и презимена под тим датумом, а највећи прилог, и то у швајцарцима, остави неко ко се старом ћирилицом (кад се још писала коса танка – усправна дебела док се не пређе на учење слова), уписао као Диско.

МАЈСТОР ЦВРЦА

– Катаклингер му отиш’о – заврши разговор са неким камионџијом, па мобилни телефон врати у џеп. Сад ми прича ко је тај човек.

– Не знам шта ћу више са њим? – подиже руку, са прстима посивелим од моторног уља, на теме главе.

– Овде ми се попе! Човек треба да има живце к’о конопце!

Устаде, приђе вратима од радионице па гвирну у дво-риште.

– Онај још седи у колима! – окрете се ка мени, па прекрсти – Боже, луд човек! Он мисли тако ће да заврши пос’о! Е баш, нећу! Јутрос је дотерао камион, а треба му за сутра да иде на пут. Иш’о, купио резервне делове својим колима, па сад седи и чека. А рек’о сам му да иде кући! Зваћу га, кад завршим!

Телефон зазвони, узе га из џепа па прислони на уво.

– Тачно ће ме озраче! – погледа у мене.

– Ало! – јави се на позив, мало послуша саговорника па га прекиде:

– Црвена је плус!

– Црвена?! – сад и ја чујем човека који је позвао.

– Црвена!

– А црна?

– Црна или сива, ти је минус!

Врати телефон у џеп, па се маши другог и извади пакло цигарета.

– Запали! – понуди ме, па узе упаљач да припали:

– Ја не знам шта је овом народу?!

ТРИБУН

– И то су ти као „Србија шуме”, а нестаје и једно и друго! Полако, али сигурно тањи се сваки дан!

Све живо посекоше! Горе него онда у Сечи кнезова! А колико му треба да порасте?! Остаће ледина!

Као пошумљавају, да замажу очи! Веле, наша планина је најшумовитија у земљи!

А што је не поделе нама што живимо овде, у њеном подножју?

Не мора да продаје само дрва, може да ради и друго! Слуш’о сам да људи сеју вргањ и лисичару, па беру! А где је сирће од дивљаке (и јабуке и крушке)? У Бечу се оно продаје по апотекама! Само да је чисто! И сушену дивљаку људи купују за чај! А лековито биље, да не причам!

И шта фали, у твоје парче шуме, на 99 година, све по уговору, да оградаш део и пустиш мангулице да њушкају ил’ оне наше старе сорте свиња, црне, гише? Ето ти месо и мас’, прва лига, кол’ко ’оћеш!

Млеко и сир ти треба – пустиш неку козу, не ову санску, већ планинску, алпску!

Сок има да направиш, само мало зађи по планини, вољти купина, вољти шипкиња!

Воду, ову са кладенца и потока, удружимо се и дигнемо кредит, па пуни флаше у нашој пунионици! Имало би да бије боље него у пивару! Арапи би куповали више него алву! Банки би вратили паре, док трепнеш!

Ма, овде су долазили још пре рата Власи из Мајданпека да испирају злато по планинским потоцима!

Одведеш унуче на дрзак, па му направиш воденицу од талке! Има сам’ да витла!

Вирус, која корона, нема ’де да закачи кад не иде у вртић!

И после кажу, нема се!

И после кажу, ко ће да брани ову земљу кад удари непријатељ!

Ови из централе, из Београда, што воде „Србија шуме”, прим’у плату и седе по канцеларије, они неће сигурно да је одбране!

Шта ме гледаш, све је тако!

МАСАЦИЈА

– Које, онда овде нису ништа имали! Све што видиш у авлије, ја сам подиг’о! Још сам морао да рушим оно старо: кућу – чатмару (миши се били запатили па сам’ гребу), шталу – плетару (све мораш да се поклониш кад улазиш код стоку ’ће разбијеш главу)...

То је тако било све док један дан не одо’ у печурке (вргањ је онда имао после кише кол’ко ’оћеш да набереш)! Седим под један церић, па ми дуну кроз главу:

– Масација, беж’ ти у Аустрију! Овде ’леба нема!

И тако, радио сам прво по бауштеле, проста радна снага, шта сам имао, само основну школу!

Ал’ отвори се „Црвени сигнал” код нас у Салцбург, вечерња школа. Не будем лењ, исполажем тестове и возњу за камион и ’утобус! Швабе су онда признавале ту диплому, сам’ да радиш! После сам возио камион под пратњу! Напред и позади иде њихова милиција, с ротационо светло, а ја шоферирам бетонске грдосије (шире од моје траке) за мостове и тунеле. Нема те јаруге где нисам смео да сиђем под толики терет, милиција ставља руке на очи ил’ окреће главу – стра’ и’ било да гледу шта радим!

Газда ме волео, што сам тачан и чувам возило. Знао сам доста, самоук, и да чачкам и поправим камион кад затреба (сам’ дигнем хаубу и пригвирим, тако ме то ’тело). Онда ме уз’о викендом да радим на имању код његовог старог оца. Нема везе што му је син фирмаш, он је чувао свиње у селу где је рођен! Није ’тео да иде код сина у град! Ни да чује! Нема везе што имају милионе! А мене је стари волео због чварака! Кад уредим свињу и истопим маст, он се одушеви! И ту сам плаћан, и то добро (шилинг је онда био јак, омуљи после кад дође еуро)! А на послу сам сате писао сам! Толико ми газда веров’о!

Имао сам плату већу него мој шеф, инжињер! Кад се он, једном, пожалио газде како то није могуће, као ја пишем сате кол'ко 'оћу, то му је било последње!

– Можеш 'одма на капију, ако ти се не свиђа, ал' у Србина ми не дирај! – одбрусио му је из цуга.

Трчало се, радило и слало овде! Мајстори нису излазили из моје авлије (добро, тамо њихове, ал' ја сам им зет на 'ћерку јединицу)!

Нисам ни знао, кад сам се женио, да се то зове масација! Јер мирација је кад су више 'ћерке у оца и мајке, па нем'у брата (оне мора да се намире). А кад је јединица, она ти све у маси доноси!

Оно, јесу моји били сиротиња, није пас имао за шта да и' ује' (тад се тако живело), ал' ја сам моју Косу оженио што сам је волео!

Не смета ми, богами, кад ми сад у пензије сељаци веле: Е, лако је тебе, ти си масација!

Нем' коме да се и шта правдам, што сам лепо прош'о! Ко им крив, могли су и они лепотицу да ожену, па изроде децу к'и слике, и оду лепо у Аустрију, кад је требало, а не да беру лисичару, вргањ, седе пред продавницу, пију пиво, и знају само да завиде!

БАРЈАКТАР

Барјактар српске војске Бошко Југовић и данас, у центру Крушевца, бори се рањен, са сломљеним мачем, али не испушта заставу. Ту је и вила, која прихвата барјак (символизујући наставак борбе), а њему ставља лаворов венац на главу.

Сјоменик косовским јунацима (рад Ђорђа Јовановића; камен темељац је поставио краљ у част пет векова Боја на Косову) на свом врху има композицију Бошка Југовића и виле.

Данас сам био до града. Увек идем пречицом кроз парк. Заглед’о сам се у лишћаре, како су само злаћани. Ова јесен је баш сунчана – Михољско лето.

Кад сам већ изаш’о из парка на тротоар с три контејнера, смотрим несрећника како роња по њима. Окренем главу на другу страну, па пут под ноге.

– Момо! – позва ме човек.

Застанем, па се окренем. Имао је штап у руци и најлон кесу.

– Како си? – наставља он, а ја никако да га се сетим.

– Јел’ си отиш’о у пензију?

– Јесам – рекох.

– Како ти је Мира?

– Добро, сви смо здрави.

– У село, идеш?

– Идемо лети.

– А Миле, како је он. Јел’ га виђаш?

– Пијемо кафу сваке недеље.

– На старом месту.

– Старом.

– Јел’ Шића још тамо конобар?

– Јесте, има још коју годину до пензије.

– Добар је то човек!
 – Јесте, увек био.
 – Син ти је још у Немачкој?
 – Да.
 – Јел' још са Марином?
 – Јесте, имају и сина.
 – Како ти се зове унук?
 – Јован.
 – Е нек је жив и здрав! На млађима свет остаје!
 – На млађима!
 – Па то, видим, нема те на телевизији?
 – Три године сам у пензији.
 – Пишеш ли за неке новине?
 – Не више.
 – Штета, баш сам волео да читам твоје чланке.
 – Било па прошло!
 – Да те не задржавам више. Драго ми је да сам те видео!
 – А откад си ти пријатељу овде?
 – Има две године како се од овога издржавам – рече човек,
 па придиже штап и кесу.
 – Шта би?
 – Умре ми жена! Остадо' без посла! А стан сам морао да
 продам, да сину вратим коцкарске дугове!
 – Јел' он ради негде?
 – У Нишу је, у затвору!
 – Извини друже, али морам да те питам: А који оно ти
 беше?
 – Барјактар – каза просјак – сећаш се Барјактаревић Ми-
 лан, било смо заједно 9. марта на демонстрацијама.
 – Чекај, ти си ми дао гас маску?
 – Ја сам, да се не угушиш!
 – Извини, нисам те познао!
 – Ајд' здраво!
 – Здраво! – рекох му, па наставих својим путем, згранут,
 какав је то онда човек био. Поносан, частан, храбар, школован,
 са великим плановима за нашу земљу и промене!

Станем, па тутнем руку у џеп и извадим све паре. Вратим се њему:

– Извини, друже!

Он се већ беше нагао преко контејнера да настави тамо где је малочас стао, па се хитро врати назад.

– Узми, да ти се нађе! – пружим му пет хиљада.

– Не долази у обзир!

Одбијао се дуго. Био сам упоран.

На крају, кад виде да у руци држим и две хиљаде, некако пристаде да их узме:

– На зајам, има да ти вратим!

ТРАВАР

Вештачки се тамо живи! – каже, док вади папир за дуван – нисам мог’о да издржим више од шест месеци!

Имао сам ћошак од собе коју сам делио са два цимера, на двадесет и пети спрат! И то сам плаћао петсто евра, а плата хиљаду и двеста! Стан је изнајмио неки Београђанин, спортски тренер, и живео са братом. Нас је убацио на црно, да пребије кирију! Газди је плаћао за годину дана унапред, по три хиљаде месечно! Није имао те паре, па је подиг’о кредит!

Неки кревет и орман сам купио и унео у свој ћошак. Имали смо два купатила у стану од седамдесет квадрата. Била су и два фрижидера, ал’ мали! Сваки дан мораш у супермаркет да купиш нешто за јело, а радиш од осам ујутру до пет по подне. Ја сам радио шест дана у недељи. Само сам петак имао слободан. А кад изађеш на терасу, стра’ да те увати, доле људи к’о мрави!

Кад сам стиг’о у Дубаи, прво сам морао по лекари. Све су ми снимали! И дали вакцину против хепатитис Б (две сам примио, а трећу нисам – као важи двадесет година)! Ако ти нађу нешто, одма’ идеш кући! Ја сам слуш’о да су некад били ти карантини, причала ми баба да је био близу нашег села, у Јанкову клисуру. Онда је овде била граница са Турску!

Радио сам код једног нашег трговца. Он је из Аустралије и Француске добијао робу – као органска храна и лековито биље. Две године му је рок трајања, а тамо сваки купац гледа у датум! Ако има више од пола године, ретко ко купује!

Мене је код шефа тужила жена неког дипломатског представника из Француске. Додуше, ја сам јој рек’о, ал’ тек кад је сваки час свраћала у радњу! Питала је у коју смену радим, и само тад долазила! Бирка по пола сата здраву храну, а гледам је како је zgodна – само то и је’. Бакшиш ми остављала к’о нико, и

била увек насмејана. Тај дан сам помислио да је време, па сам јој цитирао Дучића, он је рек'о и нико се не буни, како су Францускиње најбоље жене! Не знам, можда се наљутила због мог слабог знања језика, богапитај како сам превео песника и дипломату! И шта је она разумела! Газди је поменула, кад ме тужила, и мој неки безобразан говор тела?!

Ма, све је вештачки код њих, па и Францускиње! И Дучић би лоше прош'о као песник, а дипломатски скандал да не помињем!

Вештачки се живи у том милионском граду – ред море, ред солитери, ред пустиња!

Сркну кафу, па запали цоинт!

РУЖА МИЛЕТОВА

Од ње не могу жива да останем!

Само јој погледај сина, ти си нов овде па не знаш! Ал' сви други знају! Све личи на мојег човека! Глава к'о откинута! Исти мој Миле!

Он није 'тео њу да жени, зато што је била са шефа! А ја сам улетела, нисам за то ништа знала!

Онда су у фирми делили станове, она је добила одма' приземље, а ја и муж на бодове (као млади брачни пар из истог предузећа, без земље, онда је то могло)! Кад се уселисмо, она живи преко пута нас – тако ју' пало!

Не знам шта све нисам истрпела за ове четрес' година од ње, ни теретни воз то не може да повуче!

Не смирује се она, ни откад Миле умре! Рек'о ми колега, он је из њеног села, да је све покупила знање од једне жене код које су сви долазили! Она кад остави белег (сам' јој кончић треба од човека), тај за њом има да заћори! Шта сам ја све по стану проналазила од ње за овај мој век, сам' Бог зна како ми нађе од ње лек!

Рекла сам јој, још док је Миле био жив, да све знам! А она се куне да је светица!

Јутрос устанем, отворим врата, кад на прагу она опет изручила пуно лонче, тамо њене, крви!

Страшно!

Не оставља ме, ни минут!

ТРОТИНЕТ

Видиш ову зелену – показује ми мишом по екрану компјутера – е то ти је боја зоне где је дозвољено паркирање.

Ко год узме тротинет на струју, мора код мене да се јави. Пошаље ми слику са мобилног телефона, ја погледам и ако је добро паркирао, ја притиснем ово дугме и тако га одјавим. Ако нешто не ваља, онда ради друго дугме, па га систем не скида све док се не поправи (тридесет центи на сат и даље са картице му се скида).

Држим Италију, за почетак, а фирма има пос'о и у Америци и Канади.

Шта ме брига што су ме ове моје колеге прозвале Тротинет.

Право да ти кажем, сад сам к'о Бог!

А не оно летос, кад сам радио код приватника жице на бицикли и пре тога све живо, к'о потрчко, да опстанем на факултету.

Имам ова два дугмета и то ти је то!

МАЛАЈАЦ

Сањам, сабајле, Вука Бојовића, мог покојног друга! Исто
има браду, али мању!

– Малајац! – каже он мени – магариће да чуваш!

Пробудим се, и ајде! Где да нађем прво?

Позовем једног биоенергетичара са Стару планину, код
кога сам био. Он ми каже:

’Ђу ти нађем, нема да бринеш!

Тако и било. После дан-два зове ме он:

Долази одма’, има код мене у комшилук!

Нисам знао да је уштројен! Ал’ тако мора кад се почиње!
Не знаш ништа к’и сом!

Једно по једно, два’ес седам их имам! Идем до педесет, и
четири магарице, више ми не треба! Има да изађем на ’иљаду
евра, само од то! Држава даје три’ес ’иљада годишње за једнога;
литар млека продајем по четири! Имам једну апотекарку,
дружила се с’ моју ’ћерку, она ми прави: сапун и млеко за тело,
крему за лице (боре немаш ич)!

Одморили ме фес!

Цео век сам радио с’ ковано гвојзе, ал’ то ми више не тре-
ба! Фарбај ограде и капије... Смрди фарба (маску нисам мог’о
да носим, немам ваздух).

Имам чис’ пос’о и мир!

Пустим их у ограђено, десет ’ектара имам у место, а бале са
сено купујем.

Имао сам мождани удар, док њих нисам чув’о! По-
дмлађују и они, као они, а не само млеко од њи’! Кад их овако
мазим, толико ми прија!

Сваки од њих носи крст на грбину, погледај и сам!

Христос је њега јах’о кад је уш’о у Јерусалим!

Нисам више Вука сањ'о!
Баш ме занима, шта ће ново да ми вели!
Озбиљно ти кажем, немој да се смејеш!

АЛИЈА

На улици је пао!

Ваљда има падавицу, или ко зна шта?!

Јавили нам одма'!

Тако смо га и нашли – да лежи!

Зови хитну помоћ и чекај.

Крај њега је била торба.

Завирим у њу!

Имам шта и да видим: кандило црквено, висеће, што је
пред олтар!

Кажем колеги, па отворимо боље, а унутра крстови кол'ко
'оћеш!

У болници му нашли ситне паре у џеп, к'о циглу да носи да
га не одува ветар!

Звали су нас опет, кад је дош'о себи!

Он све признаје:

– Спав' о сам у цркву, ту и ту, нисам им'о где!

– А што узе паре? Како те није стра' од Бога?

 Оставио сам два'ес динара, прво – не трепну му око!

ниси из нашег града?

– Нисам, ал' сам некад био!

 адреса?

– ВП дом!

ШКОЛАРАЦ

Добили су га под старе дане.

У кући смо га затекли, где седи.

Социјална служба звала је нас.

Четири године, ови из школе као нису ништа приметили.

Тек онда су писали, да не долази ни на један час!

Мајка га отима од нас:

– Дирала га деца, већ на први час! Ја сам га учила све!

Показује нам свеску.

Видим лепо пише, а још боље црта (коњић неки, па уватио кас)!

Служба је служба! – рекли смо јој у глас – дете мора да иде на час!

Отац је само ћут’о, не чусмо му глас.

Ради озбиљан пос’о у граду и одлично познаје нас!

То ме и дан данас чуди, како је пристао да му син не иде четири разреда у школу, паметан и здрав!

И мајка му ради, па је мали кад родитељи оду на пос’о код куће био сам!

После сам га пит’о, сад је већ велик, у хранитељској породици је три године, шта је онда сам код куће јео?

– Пржио сам јаја, ал’ ме мајка после грди!

– А зашто она виче?

– Зато што поцрне у тигањ, скроз!

Био сам на Косову, полицајац свашта види, ал’ ово дете обилазим и дан данас – кад год није на час!

ФУНКЦИОНЕР

После јутрења, пред Светог Аранђела

20. новембар 2020.

„Покушавају да патријарха док је интубиран окрећу са леве на десну страну да ту дренажу призведу”, Вучић о тешком стању Иринеја (*Полиџика*, друштво, 19. новембар у 17:45).

Отишао је у гаћама! Маске су пале!

Био је то ковид, а на јеврејском, јер се натрашке чита, ди-
вок (демон кабалиста)!

А лепо му је мој отац онда рек’о:

– Немојте преосвећени, к’о Бога Вас молим!

– Врати то где си наш’о! – није хтео ни да чује.

Била је то наредба, повишеним тоном!

– Благословите! – отац му је пољубио руку и заћут’о, видео је добро с ким има посла! – Ја сад идем кући!

Није га послушао!

Надгробни споменик проте Илије Симића, свог претходника на парохији (кога су убили комунисти и његов обелиск у пешчару са фотографијом у порцелану бацили у црквени кло-зет), ту у порти где сам и ја рођен, закопао је у земљу, крај цркве (недалеко од његовог гробног места)!

О свему сам писао у књизи *Тојле сузе на јуџу за Јерусалим*, док су још сви били живи и здрави, и скидали главе!

МАРКО АРТЕМИЈЕ

Дан после 20. новембра

Свети Аранђео 2020.

– Стиг’о му Артемије, Марко! – јави ми кум.

– Умро је на путу за ваљевску болницу!

Опет сам у дворишту где сам рођен.

– Стиг’о нам отац Артемије! – каже ми мајка.

– Ево га горе, код цркве са оцем, код гроба проте Илије Си-
мића, мученика!

Мајка показује руком ка првој соби:

– Знаш сине, он је убијен ту! На трећи Божић, 1943.

Плач ме стиже!

Нисам могао више да издржим сузе које сам носио из
учионице!

Показах јој првог, и јединог, кеца кога донех из школе!

Био сам четври разред ОШ Славољуб Вуксановић Јајко у
Барбатовцу. Учитељица нам је дала домаћи задатак да прати-
мо телевизијски програм седам дана, како бисмо потом ради-
ли писмену вежбу *Моја најомиљенија телевизијска емисија*.
Одабрао сам једну лепу басну из програма за децу Југословен-
ске радио телевизије и чекао најављени писмени рад.

А онда је умро Друг Тито. Школски часови су прекинути.
Наши учитељи су плакали, по цео дан. Слава служитељ у рам
Титове фотографије, изнад школске табле, зауглио је црни
флор, а на катедру поставио телевизор.

Више дана гледали смо само то: екран и вести о преносу и
погребу Јосипа Броза.

На првом часу, после изношења телевизора из учионице, учитељица нам је дала обећани писмени задатак. Писао сам о басни која ми се допала, а сва остала деца о Титу!

Сутрадан сам добио прву и последњу јединицу из писменог састава у животу!

Учитељица је била неуобичајено груба, па ми је кеца написала преко читаве прве странице мог рада.

Мајка је покушавала да ме утешу.

– Ево га, иде Артемије!

А моје су сузе стале!

– Драги, како је у школи? – упита ме са врата.

Нисам плакао више!

Отац је мој састав читао на глас и био срећан као никад!

– Сине, биће од тебе неко кад ти овако лепо пишеш!

Марко Артемије смејао се од срца!

– Драги, једино си погрешно, није вук и магарац, већ вук и магарци!

– Нема звона Војо! – окренуо се ка мом оцу и наставио њихов разговор из порте.

На снази је била наредба Светог архијерејског синода Српске православне цркве, којом се заповедало спуштање црквене заставе на пола копља и звоњење на жалост у свим храмовима и манастирима због смрти Јосипа Броза Тита!

Стиг'о им Артемије!

Не плачем ни сад!

НАКИЋ ДЕБЕЉКО

Био је то онда дебељко.

Служио је Д-е Б-е!

Мати Гаврила ми још рече:

– Овај други с њиме, прича да је био код Аркана!

Њих двојица су била једини становници у Манастиру Свети Роман, кад сам у лето 1995. овде био на свештеничкој пракси, млађи од тридесет година.

Сестринство је имало просечну старост од преко шездесет година.

Била су ту и два старца: игуман Теодосије, рођен 1907. и монах Доситеј, 1903!

Волео сам овај манастир, један од ретких који су још живи на Мојињској Светој Гори.

Мати Гаврила, била је 1916. годиште. Отац јој је био професор и један од оснивача Београдског универзитета. Библиотека је била њено послушање. Погрбљена и стара, али крепког духа, поверила ми је на увид заоставштину монаха Павла Чугаља (после сам написао његову романисану биографију *Јесење клујко*, у издању наше цркве у Бечу). Пре тога сам објавио књигу *Мојињски меандри*. И данас осећам потребу да пишем о овој заборављеној Светој Гори.

– Ко су они? – питао сам манастирску библиотекарку – искушеници?

Она се прекрстила од чуда:

– Нису крај њих ни прошли! Возе мерцедес! Довели су два добермана!

– Како онда живе овде?

– По владикином благослову!

– А шта раде? Видим да на литургију не долазе!

– Тргују! – рекла је, и наставила да се крсти.

Сад га гледам на једној фотографији, пред ковчегом патријарха Иринеја, и питам се да ли је то он.

Од Накић Дебељка остале кост и кожа.

Укрштени орар виси на њему.

Зашиљио уши као онда, у манастирској порти, његови до-
бермани.

БОГОСЛОВАЦ

Иш'о сам у богословију, па ме истерали!

Због пушења, није ништа друго!

Додуше, и деда ми је био командант у четници! А то се, онда, строго гледало! Није мог'о неко такав да буде ни у цркви!

Све је било њи'но, у земљи 'де сам рођен!

Човек не може то да бира!

То ти је – како кога триви!

Оно што сам тамо учио, још носим у души. А ови моји из села, мало-мало, кад коме и шта устреба, приупит'у ме за божествене тајне.

Данас ми био Миљко, па ми прича да је иш'о у манастир Миљково. Желео је да му кажем, две-три речи, где је био!

Онда сам му рек'о (да ме није пит'о, никад не би!) да је ова светиња посвећена Ваведењу Богородице. И како је настао тај празник, да нас увек сети кад је она девојчица била па су је родитељи увели (ваведење – тако смо ми то некад звали) у јерусалимски храм.

Е, тако је у Миљкову ваведено у писменост, две године, де-те газда Петра из Ђуниса (што је пред Арнаутима избег'о у Баточину).

Карађорђе, онда, чује за ово ђаче (бунције му рекле, неки Марко из Ацибеговца и Милосав из Лапова, јер му треб'о устаннички писар за Бугармораву – код војводе Здравка).

Дечак се звао Стеван, а после, кад је порас'о, архимандрит светоромански Сава Петровић. Он је о свему оставио записано, црно на белом, па се и дан-данас чува у Архиву Србије – фонд Митрополије београдске за годину 1858, а 106 тачан је број!

Тамо ти он лепо пише, како је уведен у војну евиденцију, па Миљку поновим од речи до речи:

„Одговори Вожд:

– Запиши то име да види писар Јанићије из Страгара.

Онда говори Вожд:

– Одма поћи код војводе Здравка да си писар јер ви сте од Бугар-Мораву.

Отац и мати плачу, но не помаже код Карађорђа молба и плач!”

Е, тај мали ондак, на Ваведење 1832. и дан после, ослободи са рајом Крушевац од Турака!

Запамтио сам му свако слово, јер он је то (једини на овом свету) запис’о:

„Седми стих, 1832. година

Позива књаз Милош ноемврија 8. дана.

Приђо’ књазу на поздрав.

Пита:

– Где си се родија?

– У Ђунис.

– Од који си вамилија?

Одговори.

– Од добра си рода јављат таине.

Одговорим:

– Не могу да се примам Господару, никако!

Одговара Господин митрополит Мелентије:

– Можеш! Прими се! Слушај књаза!

Одговори књаз:

– Послали смо Станоја вашег рођака из Рибаре и Илију Тршића из Кожетина, како вас позову одма’ да будете код народа окупљеног.

Ноемврија 22. дођоше позвати ме, да идем у Врбницу код народа.

Тамо нађох, 1850 живи душа.

Но пушке велике имали у појасу, свега 450 комата.

Из Врбнице крену народ на Крушевац.

У село Лазарице дођоше Турци за бој, 350 коњаника.

Изиђо' код Турака умолити, да се не бију неће на добро
изићи.

Ниједног није заболела глава!

Ниједна пушка није пукла!

Здраво и весело Турци изиђоше из града!

Без никаквог зла но сас добро!

Десет товара барута доне' на мојег рачуна.

Два товара у весеље потрошено, не за зло.”

Божествена тајна у томе и јесте, Константин Филозоф још
утефтери лепо, да је негдашње крушевачко сироче, а после ви-
тез славни, средњовековни Београд ваведео у престоницу и
овај град посветио Пресветој Богомајци!

И од тад до данас, престонице деспота Лазаревића – стара
и нова: Крушевац и Београд – ослобађају се од окупатора око
Богородичних празника, па после славе Дане слободе!

Ево, па погледај:

Тако је овде било кад смо истерали Османлије, али и у
Први и у Други светски рат!

Зато немој ништа да те чуди, што је једино место у Србији
где се Она појавила баш овдена – у архимандритов Ђунис!

Тајна је ово божествена, није им'о ко да ти каже пре, и све
се то збило – тамо 'де си био и овде 'де живиш сав свој век!

МИЛИ

– Донегде си и у праву! – каже свом саговорнику док седе на тераси, пију кафу и ракију, а он му прича полуистине и зна добро да то нема везе са животом.

Одакле му стрпљење? – мислим се, и не слушам више овог сељака што дође у госте.

Оженили су га, како је то онда било, са седамнаест година.

– Крила године! – зна са осмехом сад да каже пред својом бабом. Више од педесет година су у браку.

– Како то мислиш? – питам у чуду.

– Рекла је да је три године старија, а после испало пет. Ја јој нисам глед’о у личну карту!

– Ђут’, не причај те глупости пред дететом! – љути се она док нам поставља бараницу за доручак. – О, Боже, ’де се тога сети!

– Онда се тако женило! Невеста мора да буде мало старија, да је јака, да мож’ да рађа. Гледала се радна снага!

Три године је служио војни рок.

– Шан Петар, у Словенији, на граници са Италијом – сећа се места.

После су му нудили да се активира и има добру плату.

– К’о год је то урадио, није био домаћин! – изричит је био његов отац – ево ти имање, па ради!

Био је у Банату да служи и ринта више година, како би на-мирио прописану обавезу од стране државе у житу и месу, коју његово домаћинство мора на време да преда. То што је она била тако висока да његово имање у брдско-планинском крају не би могло да је измири никад – њега нико није ни пит’о дал’ има!

– Мог’о сам да бијем сваког, ал’ нисам ’тео! – једном ми је рек’о овај горостас од човека и у осмој деценији живота (опанке је носио број четрдесет и седам)!

Одакле му снага и оваки живци? – цугнух љуту и вратих се из својих мисли, док седим на тераси са њима двојицом.

Слушам нову причу нашег госта.

– Мили – почиње је он – ти знаш како је онда све боље било, док је Тито био жив...

А знам унапред: нема да га прекида, има сам’ да слуша, отпије гутљај кафе и ракије и на крају каже, оно своје:

– Донегде си у праву!

Оно његово друго, што даје као коментар: Све тако, и јес’је!, сада неће рећи сигурно, сто посто!

ЉУБА

Јасен. И под њим опало лишће.
Оставих на путу ауто, па полако сиђох кроз њиву до њега.
Добро да га нису посекали – прошапутах.

Овде смо, онда седели заједно. Били смо деца.

Рекла је:

– Имам нешто да ти кажем. Зажмућу те пољуби.
Слопио сам очи и не слутећи да ће ме пољуби.

Нисам могао да верујем!

И сам не знам одакле се сетих, да је исто питам.

Склопила је очи, а ја се збуњен и дрхтав, нагао да је пољубим.

Ћутали смо и гледали доле, била је ту онда дрвена ограда и једно ждребе. Гледало је ка нама, померило се није.

– Шта му је? – насмејала се Љуба.

– Не знам?

– Види како гледа!

– Гледа!

– Не трепну му око!

Седох у јасење лишће.

И кад склопим очи! – помислих, па се најежих од страха –
опет ће ми она прићи! – не трепну ми око!

ТРЗАВИЦА

– Како доби надимак? – питам га, после дужег дружења. – Мора да је био неки стрес?

Он ме гледа испод наочара.

– Извини, није требало да ово изговорим. -

окренуо сам се у столици да позовем конобара. – Усталом, ја те никад и не зове тако, већ по крштеном имену.

Ћутали смо док не стиже наручено пиће. Таман хтедох да пређем на било коју другу тему, он проговори:

– То ми је надимак из гимназије. Нисам знао да ћутим, као што не знам ни сад, па испричах школском другу шта ми се догодило. Он ми издену надимак и разгласи свима који су ме знали све што сам у поверењу рек’о.

– Добро, после толико година, не морам знати. Извини, још једном!

– Мораш! – насмеја се. – Ти си писац, па кад овде за ово сви знају, ред је да то уђе и у књижевност.

Претворио сам се у уво, а он је уз кафу полагаано причао:

– Имала је кућу у улици крај гробља. А снег беше нападао до кука.

Онда су се испраћале девојке из града. Једно за другим, ја сам иш’о напред, газили смо пртином. Улично светло, није имало као данас. Не види се ништа!

Авлију пре њене, окренух се њој. Љубили смо се дуго по сувомразици тој! Смотрим тарабе по мраку, разгрнем снег, па је лепо наслоним. Дрво сам’ пуца, а ограда се љуља – мал’ фали да је обалимо.

Наједном је стала и увукла ми главу под капут. Следио сам се и ја, а иза мојих леђа човек прти ли прти! Ћути он и одлази, а ми дрхтимо једно уз друго.

Сутрадан ми рече:

– Први комшија, видела сам га добро!
– Цицо! – мени било непријатно због ње.
– Отац ми сутра ради у трећу смену. Сама сам код куће.
Дођи кад смо већ пропртили снег!

И опет снег, пртина, мрак и мртва тишина, па код ње уђох први пут у кућу (није ме вид’о нико)!

Ушли смо у њену топлу собу, угасили светло, поскидали се голи!

Опет она, наједном се трже!

Приметила да је неко упалио светло, спољно!

Гвирну кроз прозор (и сад се сећам колико је само била згодна и лепа), па смотри оца како се изува пред вратима од куће, и метлом чисти снег са обуће!

Отворила је прозор своје собе, а ја излетео к’и метак с’ оне моје цопке под мишке, у дубоки снег (до јаја) позади куће у двориште.

Не мрдам, не дишем, помишљам на све: шта ако ме је вид’о, шта ако је ту негде први комшија, шта ако ме овако голлог голцијатог узјури кер?

Она је навукла некако нешто на себе, па изашла пред њега.

Станем и ја да се облачим полако, по ону зиму, па пути пртину.

– Где си то, сине, тако измрз’о? – питала ме мајка кад сам стиг’о кући (са чарапама у леду скроз).

Сутрадан ми Цица каза да јој оцу нешто није било добро, па су га пустили са посла да иде кући.

Треће путине међ’ нама не беше.

Нешто смо се споречкали (деца к’о деца, имали смо шеснаес’ година), па се растурисмо к’о онај снег крај пртине што га разгрнух, час, онако млад и јак!

Сркну кафу, па уздахну.

– А које године је то било?

– Не знам тачно, ’75, ’76?!

– Ја сам тада рођен! – рекох.

— Ау, кад то прође? — осмехну се. — У тој њеној улици, доле код гробља, зимус прође сама ова седа старопутина — бела к’о снег, а беше пртина, мрак и мртва тишина!

КОСАРА

– Јел’ верујеш, да су њој опрали косу и окупали је кад су је извадили из гроба. Три године, све док је рат трајао, Косарина фамилија није смела да је дира са тог места где су је, по казни, Швабе са’раниле.

Косара је стрељана на мосту, па су је ту, где је данас Мићина башта, покопали цигани. Породици нису дали тело, да га поп опева и са’рани – као што после следећег рата не дадоше комунисти.

Преки војни суд је наш’о да је она крива што је у њене штале нађен пиштољ. Запрећена казна била је стрељање и квит!

После рата све се открило, кад је њена јетрва проговорила да је она убацила у шталу црногорски пиштољ па јавила власти – Косару да све упропасти (толико је није мирисала)! Она је редом ишла и то причала и цео живот провела, то су сви знали, уз пут, низ пут. Из уста ју ишло нешто бело к’о млеко, кол’ко ’оћеш пут!

– Што га нисам подојила? Што га нисам прихватила? Црна ја! – понављала је к’и песму, сузе су јој текле сваки час!

Косари су дали да бира последњу жељу, пред пут! Имала је два сина, једног је још дојила! Замолила је да своју мараму подели по пола и да може да их преповије, јер била је зима (да их утопли)!

Жеља јој је испуњена.

Сеоски кмет клек’о је на колена и замолио још једну жељу:

– Господине – рек’о је официру – нек’ подоји дете, па нек’ га некој од ових жена (цело село је морало да гледа стрељање), коју она изабере, да на чување!

И ова јој је жеља испуњена.

Косарино дете одрасло је код помајке, живело у нашем селу и имало потомство.

Никада му нико није рек'о да не живи код праве мајке!

Једном је дечак, био је већ велик, прошао кроз село па наишао на Косарину злу јетрву. Е, тад је њој оно дошло да понавља цео свој век:

– Што га нисам подојила? Што га нисам прихватила? Црна ја! – понављала је к'и песму, сузе су јој текле сваки час!

ХЕГЕЛ

Има један обрежак у нашем старом крају, зову га Тителски брег. Овде увек пирка ветар. Деда ми је причао како га је отац као дечкића на ђувик изводио да му покаже свет на длану – са торњем цркве у првом плану.

– Где све нисам живео! Где све нисам путовао? Ал' овај ми је поглед на свет, увек, био оријентир!

А добро је запамтио, на овом своме светом месту, разговор оца и његовог пријатеља.

Био је Велики рат. Војници царевине спремали су се да пређу реку и нападну Србију. Неки официри спавали су у кући дединог пријатеља. Он је имао сина који је био ученик гимназије (волео је да чита и добро је знао немачки језик). Другови су га прозвали Хегел.

– Зашто нападате Србију кад она вас не напада? – питао је госте под оружјем.

– Ви, Срби, живите на најлепшем парчету земље! Имате четири једнака годишња доба, лепу обрадиву земљу а ми песковиту; сунце и одличну климу, а код нас је стално киша. На дивном сте месту и ми морамо да вас нападнемо и овде населимо своје људе. Ако бисмо сад изгубили рат, ми ћемо опет да се наоружамо и нападнемо и тада морамо да победимо. Ако би случајно и тај пут изгубили рат, онда мора време да прође док се Немачка боље наоружа да бисмо и трећи пут напали. Ако бисмо и тад изгубили, онда Бог да прости Немачку...

ПОРТАШИ

Седимо у башти кафеа у центру вароши.

Недељом ујутру, стари Крушевљани пију овде кафу. Прихватили су ме у своје друштво као род најрођенији.

– Само кад нам ти стиже из белог света! – рекли су ми већ на упознавању – ко ће сад да нам стане на пут!

Сад, уз осмех, веле:

– Марко Краљевић је по други пут међу нама!

– Немојте да се шалите с тим! – смејем се од срца, и имам утисак као да разговарам са Стивом.

– Тебе смо чекали! – настављају они – капетан Весин рођак нам је фалио да опет ослободимо Крушевац!

Они су стари опозиционари, углавном из антикомунистичких кућа. Као деца су се састајали и играли крај цркве Лаза-рице, па их прозваше порташи.

– Ми смо Влада у сенци! – кажу, а осмех им не силази са лица – у Османском царству дуго се њихова Влада звала Порта!

– Е, овде је – показа руком један од њих, а зову га премијер – некада био Руски споменик!

– Руски? – чудим се.

– Са петокраком!

– Откуд он ту, крај Споменика косовским јунацима, на Тргу косовских јунака?

– Црвеноармејци, погинули у борбама успут! Министре унутрашњих послова – прозва друга седе косе до себе – кажи њихова презимена, писала су на споменику, ниси их ваљда заборавио, некад си их знао наизуст.

– Кривицкиј...

– Чекај, први је био Прокопенко!

– Сиденко – јави се трећи члан Владе.

– Микулин – настави прозвани човек, као да му нису упали у реч – Дутченко, Главародко, Лајкин, Слободској, лајнтант Буцков, Молохов, Керетиј, Лисинцин, Зелензинскиј, Кодмора, Кирилук, Јастреб, Останенко.

– Останенко – понови премијер – тако је! Он је био Србин, од оних старих наших из Славеносербије.

– Чекајте, па ово је центар Крушевца, а гробље је, где је гробље?

– И центар два, овде је било њихово гробно место које зовемо и данас Костурница.

– И где су сада ти Руси?

– Ексхумирани и пренети у нову костурницу у Јагодини.

– Кад је то било?

– Како кад? Зна се – после Резолуције Инфомбироа!

– Значи, к'о у Норвешкој! – приметих.

– Како то? Први пут чујемо?

Онда сам им натенане причао о сеоби сахрањених Руса из примарних у секундарну гробницу, на острву Тјота у Норвешком мору.

Мој деда је први дојавио Совјетима шта се ради. Имао је два извора. У извештају радника са лица места је писало: „Скупљали смо делове тела у џакове. Свуда око нас су биле ноге, кости, ребра и паклени смрад!” А на истовару је подметнуо леђа неки Јан: „Били су наслaгани као цигле, од прамца до крме, дуж целог брода!” Теретни бродови из разних места, углавном са севера земље, довозили су посмртне остатке. Морали су да лађе дезинфикују, Јан је и то радио по цео дан, хлором, каустичном содом и фенолом! Министарство одбране је водило ову тајну операцију, радило се ноћу, под именом *Асфалти*. Мошти су паковане у џакове за асфалт!

Норвешка је постала чланица НАТО-а 1949. У Ослу су страховали од посета из СССР-а, а највише од КГБ-а! Имали су неколико стотина гробаља у земљи, са преко тринаест хиљада сахрањених ратних заробљеника (било је ту доста и Срба). Нацисти су их овде довели на присилни рад (њих око сто хиљада)!

Руски споменици су демонтирани, а велики број и уништен. У војном архиву сачуване су њихове фотографије – била је то зарубљена пирамида од пешчара са петокраком (тако да јој брада иде горе, а рогови доле)!

– Ето видиш, свуда исто! – каза премијер – а ми се онда чудисмо кад нашем оснивачу града, после више од шест векова, власти не дадоше да га дочекамо овде, у центру, већ само у порти!

– Како то?

– Била је шестстота годишњица Косовског боја. Свети Кнез је долазио у свој град.

– Што нису дали?

– Као, да не зауставља саобраћај! Колико су били глупи! Светац не би овде тад био ни минут!

– Како то?

– Па лепо, све ово – показу руком у круг – онда се звало Трг маршала Тита!

– Тита?

– Баш, тако?

После су ми говорили како је за шест векова од оснивања града, године 1971, спаљена књига лазаричког проте Живана Савића, који им је делио по порти бомбоне кад су били деца, *Кнез Лазар!*

– Кнез Лазар?

– Баш, тако!

Било је у наставку прича, кол'ко хоћеш. Седели смо по-
дуже на том месту – с' погледом на Споменик косовским јуна-
цима, баш тако!

МУЧЕНИКОСЛОВ

Прикупљам од Врбничана имена свештених лица убијених од комуниста.

Приметио сам да их у Историјском архиву нема. Тамо се чува, углавном, комунистичка архива. Архив је основан после рата, директори су му били партијски функционери, па ме то и не чуди. Прегледао сам фонд Среског комитета Савеза комуниста за срез жупски 1944–1955. Сређен је хронолошки. Грађа обухвата 17 књига и 22 кутије списка. Једна од тих књига има наслов: *Рејистар чланова партије 1950-1951*. Успео сам да је снимим, па сад радим на њој натенане са једним чичом, који никад није био комуниста а све их добро зна. Каквих ту, тек, надимка све нема! Интересантно је пратити где су сада њихови потомци у Србији!

Порташи кажу да је архив смештен у отетој кући. Браћа Дунда, предратни власници Хемијске индустрије „Жупа“, рођени су у њој. Замишљах их, под маскама, ако су живи, у њиховој негдашњој дечијој соби. Разгледају прашњава грађу са дуготрајних партијских састанака и понешто читају један другом (у стилу крајњег чуђења: Слушај ово)!

Ево имена свештеномученика, која сам до сада записао – поређаних онако како сам за кога сазнавао, а не по њиховим чиновима (тако сам и све надимке у књизи поређао).

1. Свештеник Љубисав Н. Ђулаковић, парох милутовачки, рођен је 1900. у Великој Дренови, а убијен на Багдали октобра 1944. године, заједно са сином Светиславом, студентом. Добрица Ћосић, Великодреновац, није спречио њихово погубљење! Видео сам фотографију: Светислав Љ. Ђулаковић, студент права, држи говор протестантима (Крушевац 27. марта, године 1941). Елегантно је одевен, носи качкет, а десна рука му је подигнута ка југу – као и рука на фигури девојке са Спо-

меника косовским јунацима (крај које стоји). Она представља Србију и позива на ослобођење поробљене браће, једне године 1904, када је овде свечано откри краљ Петар I Ослободилац, у спомен на један век од Првог српског устанка.

2. Свештеник Божидар Јовановић (1892–1944), парох великошиљеговачки, син је чувеног проте Аврама (1843–1917), народног посланика пре Српско-турског рата – који је исповедио мог курђела Мијајла (пред смрт у Рибарској Бањи), а само четири године касније страдао од Бугара.

Рибарска Бања и слив Рибарске реке били су под њиховом окупацијом. Крај Мијајловог прозора стајао је бугарски официр и гледао у свог војника и свештеника пред амамом. Сачувана је Књига крштених Цркве Светог пророка Илије у Рибару коју је водио парох Иван Недев до 15. јуна 1917, па његов наследик Стојан Николов. Презименима нису писали -ић, на крају, него побугарено -ов! Младен Поповић, парох рибарски (који је опевао мог курђела Мијајла), према сведочењу проте Стеве Димитријевића: „свирепо је мучен од војника у селу Рибару – скидана му брада с кожом заједно па закивана по дувару; обамрлог га држали да то гледа и тек после много мрцварења убили”. Три дана је остављен да лежи мртав, па кад је затражено његово тело због опела, бачен је у врбак на обали Рибарске реке. Исто вече ту је покривен грањем од стране родбине да му животиње не би прилазиле. А тек четири дана касније, потпоручник Петар Добрев дозволио је да буде сачуван. Покопан је кришом, ноћу, у Рибарском гробљу (*Изјава* Јованке, супруге покојног Младена Поповића, бившег свештеника из Рибарске Бање).

А видео сам оверену *Изјаву* и Алексије, старе 75 година, удове покојног Аврама Јовановића, бившег проте из Великог Шиљеговца о страдању свога мужа, рађену у истом месту 17. децембра 1918. године: „Страховито је мучен, па је молио да га не муче, него да је боље да га убију, али су га и даље мучили заједно са попом Петром Маринковићем из Трњана. После су их везали конопцима и са моста на Морави код Житковца баца-

ли у реку. Пре но што ће их бацити у реку, кажу да су им камење привезали за ноге како би се што пре удавили и потонули. Ја сам се распитивала пошто је одведен, шта је било са њим и од неких људи сам чула да је овако завршио свој живот, али нисам била сигурна. Зато сам молила једног бугарског доктора из 25. пука њиховог, који је једне ноћи свратио у моју кућу и преноћио, да ми каже, је ли убијен или није, како бих могла по обичају давати подушје и наше обреде вршити. Он ми је рекао да је од пристава Ивана Ангелова из Самокова, који је проту и убио, сазнао да је везан бачен у Мораву са моста у Житковцу. А пре него што ће убити мога доброга проту, Бугари су тражили да им призна, да ли је био 1912. године у Македонији, али нису могли ништа сазнати – то знам и на то ћу се заклети”. Постоји књига, коју је написао Сретен Динић (прозван је народним просветитељем – због часописа који је издавао под овим именом), *Поџидија њроџе Аврама О. Јовановића њароха великоџиљеџовачкоџ*, штампана у црквеној штампарији „Свети цар Константин”, у Нишу, године 1926. Он је забележио сведочанство свога рођака Милана Динића, земљорадника из Великог Шиљеговца, како је прота отишао у смрт: „Били смо затворени ноћу у једној штали у Прџиловици, те нисмо знали један за другог који смо. Тражећи место где да легнем, нагазим на једног човека, у коме, кад проговори, познадох проту по гласу. Скотурио се у једном углу, завио главу башликом и ћути. Кад му се јавих ко сам, он уздахну, направи ми место, те се спустих крај њега. Проговорисмо неколико речи и заћутасмо. Очекујући и даље своју судбину, зачусмо, у пола ноћи, да звекну реза на вратима и глас из мрака: „Аврам Јованов!’ Прво њега прозваше, па после још неке. Он се диже и рече: „Е, Милане, ово није добро што нас сад изводе у недоба. Свршено је! Узми овај крст и књиге моје и однеси их дому моме. Бог нека утеши све, па и моје... *Аманети вам остављам, да љубиџте своју веру и Срџство!* Збогом!’ И оде. Кад су нас пустили, ми смо после чули, шта је било са њим. Убијен је на најсвијепији начин на мосту и бачен у Мораву. Са њим је погубљен и свештеник грејачки Јован Антић.” (После рата, о његовој погибији Алија Мустафе Горановић из Великог Шиљеговца пред

комисијом, под заклетвом, је изјавио: „Четири стражара ухватила су попа Јову, оборили му главу на ограду од моста па је онда кундацима сву улупали направивши је као лепињу. Било је страшно и ужасно, јер је мозак летео на све стране.”) Сретен Динић, на крају вели: „Тело проте Аврама ни до данас није се могло пронаћи!”

Свештеномученици Јовановићи, Аврам и његов син Божидар, по породичном предању, пореклом су из исте куће у Поповом пољу у Херцеговини из које је и свети Василије Острошки Чудотворац.

Отац Божидар Јовановић убијен је крајем октобра 1944. године на Багдали. Гроб му се, као и његовом оцу, не зна. После погубљења, комунисти су одбили да предају породици његово тело да га сахрани. Партизани су чували, и дању и ноћу, страже крај хумки својих жртава. Пријатељи стрељане крушевачке породице Љутић покушали су да крадом, једне новембарске ноћи 1944. године, и поред комунистичких стража, откопају кафецију Драгослава и његове синове: Предрага, учитеља и Михајла, ученика. У првој хумци коју су откопали пронашли су оца Божидара. Препознали су га по карактеристичној свештеничкој крагни. Тада су наишли стражари и најурили их! Плакат са именима стрељаних Крушевљана појавио се у граду 7. новембра 1944. године – на њему се нашло и име свештеника Божидара Јовановића. Имовина му је конфискована као народном непријатељу, а лепа библиотека и архива наслеђена од оца, са свим фотографијама, спаљена је у центру Великог Шиљеговца пред породичном кућом. Данас је у дворишту свештеномученичке породице Јовановић у Великом Шиљеговцу смештена сеоска амбуланта.

3. Свештеник Јефрем Јеша Новаковић, парох крушевачки при цркви Светог Ђорђа (отац сценаристе Новака Новака и брат председника општине Крушевац мр Крсте Новаковића), убијен је на Багдали 1944. године.

Новак Новак(овић), гостујући једном на радију, сећао се свога родитеља: „Мој отац је био свештеник у Крушевцу. Сеп-

тембра 1941. године устаници су, међу којима Кесеровић са четницима, мобилисали сељаке из околних села, па кренули да ослободе Крушевац. Слабо наоружани, нису, наравно, успели у томе, али су изазвали Немце на одмазду. Одлучено буде да казну спроведу над Циганима и целу Циганску малу, са женама, децом и старцима, истерају из њихових кућа и сад се чека шта ће даље бити. Град блокиран, нигде живе душе на улицама. Руља Цигана улети у наше двориште. И шта мој отац уради? Обуче мантију, узме крст у једну руку, личну карту у другу и са подигнутим рукама крене средином улице предводећи Цигане. Немци, свуда по крововима са напереним оружјем, пропштају ову литију у центар града. Вероватно збуњени, јер је сцена просто невероватна. Филмска. Величанствена. Тако стигну у Среско начелство (данас зграда Скупштине општине Крушевац, п. п.), где отац нађе неког пријатеља, предратног полицајца (мало је то место, сви се знају), и он склони све Цигане у салу неког биоскопа који није радио, и ту их закључа! Немци добију наредбу да побију Цигане, међутим, не могу да их нађу! И тако су сви Цигани из Крушевца остали живи!”

Целати су Јеши, пред погубљење, стали да цепају мантију.
– Немојте! – завапио је мученик. – Са чим ћу пред Господа!

Његовој удовици и сирочићима (Новак је имао млађег брата) није предато тело да га сахране. Имовина им је одузета, а они протерани из града. Новаку је било забрањено и редовно школовање. Имао је петнаест година и бринуо о мајци и брату. Радио је у фабрици салама, као спроводник камиона...

Кад је постао успешан човек, одбио је да иде у Америку – није хтео да буде Новаковић Фиби. На Форбсовој листи *Сво најмоћнијих жена света*, она се и ове године нашла испред британске краљице. Ова милионерка, према писању *Вашингтон пост*а „једна је од најутицајнијих, али најмање видљивих лидера америчке војне индустрије”. Фиби је за ове новине изјавила:

– Мислим да је кључ успешног живота одлучност: неумољива одлучност. Никада, никада, не одустати!

Према сведочењу једног од доајена РТС, који је посетио најбољу америчку ТВ кућу – они имају седам сценариста који пишу текстове за њихову популарну серију, а кад им опадне гледаност, зову Холивуд да им пошаљу најбоље писце.

– Ми то немамо! – рекао им је Мића.

– Па како онда радите?

– Имамо Новака Новака!

– Једног човека?

– Једног!

– Кажите му да не питамо за цену!

– Ма, каква Америка! – био је изричит Јешин син, кад му је Миливоје Мића Марковић поменуо страну понуду.

Остао је да умре у Србији и пише о њеним надимцима!

У народу је упамћен по најдужој и најгледанијој домаћој серији у историји ТВ Београд – „Позориште у кући”!

4. Свештеник Животије Поповић (не знам да ли је неки род са мојим Поповићима из Врбнице), парох беловодски, погубљен је уз велико мучење на Багдали у ноћи 13/14. новембра 1944. године.

На Багдали данас ничу три цркве – на свештеномучилишту: прва тамо где паде Љубисав, друга на Божидаровом месту, трећа је Јефремова, а Животије удари темељ за манастирски конак који ће се овде зидати. А њихови парохијани својим костима засејаше порту, од преко два хектара, где сад изниклоше Српски манастири у минијатури (Студеница, Жича, Грачаница, Дечани, Пећка патријаршија...)! У почетку, после 5. октобра године 2000, беше овде засађен запис (храст лужњак)! Посадише га крушевачки отпораши!

Багдала је брдо изнад Крушевца. Мустафа хоџа-Калфа, познат и као Ђатип Челебија, турски географ, историчар и библиограф из XVII века, кад је стигао у Крушевац попео се овде и био одушевљен погледом који се пружа на град у подножију, и Мојсињску Свету Гору у даљини. Зато је у карту уписао овом месту назив *Багд-алах* (*дожански њојлед* или како стоји у једној гусларској песми *дожански изјлед*). На персијском, ова реч

значи *врѝи* или *виноѝрад*, а Турци су је преузели кад су покорили Персијанце.

+ + +

На Багдали су и били виногради, све до после рата. Прве жртве комунистичког терора пале су крај њих. Порташи знају човека који је, као дете, скривен међу чокотима, гледао прво погубљење. Био је Покров Пресвете Богородице, леп дан, није било кише, 14. октобар године 1944. Две девојке и момак враћали су се кући са сабора у Ђунису. Били су обучени у саборско одело – данас га зовемо народна ношња. Девојчице су имале плетенице. Људи под оружјем, са петокраком на капама, овде су чекали да Кесеровић, пошто је пободио Крушевац, одржи свој последњи говор у граду са зничким официри-ма: генерал-мајором Леонидом Михаиловичем Миљајевим и поручником Елсфор и Крамером.

Американац је био официр за везу при Кесеровићевом штабу. Он је после рата написао извештај својој војној команди како је ослобођен Крушевац. Немци су одбили да положе оружје пред Црвеном армијом. Совјетски официр је разматрао употребу свих расположивих ратних средстава за улазак у град. Американац се успротивио, јер би то значило страдање жена и деце, а варош би била сравњена са земљом. Предложио је да Кесеровићеви герилци, који су се нудили, први уђу у Крушевац и истерају Швабе. Тако је и било! Жртве су имали само Кесеровићеви саборци (17 мртвих и 23 рањена), а град је поштеђен. После су били ослободилачки говори на тераси хотела *Париз*, у центру града, код Споменика косовским јунацима, пред пуним тргом срећних људи (постоје фотографије свега, а Порташи кажу да је био снимљен и филм, па је загубљен у УДБ-ином архиву). Кад се село за сто да се руча, партизани су добили знак да уђу у варош и уз помоћ Црвеноармејаца разоружају четнике. Кесеровићу је пришао његов обавештајац и дошапнуо му шта се из потаје ради у граду под Багдалом. Устао је од стола, да оде до тоалета и побегао из хо-

тела. Поручник Крамер је стављен у затвор са заробљеним Немцима! Совјети су га ослободили, тек у Софији.

Разоружане борце Другог топличког устанка црвеноармејци су, углавном, спровели у Параћински логор. *Сјавај, сјавај мили сине, овако Србин за слободу њине*, писао је кћеркици из логора Вукадин Вуја Петровић из Петине. Имао је двадесет и пет година, гроб му се и данас не зна! У овом логору се губи сваки траг још једном песнику из Петине: Светолику Толи Милосављевићу. Имао је двадесет и три године. У току окупације у народу је певана његова песма: *Бежи Швабо, милу ли њи нану, ишаа њи ѡражиши на срѣском Балкану*. А Радомир Рака Михајловић, из истог села, имао је двадесет и једну годину, интерниран је из Параћина на Крим – претпоставља се да је тамо и умро.

Убијен је и Душан Миљковић, који је знао све Толине песме напамет и радо их певао. Рођен је у Петини 3. августа 1925. године, од оца Витомира и мајке Јеле. Није припадао ниједној војсци. Био је чобанин. Једна овца му се загубила. Упорно је тражио по Јастрепцу, па наишао на партизана. Ислеђиван, свирепо мучен, издахнуо је крај Цркве Огњене Марије на месту званом Лесковица. Према сведочењу воденичара Тиодора Обрадовића и поткивача Светолика Василијевића (све су сазнали од родбине која је облачила покојника пред сахрану), чупани су му нокти, сечене уши, засецана кожа по бутинама, кастриран је... Сахрањен је на петинском гробљу.

Истог дана, на Покров Пресвете Богородице, ослобођен је и Ниш. Имам књигу *Нишки инцидент*, која подробно говори о свему. Два дана касније, рањена су четири партизана, а један бугарски војник је погинуо због пљачкања градске имовине! Споменик краљу Александру је порушен! Организована је велика прослава Октобарске револуције. „Наједанпут амерички авиони нашли су се изнад нас и почели да митраљирају”, рекао је о овом догађају, у сред Ниша, један од учесника. „Настала је таква паника да то нико није могао да заустави! Зачас се трг испразнио!” А нападнута је и дуга колона једног корпуса Црвене армије код Чамурлије и Катуне. Узалудно је било махање војника црвеним заставама и белим пешкирима! Тридесет аме-

ричких авиона, из 95. ловачког ескадрона са седиштем у Фођи, послало је у смрт генерала Котова (имао је четрдесет две године), и његове војнике! Стаљин је хитно проследио писмо заповеднику савезничких ваздухопловних снага на Медитерану: „Ја сам се спремао да честитам америчком председнику нови избор, а Ви сте нам честитали двадесет седми рођендан Великог октобра тако што сте нам убили тридесет четири војника, тридесет девет ранили и уништили двадесет камиона”. Американци су се правдали да је то била грешка! Више од пола века касније, писмо потпредседника Скупштине ОЕБС-а, Вили Вимера, немачком канцелару Герхарду Шредеру, није никаква грешка: „Рат против Савезне Републике Југославије вођен је да би се исправила погрешна одлука генерала Ајзенхауера из доба Другог светског рата. Због тога се из стратешких разлога тамо морају стационаирати амерички војници, те да се тако надокнади оно што је пропуштено године 1945.” А Руски хуманитарни центар у Нишу, пре седам година, ударио је камен темељац за споменик погинулим војницима из *Нишкој инциденту* – на истом месту где је пре захлађена односа Стаљин-Тито и био (тела Црвеноармејаца су ексхумирана одатле и измештена у Јагодину)!

+ + +

Партизани су на Багдали, крај винограда, све се лепо чуло испод гице, питали децу:

– Куда, тако упарађени?

– Кући.

– Одакле идете?

– Са сабора.

– Где сте још успут свраћали?

– Слушали говоре! – рекао је младић.

– Да нисте и Кесеровића слушали?

– Јесмо!

– А што њега?

– Зато што је ослободио Крушевац! – младић није умео да ћути.

– Е, сад ћемо ти ми показати, да упамтиш за сва времена, ко су ослободиоци!

Пришли су му, а девојке га нису дале – држале су га под руке.

– Море, мајку вам вашу, ону издајничку, четничку! – по-двикнуо је Маџа, репетирао оружје и стрељао их на лицу места.

Видео сам ове девојке са кикама и младића у народној ношњи на иконостасу храма на Багдали!

5. Игуман Игњатије, старешина Манастира Лепенца, убијен је с краја јесени 1944. године у селу Ђерекаре (топоним турског порекла, а означава црну рупу). Према сведочењу свештеника, убио га је неки Максимовић из Лајковаца.

6. Свештеник Душан Поповић (и он би нам могао бити рођак), парох велуђки, убијен је на Светог Николу, 19. децембра, 1944. године у Пакашници. Целати су га натерали да чита опело пред погубљење, а затим га свирепо мучили. Његова имовина је узапћена, а попадија и кћерка остављене без игде ичега.

Знаш ли селе да се расијајемо, певао је један сужањ Пећком улицом, кад су стражарно спроводили оца Душана, крај гробља, на мучилиште. Био је то Никола Михајловић. Сестра му је живела у тој улици! А имао је школован и леп глас. Пред рат је био учитељ у селу преко Мораве, и водио црквени хор. Његови су преци, у старо доба, били кнезови. Отац му је држао прву еснафску школу у Србији, а мајка била прва жена учитељ код нас. Имали су десеторо деце. Шесторо су били професори, један син био је судија, завршили факултете, а троје деце више школе. Отац је тражио да свако дете изучи и неки занат. Тако је Боривоје Михајловић (предавао немачки и латински у Гимназији, основао Крушевачко позориште и био учитељ: Миодрага Петровића Чкаље, Ђузе Стојиљковића, Ташка Начића, Михајла Паскаљевића, Раде Савић...) постао кувар.

Порташи су ми показали Николино последње писмо из подрума куће, крај Гимназије, где је био утамничен. Ова кућа још стоји на своме месту, отмена и витка, са мансардом у коси

на крову. Њено приземље има високе прозоре над подрумом са отворима крај тротоара који гледају на улицу кроз металне решетке као пушкарнице!

„16. X 1944, Драга Нато и дечице, Не знам шта да вам пишем, и чиме да вас обрадујем... Ја ти овиме много чиним нажао. Али те молим опрости ми. Децу љуби и моли да опросте оцу. Натраг не могу, а напред идем са надом у Бога!

Веран ћу бити и даље теби и својој дечици. Ти ме најбоље познајеш. Продужи и даље да ме разумеш...”

7. Јеромонах Севастијан, сабрат Манастира Свети Роман, одведен је 10. новембра 1944. године у крушевачку ОЗНУ и више се никада никоме није јавио.

8. Крајем 1944. године, комунисти су убили у једном дану, у порти Манастира Свети Роман, осамнаест богословаца и студената Богословског факултета.

9. Свештеник Риста Антоновић, парох мачковачки, убијен је новембра 1945. године. Комунисти су га извели из куће и на очиглед породице погубили недалеко од црквене порте. На Ристином опелу, његов брат држао је говор – због кога је после неколико дана избачен из воза да погине!

10. Отац Митрофан, старешина Манастира Наупаре, родом из села Житковца, убијен је почетком марта 1946. године. А манастиру (први пут се помиње у једној повељи седам година пре Косовског боја, а обновио га је архимандрит светоромански Сава Петровић), су отети забрани – највећи шумски метох у Србији, од преко хиљаду и петсто хектара.

11. Јеромонах Ксенофонт (Врацјаков) из Манастира Наупаре (Рус, који се после Октобарске револуције нашао у Србији), ухапшен је 1946. године и утамничен у Крушевцу. Најсвирепије је злостављан, а онда пуштен из затвора – са великим ранама по телу. Издахнуо је у трећи дан по изласку из апсане.

12. У селу Горњем Адровцу служио је свештеник Божидар Димитријевић. Он је усмрћен 1947. године на мистериозан начин и његово убиство никада није расветљено.

Шест деценија касније, у Горњем Адровцу била је права драма. Један човек, на самрти, никако није могао да испусти душу. На крају су позвали свештеника да га исповеди. Тако се сазнало ко је, у младости, као комуниста, по задатку партије, убио оца Божидара Димитријевића.

13. Свештеник Стојан Цветковић, од оца Чедомира и мајке Драге, рођен је 1915. године у селу Бајчинци код Прокупља. Био је парох дворански. По налогу Комунистичке партије, убијен је док је светио водицу за Велику Госпојину, 24. августа 1948. године, у атару села Ловци. Пола века касније, сељаци су му подигли споменик у дворанској порти. Видео сам да на њему пише: „Не бојте се оних који убијају тело, а душу не могу убити; него се бојте онога који може и душу и тело погубити у паклу (Мт. 10, 28).”

14. Методије Петров, парох дубачки, изведен је са женом и три сина на погубљење у Дрењачки поток (на путу Душци – Лепенац). Два сина су успела да побегну са губилишта: Тодор (рањен у бекству) и Милош. Хранислав, трећи син, остао је мртав крај оца и мајке. Сељаци су их сахранили у Дрењачком потоку, кад су целати отишли да пљачкају попову кућу. Попадија је била добра ткаља и везиља, па се и данас могу наћи њени ручни радови у кућама злочинаца (потомцима их оставише у наслеђе, углавном, за девојачку спрему)!

Тодор је био дете. Онако рањен, успео је пред потером да се домогне кумовске куће. Овде је превијен, нахрањен, утопљен (био је хладан дан) и стављен у кревет. Чим је заспао, кумови су га пријавили комунистима. Пао је мрак, кад су они дошли по њега. Пробудили су га и батинајући извели на Милановицко брдо. Дувао је јак ветар. На овом обрешку са гробљем и лети пирка. Дечак је силован пре него што је издахнуо! Остављен је мртав да лежи на ледини! Према сведочењу свеште-

ника који је наследио његовог оца на парохији, овде су га растргли гладни пси и дивљач! Три деценије касније, у исти дан, на овом месту сахрањена је Милица Костић (види, Ж. *Николић*)!

Монахиња Ксенија из Манастира Свете Богородице у Мрзеници, Мојсињска Света Гора, осуђена је на петогодишњу робију.

Четири године затвора добили су свештеници: Драгомир Никетић из Крушевца и Драгослав Вељковић из Макрешана.

Вероучитељ крушевачке Гимназије, Павле Пудло, послат је на принудни рад у Борски рудник под оптужбом да је *окуљао реакционарну омладину*. У књизи *Крушевачка гимназија 1865-1995*, нашао сам како се овај *кваришељ младежи* држао у доба окупације. Министарство просвете је својим расписом тражило од школе да се изврши „провера националне исправности ученика”, подразумевало се оних који су нагињали комунизму. Наставнички савет у Гимназији је заседао 16. фебруара 1942.

„Пошто је директор прочитао распис отворила се дискусија. Господин Павле Пудло пита г. директора, да ли се овај распис односи на све школе или само на Гимназију крушевачку? На објашњење г. директора да се тај распис односи на све школе, он примећује немогућност поступка по том распису и тражи објашњење, како и на који начин да се поступи у овом случају. Он је мишљења да дела ученика треба судити, али се пита како је могуће дати суд о ученицима када немамо никакав оптужни материјал. Психолошки аргумент не можемо да употребимо. Не можемо да пратимо њихов духовни развој нити њихово држање и кретање и могло би се десити да се донесе погрешан суд и да се огрешимо о савест!”

Порташи су ми дали неке његове радове објављене у часописима:

1. Мишљење Владимира Соловјова о догматском развијку цркве са примедбама на њега, у Хришћански живот (уредник отац Јустин Поповић), Сремски Карловци, 1927, година 6, број 1, стр. 39-47.

2. *Дух савременој човека и његово постојање духовне културе*, у *Преглед цркве епархије нишке*, Ниш, 1933, година 14, број 11-12, стр. 252-259; 1941, број 1-2, стр. 35-48. Рат је прекинуо излазак наставка!

3. *Етичко просвећивање*, у *Просветни покрет*, Крушевац, 1931, година 1, број 3, стр. 33-34.

4. *Још једна трозна ојмена или његови у решању данашње кризе*, у *Просветни покрет*, Крушевац, 1931, година 1, број 7, стр. 100-102.

5. *У хаос или из хаоса* (Поглед у питању савремених криза), у *Просветни покрет*, Крушевац, 1931, година 1, број 6, стр. 88-90.

А крушевачко Коло српских сестара организовало је његова предавања у добротворне сврхе. Једно од њих: *О великом руском и словенском књижевнику Досјојевском*, држано је 3. марта 1931. у хотелу *Париз*.

Упознао сам ауторку рада *Четири предавања професора јосјодина Павла Пудла*, објављеног у *Расинским аналима* (Крушевац, 2004, година 2, број 2, стр. 85-87).

Намеравам да прикупим све радове овог даровитог човека. А колико је био и визионар, показује његова мисао од пре деведесет година:

„Са заразним и отровним клицама и инспирацијама за револуцију треба свршити. Треба успоставити поверење и сагласност међу народима који су постављени између чекића уског националног шовинизма и наковња крвавог интернационализма. Треба дати сваком право да живи, а онда може настати не *Унија*, већ *Федерација народа Европе*. Онда ће се и за беспослене пролетере наћи посла кад буде Европа пошла на Исток, пре него што Исток пође на Запад” (*У хаос или из хаоса...*)!

+ + +

Успео сам да дођем до три документа из Архива Србије и Југославије. Планирам да изнајмим стан у Београду, чим стигнем, и видим шта све чувају у овим архивима.

Владика нишки, др Јован, известио је Свети синод и Комисију за верске послове шта се чини у његовој епархији. Синодалци су све проследили државним органима. Ево, та три писана споменика из историје Српске православне цркве, да се не забораве:

Аудиција за гечији црквени хор

„Његово Преосвештенство Епископ нишки Господин Јован, својим актом од 26/13. марта 1946. године, доставио је Светом Архијерејском Синоду следећи извештај Архијерејског намесника у Крушевцу:

„Као што Вам је познато, црква је имала намеру, ради вељеџија, да образује црквени хор. Због тога је хтела да окупимладину школску и ваншколску, која би драговољно из чисте љубави према цркви и црквеном појању певала у том хору.

Заказан је састанак омладине у црквеној канцеларији за 19. март 1946. године у 16 сати, да би се одабрали гласови и видео број певача. Око 17 сати у канцеларију је упала Градска милиција са упереним револверима и сву децу (око десеторо) са Драгомиром Никетићем, свештеником, Богосавом Цимбаљевићем и Миладином Обрадовићем, вероучитељима, отерала у затвор.

Ишао сам са свештеником Боровојем Лапчевићем, на дан 20. марта т. г., код Јавног тужиоца и протествовао на поступак милиције. Одговорио ми је, да је то ваљда што скуп није био пријављен. Молио сам да се саслушање изврши што пре, јер ничега скривеног, прљавог или антидржавног у овом делу није било. Обећао ми је да ће чим добије предмет саслушати све. На дан 20. марта саслушани су Голуб Цимбаљевић и Миладин Обрадовић и пуштени на дан 21. марта. Поново сам ишао код Јавног тужиоца и ургирао да се саслушање осталих ухапшених што хитније изврши. Као последица тога пуштене су четири девојчице после саслушања, док су остали задржани у притвору.

Ваше преосвештенство, сви ми можемо нехотице да пре-видимо неку законску форму, као што је у овом случају учињено, али сматрамо да то није кривица која би оправдала овакав поступак милиције и хапшење невине дечице и свештеника. Сматрам Преосвећени, да се хтело осујећење образовања црквеног хора у заметку јер никаква позадинска улога ни код нас ни код деце није постојала.

Шаљући Вам овај извештај, молим Вас, Преосвећени владико, да код меродавних у Београду предузмете потребне кораке, да се невина дечица пуне из затвора, а ако је потребно да неко понесе жртву, поднеће је колективно сви свештеници Цркве Светог Ђорђа са дубоким убеђењем да је подносимо невино, мирне душе и чисте савести за добробит Српске православне цркве”.

(Писмо Светиој архијерејској синода Комисији за верске послове, број 818/зап. 57 од 27/14. марта 1946, у Архив Србије).

Руска црква у Адровцу

„У селу Горњем Адровцу, Среза алексиначког, налази се врло лепа црква подигнута у спомен руског пуковника Рајевског, који је погинуо као добровољац у борби за ослобођење ових крајева од Турака 1877. године, па је његова породица из Русије подигла на овом месту цркву која је увек била сведок његове погибије.

До цркве се налази гроб нашег познатог просветног радника проте Стевана Веселиновића, бившег ректора Богословије и првог декана Богословског факултета у Београду.

У црквеној порти, породица Рајевског подигла је и једну солидно озидану зграду за црквене потребе и стан пароха. Иначе, црква има пространу порту засађену благородним воћем, те је овај храм примерном чистотом, уређењем дворишта и црквених зграда служио за пример у целој овој крају.

По свршетку последњег Светског рата и ослобођења наше земље од немачког окупатора 1944. године, месне народне

власти у селу Горњем Адровцу самовласно су заузеле црквени дом и црквену порту и на тај начин постале су потпуни господари не само црквене имовине, дома и црквене порте, већ и саме цркве, те је у погледу црквеног живота створен потпуни хаос при овој знаменитој задужбини. У дому се и данас налазе канцеларије Месног народног одбора, а усељена је и Сељачка радна задруга.

С обзиром на овакво стање, свештенику је био онемогућен приступ цркви и последњи свештеник на овој парохији Божидар Димитријевић морао је да станује у приватној кући, где је 1947. године на мистериозан начин погинуо и до данас његово убиство није расветљено. После његове погибије, парохија горњоадровачка предата је на опслуживање суседним свештеницима Првом и Другом житковачком, али они имајући у виду стање при овој задужбини нису могли да долазе у цркву ради службе Божје и тако је ова величанствена црква сасвим запуштена.

Поводом оваквог стања епархијске власти су одредиле комисију, која је на дан 5. децембра 1949. године извршила увиђај на лицу места и поднела епархијским властима свој извештај. Из извештаја се види, између осталог, да је црква отворена и да тамо улазе лица која скрнавe све што за религиозне људе представља светињу. Комисија је дознала да су неодговорна лица, чак приредила и прославу Првог маја у цркви, при том се у храму пушило и облачиле одежде (о чему сведочи чињеница да су одежде поцепане и упропашћене).

Овакво самовлашће, неред и непоштовање народних светиња није у интересу државних и народних власти, па и целога нашега народа, те је ради угледа самих власти и међусобне слоге у нашем народу потребно да се оваквом хаотичном стању једном учини крај и исто нормализује по постојећим законским прописима. Због тога се умољавате за дејство, да се овој знаменитој задужбини од стране народних власти обрати већа пажња, да Месни народни одбор и Сељачка радна задруга ослободе црквену имовину, црквени дом и порту коју су самовласно заузеле и цркву и њену имовину респектују и ставе надлежној црквеној управи на располагање и да се убудуће у

црквене послове не мешају и свештеника у вршењу његових дужности не ометају”.

(*Писмо Епархијској ујравној одбора Епархије нишке* Комисији за верске послове, број 100 – Г/1, 30. јануар 1950, у Архив Србије).

Славска водица

„Његово Преосвештенство Епископ нишки Господин Јован, актом број 357/1952. године доставља извештај Архиепископског намесника у Крушевцу, број 48/1952, који гласи:

„На дан 17. децембра 1952. године позват сам од стране Ратка Милачића, радника који станује у Радничкој колонији „14. октобар” у Крушевцу, ради освећења славске водице за Светог Николу.

Пред зградом где станује овај радник сачекала ме је Милосија Петковић, која станује у истој згради, речима:

– Где ћеш ти попе? Ово је мој улаз и ти не смеш да уђеш у зграду!

Ратко, који је са мношвом ишао, одговорио је да је улаз заједнички и ја сам позвао свештеника у свој стан. Милосија је и даље стајала на улазу зграде, то јест на улазним вратима. Ратко је Милосију одстранио и ја сам ушао у зграду. Милосија ме је ухватила за рукав од капута и повикала, на што сам се ја истргао и пошао у стан Ратков. Милосија је потрчала за мношвом, дохватила нанулу која је била пред вратима с намером да ме удари. Раткова жена Милева, која је била у ходнику зграде, ухватила је Милосију и осујетила је у њеној намери, у том је притрчао и њен муж Ратко и отели су јој нанулу.

По овом случају саслушаван је у УДБ-и Ратко, његова жена Милева и други станари зграде, а такође сам саслушаван и ја, и ова саслушања (без мог саслушања) достављена су Среском суду у Крушевцу. Одређено је рочиште за 13. фебруар 1953. године и осуђен сам на десет месеци затвора, као и да платим нешто око три хиљаде динара. Радник Ратко, који ме је позвао да му осветим водицу, кажњен је са четири месеца затвора, а његова

жена Милева са два месеца. На суду је саслушана и Милосија Петковић, која је истакла да сам је ја ударио ташном по носу, док сведок кога она наводи сведочи да сам је ударио по глави, а у лекарском налазу стоји да на носу нема никаквих озледа. На супрот томе, сведочили су Ратко Милачић, његова жена Милева, Предраг Ђорђевић, његова жена Милица и Јања Настић, сви из Радничке колоније, станари зграде где се десио описани случај, да ја нисам поменути Милосију ни руком дохватио, већ да је она мени забрањивала улаз у зграду ради обављања верског обреда, ухватила ме за капут и вукла, као и да је покушала да ме удари нанулом.

Преко свега тога и оваквог доказа, суд је више поклонио вере Милосији и њеном сведоку, иако су неистину говорили па чак шта више и у исказима се нису слагали и одмерио свима напред наведене казе.

Обавештавајући Вас о предњем ради знања, а у вези са поднетим примедбама на пројекат Закона о правном положају верских заједница Светом архијерејском синоду, част ми је умолити Вас и за потребну интервенцију по овом случају”.

(*Писмо Светиој архијерејској синода* Комисији за верска питања, број 831/зап. 230, 21. март 1953, у Архив Југославије).

МАРТИРСКИ АЗБУЧНИК

Аврам Јовановић, прота
Богосав Цимбаљевић, вероучитељ
Божидар Димитријевић, парох горњоадровачки
Божидар Јовановић, парох великошиљеговачки
Вукадин Вуја Петровић, земљорадник
Драгомир Никетић, архијерејски намесник крушевачки
Драгослав Вељковић, парох макрешански
Драгослав Љутић, кафеџија
Драгутин Кесеровић, вожд Другог топличког устанка
Дунда, браћа, предратни власници ХИ „Жупа”
Душан Поповић, парох велуђки
Животије Поповић, парох беловодски
Игњатије, игуман манастира Лепенац
Јефрем Јеша Новаковић, парох крушевачки
Јован Антић, парох грејачки

Јован др Илић, епископ нишки; морао је беспомоћно све да гледа и бележи о страдању епархије, а наследио је у Нишу, 1933. године, првог српског митрополита загребачког Доситеја Васића – умро од последица усташког мучења (проглашен за свеца).

Крста мр Новаковић, председник општине Крушевац
Ксенија, монахиња Мојсињске Свете Горе
Ксенофонт Врацјаков, јеромонах наупарски

Лазар Живадиновић, протођакон, загребачки исповедник (рођен у Пакашници – под Багдалом); мучен од усташа заједно са митрополитом Доситејем (који га је и повео са собом из Ниша у Загреб, 1933).

Љубисав Ђулаковић, парох милутовачки
Методије Петров, парох дубачки
Миладин Обрадовић, вероучитељ

Милева Милачић, домаћица
Милош Петров, ученик
Митрофан, игуман манастира Наупаре
Михајло Љутић, ученик
Ната Михајловић, учитељица
Никола Михајловић, учитељ

Николај Рајевски, пуковник, добровољац у Српско-турском рату, погинуо у Горњем Адровцу; породица је на том месту подигла цркву и конак, које су комунисти оскрнавили.

Новак Новак, сценариста
Осамнаест богословаца, светороманских
Павле Пудло, вероучитељ
Предраг Љутић, учитељ
Радомир Рака Михајловић, земљорадник
Ратко Милачић, радник
Риста Антоновић, парох мачковачки
Светислав Ђулаковић, студент
Светолик Тола Милосављевић, народни песник
Севастијан, јеромонах светоромански

Стева Веселиновић, прота; умро са непуних педесет година старости у бежанији пред Аустроугарима 1915. године и сахрањен у порти Руске цркве у Горњем Адровцу. Због обесвећивања ове светиње и његовог гробног места, пренет је у родно село и положен у раку крај брата – Јанка Веселиновића (писца *Хајдук Сџанка*). На споменику му пише: „Прота Стеван Веселиновић (1866–1915), ректор Богословије Светог Саве, пренели га из Адровца у Глоговац, 10. јула 1956. године, захвални ученици”.

Стојан Цветковић, парох дворански
Тодор Петров, ученик
Хранислав Петров, ученик

Ако неко зна имена две девојке и младића (првих багдалских жртава), или било које ново име за *Мученикослов*, молим да ми пише на адресу: Џони (овде ме сви тако зову) Попов, 37233 Велика Врбница.

ДВОЈНИК

Планирам да прикупим, као Вук Караџић што је по народу радио, и имена свештеника-страдалника из Великог рата. Има их пуно!

Јуче ми у кућу дође мени непознати Жупљанин, старији човек (имао је штап у руци).

– Све сам чуо шта радиш! – рече – е, знао сам да ћете се ви Поповићи вратити кад-тад! – подигао је штап – ово сам чувао за вас! Носио га је капетан Веса, први градоначелник Крушевца по ослобођењу од Турака!

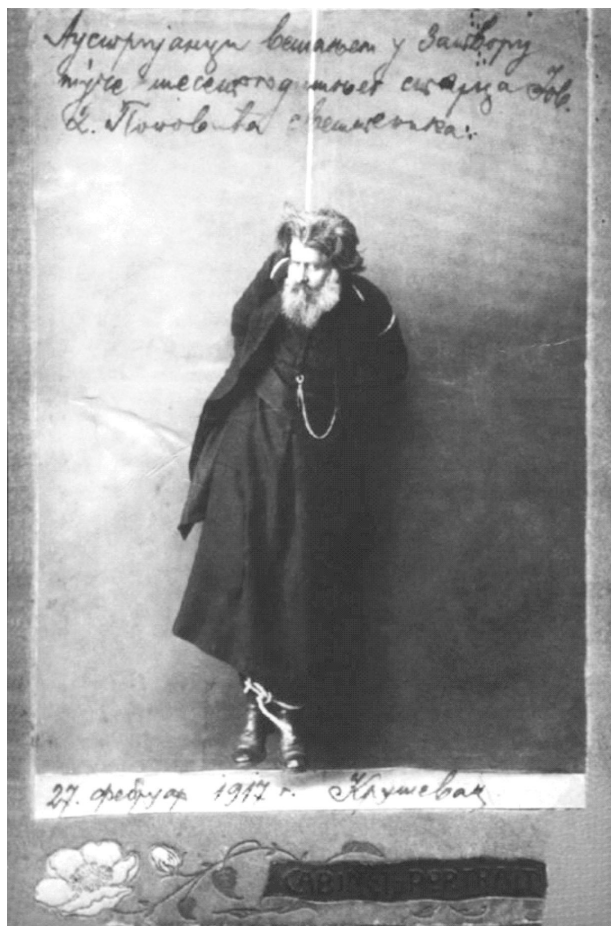
Поклонио ми је и једну фотографију из Великог рата. Овде је објављујем како би се умножила и сачувала од заборава, као и сви ови надимци и имена из књиге!

На њој се види прота Јован Поповић. Он је био родом из Александровца из свештеничке куће, коју су често мешали са нашом врбничком. У доба Тимочке дуне, чак је и смртна казна изречена од Преког суда могла грешком да сустигне свештеника из Александровца Алексу Поповића, пароха другог врбничког, а тицала се Алексе Поповића, мога наврдеде! И један и други имали су исто и средње слово – Ј. Првом се отац звао Јован, а другом Јосиф. Зато су се њих двојица касније потписивали Алекса Ј. Поповић, млађи и старији.

Прота са фотографије, потомак нашег двојника, написао је посвету на њеној полеђини која све говори! А ко жели да сазна више о њему, нек' отвори некролог (у *Веснику, недељном црквеном листу*, који је излазио у Београду, за годину 1923, број 16, стр. 4), *Јован Д. Поповић (1858-1923) свештеник макешиански*. Сахрањен је на Старом крушевачком гробљу.

На фотографији је записао: „Аустријанци вешањем у затвору муче шездесетогодишњег старца Јов. Д. Поповића, свештеника.” А на њеној полеђини он је оставио посвету: „Мо-

јој деци: Сави и Види и унуцима: Срби, Воји и Крсти, за успомену, на оне тешке дане 27. и 28. фебр. 1917. г. кад су ме „културни” Аустријанци мучили у затвору, изнуђавајући признање за прикривање оружја и организацију комита, а за тим оптужили преком војном суду њиховом у Крушевцу, а затим интернирали у Атах на Дунаву – Горња Аустрија, фебруар 1920. г, Крушевац, од оца и деде Јов. Д. Поповића, свештеника.”

Прота Јован Поповић, Крушевац, 27. фебруар 1917. године

ЧОВЕК БЕЗ ЈЕЗИКА

— А ево ти, сине — каза старац са капетановим штапом — и ова књига!

Читам је и не могу да верујем, шта смо све ми преживели. Настала је после Великог рата. Штампана је у Првој параћинској штампарији код „Хаџи Лазе”, године 1922. Писана је у Ћићевцу (у подножју Мојсињске Свете Горе). Аутор се потписао: Панта Константиновић човек без језика.

Ево, њеног првог дела:

„Мој отац Коста Константиновић, трговачки посредник, са женом и четворо деце, од којих сам ја био најстарији, живео је пре почетка Европског рата у Цариграду, али кад је и Турска ушла у рат на страни наших непријатеља, саопштише му једнога дана да ће као Србин са целом породицом бити до краја рата интерниран у Малу Азију.

На молбу оца и посредовањем неких пријатеља, интернирање у Азију би напослетку замењено повратком у Србију и тако се ми сви, на три месеца пред катастрофу 1915. године, настанисмо у Скопљу.

У то време и Бугарска нападе Србију, те ја желећи да послужим отаџбини, чија се катастрофа предвиђала, ступим као добровољни болничар у једну од скопских болница, која је била под управом и надзором доктора Греја.

Већ у првом одступању наше војске са источне границе, упуте ме као болничара у Куманово да онде радим на првој помоћи, која се имала указивати рањеницима. Ту дужност отпављао сам с пуно пожртвовања и не слутећи каква тек судба чека мене, моје старе родитеље, брата и сестрице.

Кад су Бугари пришли вароши и кад су власти наредиле евакуацију вароши, ја се вратих у Скопље које такође беше у опасности и спремно да се евакуише. Није више било сумње да ће црни облаци донети непогоду и све је стрепило и зебњом очекивало излив те непогоде; једино су још достојанствено и с вером у пуну победу корачали они, који су били позвани да под заставом пронесу славу српског имена, а оружјем заштите слободу коју нам је татарски лаф са црно-жутим орлом хтео да уништи.

Доктор Греј нареди евакуацију болнице за Велес и даље по потреби ка грчкој граници. Још истог дана кренусмо, али већ у Велесу саопштише нам, да су Бугари пресекли оступницу код Кавадара и да се железницом даље не може ићи. Морали смо се вратити натраг у Скопље које је још било у нашим рукама, али коме су Бугари запретили већ са три стране, те смо и ми морали одмах за Феризовић. Ту уз мене били су и моји родитељи, мој брат и обе сестре испод шеснаест година, који као и ја нису хтели постати робље највећег душманина имена српског, необузданих и крволочних Бугара. Следећи српској војсци, кретала се поворка многобројних избеглица, журећи да избегне опасност. Ипак се у Феризовићу задржасмо три дана, а затим продужисмо пут за Призрен, али су нас бугарска одељења у стопу пратила, те се у Призрену не смедосмо задржавати већ продужисмо даље и задржасмо се у пољу на два-три сата више вароши. Ту нам Арнаути и бугарска артиљерија, која нас је сад стала тући, препречише даље одступање. Нисмо знали шта да радимо. Утом стигоше и извидничке патроле бугарске. Сад смо били потпуно изгубљени. На глас трубе ми сви крпама означисмо предају. Коњаници на челу са официром приђоше и са исуканим сабљама стадоше тући. Наступи паника, врисак, запевка. Неки почеше бежати, али их коњаници вратише и опколише. Сад се није имало где.

Мој отац са мајком, братом Миланом и сестрама, био је на челу избегличке поворке, а нешто даље од њих стајао сам ја са женом која је била у благословеном стању.

– Одакле си ти, бре? – упита један мог оца.

– Са Косова – одговори мој отац у страху.

– Што бегаш, кад је Косово сад бугарско?

– Страх ме од Арнаута – одговори отац, дојећи се да каже да бежи од Бугара.

– Шта си ти?

– Србин – рече мој отац.

Чувши ту последњу реч, бугарски официр који је све ово с пажњом слушао, узвикну:

– Што чекате, што га не тепате?!

На ове речи два војника брзо приђоше, ухватише мога оца, изведоше десетак-петнаест корака у страну и све га сабљом исекоше, за њим дохватише и млађег ми брата Милана, па и њега убише. За то време ужасан страх завладао беше међу избеглицама, међу којима поред људи беху још и жене и деца. Моје две сестре девојчице још су непрестано кукале и нарицале за оцем и братом, али ужасни и страшни зверови дохватише и њих две и поведоше у страну. Ја се изгубих. У тренутку се реших да сестре спасем по цену свога живота, и потрчах. Моја жена преплашена и у страху, и ако је била бремена, пође за мном. Почех молити, богорадити, преклињати да ми сестре поштеде срамоте и оставе у животу. Молио сам официра, молио војнике, али уместо сваког одговора добих неколико удараца кундаком. Ја падох, а моје сестре мало даље на очиглед свих буду прво *силоване*, па затим поубијане.

Овај гнусни злочин поново ме је освестио и ја устадох иако сам од силних удараца осећао јаке болове. Мислио сам да ћу крвнике још моћи умолити и изазвати осећај сажаљења и милости према невиним бар створењима. Али узалуд. Злочин је био потпун. Моје сестре као и отац и брат биле су мртве. Поново клонух и осетих да ме две снажне руке подигоше. Отворих очи и према себи угледах два војника, од којих један држаше у руци крвави дворезни нож. Моја жена била је крај мене, преклињала и молила, али је ипак и моја смрт била извесна. Само да ме не муче. У том тренутку једна ме снажна рука шчепа за гушу, отворише ми уста, ухватише и извукоше језик, превукоше оштрим дворесцем преко њега, *мој језик био је одсечен*.

Ја сам пао. Ништа више нисам видео ни осећао, а силна крв бљувала је из мојих уста. За то време и моја жена, која је би-

ла крај мене, добила је неколико убода ножем у груди и у трбух и онесвешћена лежала је крај мене. По подне тога дана када смо се освестили, ни Бугара, ни избеглица није више било, само су дивљи Арнаути претресали и свлачили пале жртве, међу којима је поред људи и жена било и деце.

Сутрадан прође туда један Турчин јашући на коњу, па чим примети да смо ја и жена још живи, сиђе с коња, приђе нам па видевши нас у онако страшном стању узвикну: „Алах! Алах!” и не чекајући ни часа насече у оближњем шумарку грања, покри нас с њиме, узјаха затим коња па продужи пут.

Два дана по овоме лежали смо, а нигде живе душе да наиђе. Подићи се нисмо могли, а болови су били све већи. Стање је било страховито. Тек трећег дана наиђе једна немачка патрола и стаде посматрати лешеве редом док се не приближи мени и жени, па кад видеше да смо још живи, двојица од њих вратише се натраг и после краћег времена стигоше болничари са носилима, а са њима неколико немачких официра који почеше фотографисати лешеве, мене и жену. По овоме официри наредише да се лешеве сахране и мету крстаче, а мене и жену изнесе на носилима ван тога места, опраше нас од крви, превише и пренеше у Пећску болницу, а одатле после неколико дана у Митровицу где смо смештени у тамошњу болницу.

На пет-шест дана по доласку у Митровицу моја жена осети порођај. Због изнемоглости и још не залечених рана лекари су предвиђали да ће порођај бити врло тежак, те су да би спасили жену саветовали операцију, што ја нисам дозволио. Муке су биле велике и моја жена растројена побегне из болнице и покуша да се удави у реци, но примећена од стражара благовремено буде спречена. Како се то све брзо разнело по вароши, дође сутра дан у болницу избеглица г-ђа Божићка бабица из Београда, и уз њену негу и припомоћ роди здраво мушко дете.

После краћег времена пренесу нас из Митровице преко Рашке у Краљево и сместе нас у кућу Стевана Матовића, доброг и предусретљивог човека који нас је пазио као своју децу. Многи од грађана долазили су да нас виде и увере се у страшан злочин извршен над нама.

Из Краљева та два болничара пратиоца спроведу нас за Београд и одведу код Гувернера који је врло добро говорио наш језик. Чим нас је Гувернер видео наредио је да се дозволе лекар који нас је прегледао, а затим рекао: „Овакво варварство могу да учине само Бугари”, а да је за Немце срамота што имају Бугаре за савезнике. Сви чиновници Гувернмана долазили су да нас виде и увере се у свирепост некултурних Бугара, а за тим Гувернер дао петсто круна и наредио те смо фотографисани.

У Београду смо се задржали два дана, па смо спроведени у бечку болницу, у којој смо лечени око шест месеци. По изласку из болнице из Беча су нас упутили у Пешту, где смо остали месец дана и били смо потпуно слободни и без надзора. У Пешти смо се издржавали поред редовног и од помоћи коју сам добијао у неколико пута из Америчког и Грчког посланства.

Како ми је живот у Мађарској био досадан, то сам неколико пута молио Америчко посланство да ми се изда пасош за Француску, што ми се није могло учинити, али ми је дат пасош за Румунију која је још била у пријатељским односима са Аустро-Угарском и ја са женом и дететом кренем у Румунију, но власти у Оршави не допусте нам прелаз преко границе и врате нас у Темишвар, где смо остали месец и по дана.

Објава рата Румуније Аустро-Угарској затекла нас је у Темишвару. Због наступања румунске војске наредише евакуацију те вароши, што ми поможе да пређем са женом и дететом Румунима, који нас спроведу у Турну, а одатле у Крајову. У Крајови нас узеше Румуни на испит и иследник – чиновник Србин Пера Перовић, родом из Требиња, даде нам дозволу да се можемо слободно кретати по вароши. У Крајови има доста Срба. Сви они били су врло пријатни и предусретљиви људи. Помагали су нас, те су нам олакшали муке и чинили нам живот пријатнијим. Међу њима нарочито се истицао хотелијер „Калафата” Никола Пешић, родом од Параћина. Он нас је примио у свој стан, хранио и помагао месец дана, управо све до немачко-аустријске офанзиве против Румуна.

Због ове офанзиве морала се евакуисати и Крајова, те се и ми преселисмо у Букурешт. У Букурешту се одмах јавимо Српском посланству и поднесемо своје легитимације. Оно нам

потврди да смо Срби и да се можемо слободно кретати по Румунији, даде нам и новчану помоћ. То исто учини и војни изасланик г. Димитријевић.

После месец дана од нашег доласка у Букурешт отпоче јак притисак немачко-аустријске војске на румунске положаје. Претила је капитулација саме престонице. Надлештва, Влада и мисије припремаху своје архиве. Мислило се на Јаш (Молдова) варош у северном делу Румуније. И ја се почех спремати. Нисам хтео да останем под непријатељем. Саопштих жени и још истог дана дођосмо на Северну железничку станицу. Покушах да се укрцамо у први воз, но румунске нам власти то не дозволише. Све моје молбе беху узалудне. Поглед ми у очајању паде на једног српског официра, који је са два војника полазио у воз. Брзо му приђем, ухватим за руку и како нисам могао говорити написах му на станични зид ко сам ја и шта желим, молећи га да се заузме за нас да би отпутовали. Официр, љубазан човек, потресен још и мојом несрећом умоли румунске војне власти, те се ја укрцах са женом и дететом за Јаш, где стигосмо после двадесет четири часа.

Дошавши у Јаш јавих се румунским месним властима, које ми допустише да се могу слободно кретати. Становао сам у кући једног Руса, коме сам плаћао двадесет пет леја. Живот у Јашу беше тежак. Скупоће су биле све веће, намирница све мање, а тако исто и средстава за живот. Од Српског посланства примао сам и даље извесну новчану помоћ, али је она била недовољна да би се само од ње могло живети, те будем принуђен да се обратим руском команданту за дозволу да могу руским војницима продавати ситне потребе. Командант ми то дозволи, те сам тако зарађивао да исхраним себе, жену и дете.

Али нам је опасност и овде запретила. Немачка и аустријска војска била је на капијама Јаша. Очекивао се и његов пад. Руска велика појачања спасла су га.

У Јашу смо остали све до Ускрса 1919. године. На сам дан Ускрса укрцам се са француском мисијом за Браилу, пристаниште на Дунаву, а одатле у лађу за Марсељ, мислећи да ће ова лађа пристати у Солуну да се ту искрцамо и дођемо у своју домовину, но како лађа није мењала свој пут то се и ми морадо-

смо помирити и продужити за Марсељ. Како смо били без средстава, то нам је живот у Марсељу првих дана био врло мучан, а кад сам се обратио Црвеном крсту добијали смо храну и друге намирнице. Ту смо се морали задржати осам месеци, а после тога времена вратисмо се натраг у Солун.

У Солуну сам по доласку провео годину дана, па дођем у Ниш, где сам провео неко време, а потом, по препоруци, дођем са целом породицом на стални боравак у Ћићевац.

У току тога свога лутања и честог преласка из места у место, роди ми се још двоје деце, једно у Јашу, а друго у Марсељу.

+ + +

Молим г. г. купце ове књиге, да с погледом на моју несрећну судбину, исту препоруче свакоме, јер је то једини мој приход за издржавање породице.

Ћићевац

Панта Константиновић
човек без језика”.

Књига има наслов *Човек без језика* (Језовити догађај из 1915. године и страшна погибија К. Константиновића и породице му извршена од стране бугарских крволока).

У њеном другом делу објављена је песма о страдању ове породице. Песму је певао, како лепо пише, Свет. Јаћимовић, народни гуслар из Страгара, срез трстенички.

На задњим корицама стоји: „Цена 3 дин.”

Мислим се: Ето, још пре сто година су нама Србима (оно-лико страдање у Великом рату, никад се нисмо опоравили), одсекли језик! Да немамо гласа! Да не можемо ништа, кад нам по светским медијима издевају најцрње надимке!

Ж. НИКОЛИЋ

Аутоцензура.

Сви ћуте. Немају језика.

На локалним изборима у Крушевцу победио је Ж. Николић (имењак је носиоца листе, па је на гласачком листићу истакнуто и средње слово његовог имена)!

А сви га знају у његовој Месној заједници, као стару пару! Портаци веле, да је његов деда, онда, крај хумки на Багдали давао стражу!

Родијао је он дуго! Неку годину држава му је отписала – због доброг владања или да би постао члан одговарајуће странке?

Новинари су питали партијског функционера, како је то могуће?

– Он је поштено одслужио своју казну. Сада има иста права као и остали грађани! – одговорио је, није му око трепнуло.

Томислав Ж. Николић је покушао силовање, са другарица, Милице Костић!

Била је ученица Медицинске школе (њен разредни старишина завршио је Богословију Светог Саве у Београду). Бацила се, пред силоватељима, кроз прозор солитера крај нашег храма!

Није пала у порту, већ на северни зид у цркви – где стоји њена мученичка фреска!

+ + +

Игуман Манастира Студеница архимандрит Тихон (Ракићевић) објавио је књигу *Борба за досјојанство, изложење живојој и мученичкој погинутој ученице Милице Костић*

(1956-1974). Овде сам читао да је она у болници разговарала са полицијским инспектором „разговорно, али са прекидима; каже пар речи па мало стане.

Доктор је пробудио. Рекао сам јој:

– Ја сам из СУП-а!

Потом сам је питао:

– Где си била?

– Била сам у школи. Са другарицама. Требало је да имају нешто – као писмени.

Изгубила је свест.

Дошла је себи:

– Ишла сам са неким дечком (Томислав Ж. Николић, п. п.) до једанаестог спрата, да позовем његову девојку.

– А што си ти ишла?

– Рекао је, она има строге родитеље и да је само позовем.

Затворила је очи.

После пар минута, наставила је:

– Били смо на једанаестом спрату.

– Како знаш?

– Видела сам, кад сам изашла из лифта.

– Да ли си сама скочила или те је неко гурнуо?

– Ја сам сама скочила кроз прозор!

– Зашто?

– Једино сам тако могла да сачувам част!

Пала је у дубоку кому и није се пробудила.”

Стан је био двособан.

Из његовог предсобља, надесно, улазило се у спаваћу собу (величине три и по са три и по метра). Овде је првоокривљени Т.Н., који је Милицу довео у стан са улице – па је из предсобља увукао силом у спаваћу собу, захтевао да се скине гола, јер нема другог излаза! Она је преклињала да је пусти! Он је покушао да је свуче! Плакала је и молила! У Оптужници стоји: „Тукао је рукама, уз истовремене покушаје да јој скине одећу!”

– Сиромашна сам! Дете сам! Девојка са села! Невина!

Т.Н. (средње слово првооптуженог није наглашавано у списима са суђења, п.п.) је наставио даље свој посао!

После Миличиног скока пришао је прозору, погледао доле и према *Зайиснику Ким*. бр. 32/74,2 (33), „опсовао Бога”.

Било је то оне године када је уставно дато Косово! А са Метохије на лицу места био је Л.Б., имао је надимак Чики, из Пећи, брат од тетке С.В. (у чијем стану се све догодило). Он је полицији изјавио да је девојци Т.Н, који је увео у стан, „ударио серију боксева и увукао је у собу”!

+ + +

После Миличине сахране у њеном селу састале су се власти крушевачке, бруске и александровачке општине. Обећали су да ураде велелепни споменик – крај кога би био уређен музејски простор за њене свеске, вежбанке, књиге, торбе, све фотографије; да под хитно асфалтирају пут до Миличиног засеока; обнове њену кућу; да поликлиника у Александровцу, која је била пред отварањем, понесе њено име... Од свега овога није било ништа!

Паре су трошене на другу страну – била је прослава „тридесетогодишњице ослобођења и социјалистичког развоја општине Крушевац”. На Свечаној седници Општег сабора општине Крушевац, 14. октобра, њен председник је истакао: „Другарице и другови, у писму друга Тита, документима Десетог конгреса СКЈ и Седмог конгреса СКС и новом Уставу јасно је указано да се налазимо у изузетно значајној етапи развоја наше социјалистичке револуције”. А своје излагање завршио је речима: „Живело братство и јединство наших народа и народности сковано у ватри револуције и социјалистичке изградње! Живео друг Тито, највећи борац за развој нашег самоуправног социјализма и мира у свету”!

После се отишло на богат ручак!

ДАРКА

*Кад бих уміо да најишем најлејшу књију на свейу, ѿ-
свейио бих је својој жени Дарки.*

Дервиш и смрт, посвета писца

*Без ње бих сигурно био сийни професор или средњи ѿ-
лийички руководица.*

Меша Селимовић о Дарослави Дарки Божић

Ево ме на гробљу. Чистио сам лишће са надгробне плоче, па седох на мермерну клупу. Оставио сам место, крај себе, за покојног оца. Седели смо овде, онда, кад ме први пут доведе да покаже све наше претке. Било смо у Врбници, најпре, па дошли на Старо крушевачко гробље.

Мој отац Мијајло, добио је име по моме курђелу, био је песник. Био је душа од човека.

– Сине, оно тамо ти је Иларион Весић, архимандрит. Његов је деда, са архимандритом Савом Петровићем, ослободио Крушевац од Турака – као да оца и сад чујем, овде, крај мене.

– Његова рођена сестра звала се Драгиња и била је удата у нашу кућу Поповића у Врбници за проту Алексу. Радич је њихов син – показа ми руком ка фотографији са споменика, пред којим седимо – и он је био прота, кијевски ђак к’о и његов ујак Иларион.

Устао је са клупе и пришао надгробнику.

– Овде је и он! – показао је кажипрстом, као професор на школској табли, усред гроба! – на споменику му нема слике, а мајка га пренесе потајно из Босне и сахрани крај оца. Био је уз

вожда. Није се предав'о. Па, кад Чичу заробише, он настави борбу сам. Стена му је име, на јеврејском, а по нашки Петар.

Имам његову слику, показаћу ти је кад буде време, није било лепшег момка у нашој лози.

Прва љубав његова звала се Дарка. Отац јој је био ђенерал. Крај Лазаревог града и данас стоји њихова кућа и у дворишту један стари јоргован. Довде је он њу испраћ'о, после шетње по порти (деца су још били, тад). Имам једну песму коју сам испев'о, а зове се *Дервишев јорџован*.

Петар – командант Летеће бригаде ђенерала Драже, погинуо је у борби са Титовом војском крајем октобра 1946, у Босни.

Следећег пролећа, формирана је партијска комисија Одбора за културу и Комитета за школство и науку владе ФНРЈ.

– О чему си све разговарао са својом љубавницом? – питали су Мешу Селимовића. – Јесте ли се љубили? Шта сте још радили?

Он је устао и напустио састанак.

Искључен је из Комунистичке партије, одма'!

Морали су да напусте Београд и живе четврт века у Сарајеву. Тек онда су се вратили у град где су се срели и заволили!

Мало људи о овоме зна!

Не знају ни ови наши Врбничани!

Сине! – вратио се и сео на клупу, па ме загрлио – Дарка је имала дар да све преживи млада! – показао је опет ка гробу – и свог дервиша и његову смрт, па да смогне снаге да заволи писца романа *Дервиш и смрт*!

Клупа поста хладна, па устадох на ноге. Смотрим један младар, кренуо да ниче крај мраморне гробне плоче. Сагох се да га ишчупам.

– Не пипај! – прође ми кроз главу – можда је јоргован!

КАРАУБИЦА

– У четвртом селу од нашег, рођен је Карађорђево убица! – прича ми стари Врбничанин – Мијајлов отац, а твој аскурђел звао се Вук и био је војвода. Е, он се зарек’о да ће га наћи, ако треба и на крај света, и убити да освети Вожда.

Караубица је родом одавде – показује руком уз пут – из Новака и био је слуга код Вујице Милићевића. Кад је књаз Милош наредио Вујици да одруби главу Карађорђу, он је пос’о поверио њему.

Други нико није смео ни да помисли тако нешто!

Караубица је био ћутљивко од малена, али јак к’о земља. Зато су за њега сељаци говорили, оно: Испод туте, триста ћуте, па га овде нису ценили као радника. А знао је да ти поради један дан, и то ваљано, па после тражи три наднице – па ти, пријатељу, одби да му платиш ако смеш! Зато је он морао да иде од нас, где зна у свет. Нико га није таквог бегенисао.

Чује књаз да твој аскурђел тражи главу Караубице, па га уклони код тетке у Опарић. Овде му је купио и два-три хектара земље.

Војвода би га наш’о кад-тад, ал’ погибе млад. Слуш’о сам од стари’ људи да је Мијајло наследио овај очев аманет, али не знам да ли је то истина. Бог зна!

Потомци Караубице и данас живе у Опарићу.

Једном је овуда пролазио стари прота из тог села. Пит’о сам га одма’ за њих, јел’ су живи?

– Боље би им било да нису! – он ми одговори.

– Како то? – зачудим се ја овом свештеном лицу.

– Па, лепо!

– Јел’ славе крсну славу?

– Славе.

– А коју?

– Свету Петку.

– Па, јел' она нешто помаже?

– Њима нема лека!

– Како то?

– Сами ми причали, да их дије неки *Амин!*

Увела беда и сиротиња! Ако некад дођеш код нас, први има на путу да ти приђе и тражи цигару, да се огребе, један пропали хармоникаш. Е, то је Караудицин потомак, па га тако сви и зову а нико по крштеном имену!

СТИВ

Нисам га препознао.

Писао сам до касно у ноћ ове моје надимке. После првих петлова мало сам прилего. Пробудило ме куцање у врата. Онако бунован, на кућном прагу, гледао сам у странца са необично великом црном маском преко лица. Није носио наочаре. Познао сам га тек кад је проговорио, на енглеском:

– Sir, могу ли да скинем маску?

Загрлили смо се, баш ме изненадио!

Спустио је руке, па из џепа узео наочаре и ставио их:

– Магле ми се од маске! Знач, наша банка у овој ковид маглуштини заповеда да их свуда носимо. Сад још више, овако, радимо! Увећали смо капитал!

Стив је један дан био у Врбници. Пословно је долазио у Београд, па свратио да ме види. Био је у Управи за јавни дуг!

– Зашто је она смештена у улици некога попа Луке? – питао је – није ли то неко од твојих Поповића?

– Није! – смејао сам се. – Овде, иначе, попови важе за циције, а да су се они нешто питали, не би задуживања ни било, па ни теби посла у Београду!

– Ко је био поп Лука?

– Војвода у првој буни, командант шабачке тврђаве. Сахрањен је у порти шабачке цркве. Пријатељ мога курђела Мијајла – саветник младог ађутанта српског војда, преко реке, у вођењу буне!

– Опет та само ваша логика! Очекивао сам да ћеш рећи велики мисионар, покрститељ... а оно бунџија!

– По пропасти Првог српског устанка, био је у карантину, у шумама манастира Фенек, на путу за Царевину.

– И опет ти ваши карантини! Заразили сте цео свет са њима!

– Пред крај живота запао је у беду (вратио се у Шабац из емиграције), па се морао узајмљивати под јако неповољним условима!

– Ето, због тога је Управа за јавни дуг баш у његовој улици! – насмејао се.

После ручка Стив је пожелео да види мештане. Одвео сам га на пиво пред сеоску продавницу. Седели смо дуго са сељацима.

– Невероватно! – рекао је – исти они ликови које сам онда сањао!

– Пишем о свима њима!

– Постајеш писац?!

– Не знам, можда!

– Е, па то је већ чар! – положио је длан на срце – а како си је насловио?

– Књига о 77 надимака или Зборник 77 надимака – нисам још сигуран.

– О, па то је библијски свети број! – насмејао се. – Значи, Надимци из Свете земље Врбнице?

– Али мало сам претерао, па их има 87!

– Још боље, јер код вас су и свети бројеви већи! – смејао се од срца. – Добро, друга цифра ти је остала седмица, а и она сама за себе је библијски свети број!

Ѕир, први човек је по *йра*ху земаљском назван Адам! После је добио надимак Пали – по свом грехом зараженом *духу живојном*! Овај нулти пацијент роди Карантинију – са свим њеним надимцима!

– Тако је и са мојом инспирацијом за писање! – сину ми мисао кроз главу – она крене у мени од нуле, као првородни грех, па се крајње опасно, заразно, шири сваком новом речењом – књиге у настајању. Инспирација, у бескрај, писца држи у свом карантину, не пушта га никуд, док не сврши дело!

Пред одлазак је затражио да одемо до цркве.

У порти сам му показао гробна места капетана Весе и мојих Поповића.

– Помолимо се! – прекрстио се – за њихове заражене духове животне! – показао је руком ка гробовима. – И овај прах земљи!

Погнуо је главу и заћутао!

– Sir, C и јесте струјни глас (духоносни), а P, по Платону, означава кретање материје! CP!

– Б – прошапутах – онда, дође на крају – помислих – после зубно-надзубних сугласника (CP-δ)!

Напушта тело – земљу духо(носу).

Кроз њен пропусни слој, одлази шумно, звучно.

Успиње се на усне – да са тог (δ)рега, као орао из свог гнезда, као Исус из Старог у Нови завет, залепрша небом.

За собом оставље своје топло станиште.

Одлази у причу.

Човек је, заправо, тајанствени шапат земље!

– Благо теби! – рече ми на растанку – кад све ово имаш! – ставио је маску.

– Сад можеш, на миру да пишеш!

Белешка о писцу

Прота Драгић Илић, негдашњи катихета крушевачке Гимназије, рођен је 1969. године у Прокупљу, у свештеничкој кући. Завршио је Богословију Светога Саве и Богословски факултет Српске православне цркве у Београду. Служи при Саборној цркви Светога Ђорђа у Крушевцу.

Један је од оснивача часописа студената Богословског факултета *Лојос*, у коме је објавио своје прве радове. Редактор је *Енциклопедије Крушевца и околине* (2011).

Аутор је књига: *Трокњижје Послушања*, 1997, 2001, 2006, *Мојсињски меандри*, 2000, *Тојле сузе на њуџу за Јерусалим*, 2002, *Пјице из Наиса*, 2005, *Маурианус*, 2005, *Јесење клујко*, 2007, *Манасџири с њојледом на Крушевац*, 2007, *Заборањено њуџовање кир Срећена Динића*, 2008, *Из историје Цркве Свећој арханђела у Великом Шиљеојцу*, 2009, *Из историје Цркве Свеће Петке у Мајдеву*, 2010, *Куцање*, 2013, *Лазарички њројколи*, 2013, *Лет у Свећу Земљу*, 2013, *Заборањени њројта Милун Ј. Сћојадиновић (1864-1941)* 2014, *Добрица Ђосић и један свешћеник из Великој Шиљеојца*, 2014, *Победоносци*, 2016, *Земља с надимком*, 2016, *Тојле сузе на њуџу за Јерусалим*; друго, допуњено издање, 2017, *На њола њуџа*, 2018, *Каранџинија 1, 2*, 2020, *Каранџинија 3*, 2021.

САДРЖАЈ

ПРВА КЊИГА МИЈАЈЛОВЕ БЕЛЕ ПЧЕЛЕ	7
SIR(δ)1	9
SIR(δ) 2.....	10
БЕЛАВА	12
МИЛЕ БРИЦА	14
ЛИНДЕ МИНДЕ	17
БУЛКА	19
СТРИЦ.....	21
ПОТКИВАЧЕВИЋА СНАЈА.....	23
ЕВРОПЕЈАЦ	25
КЕНТ	27
ИВАН КОСАНЧИЋ	29
СОГОРАТ	31
МУРА	33
ЦРНОГОРАЦ.....	35
МЕЛЕЗАР.....	37
ПЕРТЛА.....	39
ЛИПА	41
ЈУНАК	43
ЗЕЛЕНИ.....	45
ЦРВЕНИ	47
ТРАПА	49
ОСЛОБОДИЛАЦ.....	50
ЋАЛЕ	52
ЏОМБА	54
ДОЦА.....	56
ГЛИСТА.....	58
САМАЦ	60
КАБАДАХИЈА	61
ДОК.....	64
СТРЕЛА	67
ШИПТАР.....	68

ПРОФА	70
ДАЉИНАЦ	73
ЗЕБА	75
ЛУДАК	77
АЈНШТАЈН	79
МИЛАНКОВИЋ	80
ЗЛАТАРЧЕ	81
ЧАРЛИ	83
КАРАКОНЦУЛА	85
ГОЛУБИЋ	87
ДОБРИ	89
КИЦОШ	91
КИРЕТА	92
ХАЏИ АЛЕКСА СТАМЕНКОВИЋ	94
СРГ	99
ДРУГА КЊИГА МИЈАЈЛОВЕ БЕЛЕ ПЧЕЛЕ	101
ЏОНИ	103
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИК	105
АСТРОНОМ	107
ЈЕСЕЊИН	108
ДУДА	109
КРЕЗА	110
НЕСАЛОМИВИ	111
ТУПСИЋ	112
АЈДУК	113
МИРОЛА	115
Љ. И.	116
ВЕШТИЦА	117
ГИЋА ТРК	119
ДИСКО	120
МАЈСТОР ЦВРЦА	122
ТРИБУН	123
МАСАЦИЈА	125
БАРЈАКТАР	127
ТРАВАР	130
РУЖА МИЛЕТОВА	132
ТРОТИНЕТ	133
МАЛАЈАЦ	134
АЛИЈА	136
ШКОЛАРАЦ	137
ФУНКЦИОНЕР	138

МАРКО АРТЕМИЈЕ	139
НАКИЋ ДЕБЕЉКО.....	141
БОГОСЛОВАЦ.....	143
МИЛИ	146
ЉУБА	148
ТРЗАВИЦА	149
КОСАРА	152
ХЕГЕЛ.....	154
ПОРТАШИ	155
МУЧЕНИКОСЛОВ	158
МАРТИРСКИ АЗБУЧНИК	177
ДВОЈНИК	179
ЧОВЕК БЕЗ ЈЕЗИКА	182
Ж. НИКОЛИЋ	189
ДАРКА	192
КАРАУБИЦА	194
СТИВ	196
Белешка о писцу	199

Драгић Илић
КАРАНТИНИЈА 4

Прво издање
2021.

Уредник
Ненад Шапоња

Рецензент
Ненад Шапоња
Милета Аћимовић Ивков

Лектура и коректура
Драгана Типсаревећ
Снежана Савкић

Припрема за штампу
Саша Пешић

Пласман
Интернет књижара АГОРА
064-648-22-88
prodaja@agoraknjige.rs

Издавачи
АГОРА
Зрењанин, Коче Коларова 12 А
Агора – издаваштво, Нови Сад, Илирска 16 А
e-mail: ns.agora@gmail.com; www.agoraknjige.rs

За издавача
Драгослава Живков Шапоња

Штампа и повез

Нови Сад, Момчила Тапавице 2

За штампарију
Радомир Ињац

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

821.163.41-31

ИЛИЋ, Драгић, 1969-

Карантинија 4 : породична хроника из земље које нема / Драгић Илић. – 1. изд. – Зрењанин ; Нови Сад : Агора 2021 (Нови Сад : Сајнос). – 203 стр. ; 21 см. – (Библиотека „Календар”; књ. 104)

Тираж 1.000. – Белешка о писцу: стр. 199.

ISBN 978-86-6053-308-3

COBISS.SR-ID 28573449